Həmin vaxtdan əsrlər ötsə də, külli-kainat dəyişsə də, Şükranın qəbri üzərində inşa edilib ucaldılan "Ağ oğlan" nişangahının ağ-ağ qülləsindən ağ-ağ daşlar bircə-bircə sınıb tökülsə də, bu qüllənin üstündə biton kollar göyərə-çürüyə yan-yörəyə səpələnsə də, yenə də Ziyarət dağına qalxanlar, onun dərinliklərinə qulaq verənlər Ulduzun kəsilməyən kişnərtisini eşidərlər. Bəli, indinin özündə də Ziyarət dağına qalxan kəslərin tükləri biz-biz olar. Saçları qabara-qabara qalxar, onlar Ulduzun kəsilmək bilməyən kişnərtisi içində heyrətə düşərlər. Əfsanəvi faciə onların gözləri qabağında əvvəlindən axırına qədər vəroqlənər. Bu faciənin hər bir səhifəsi səhifələnər. Bəlkə bu adamlar bu müsibət dastanını örtməyə cəhd edərlər. Bəlkə adamlar dəhşətlərdən çıxmaq üçün bu dastanın ilk səhifələrinə qayıdıb yenə də Şükranı Ulduzun belində qanad açan görərlər, "Ağ oğlan" qülləsinin ağ-ağ buludlara qalxdığına şahid olarlar. Lakin, hər yana dönsən yenə də Ziyarət dağında ömründə kəsmək bilməyən kişnərtini hey eşidərlər. Bəlkə də Ziyarət dağının həmin cığırı ilə qülləsinə qalxıb ulu Tanrıdan soruşan da tapışar: varsansa bu nədir, yoxsansa bu nə üçündür?!

20 sentyabr 1968
Əyin – Bakı

GÜZGÜ GÖL ƏFSANƏSİ

Qədim zamanlarda Kəpəz dağının aşağı sinəsində, Göy gölün yuxarı yaxasında, yamyaşıl meşənin içində, ağ qayaların əhatəsində bir Güzgü göl qaynayırdı. Bu gölün o biri tərəfində mağarada bir maral, bir də bir Qəcələ olurdu. Qəcələ mağaranın içərisinə uzanan vələsin qanadına qonub gecələyir, Maral isə bir tərəfdə daş döşəmənin üstündə yatırdı. Maral sübh tezdən durunca yatdığı yeri qabaq ayaqları ilə eşib-eşib gül kimi təmizləyirdi, üstünə bir toz qonmağa qoymurdu. Kəpəz dağından başlayıb gələn, Göy göl diyarını tez-tez tutan bu yerlərin ağ-ağ yağışlarında Maral yuyunur, yuyunduqca da gözəlləşirdi. Payızdan başlayıb yağan qar isə ağacların qol-budaqlarından Maralın üstünə səpələnir, onun saç-saçağını darayırdı. Dünyanın gözəl guşəsində yaşayan, Göy göldən gözəllik götürən, özü də Göy gölə gözəllik verən Maral düyməçəli-düyməçəli maralotulardan yeyir, doyunca dönüb özünü Güzgü gölə yetirir, bu gölün pul-pul olub dairələnən gümüş suyundan içə-içə öz surətinə tamaşa edir, öz-özünə tamaşa etməkdən hədsiz-hesabsız dərəcədə zövq alırdı. Bir gün deyil, beş gün deyil, bir də il də deyildi, belə idi. Maralın ümdə işi-peşəsi, hey gümüşlənə-gümüşlənə qaynayan Güzgü gölün qarşısında durmaq, özözünü süzmək idi. Bu Maralın qəşəngdən-qəşəng qara gözləri özünə o qədər xoş gəlirdi ki, başını Güzgü gölə əyib, gümüş sudan içə-içə birdən də öz gözlərindən öpüş götürməyə çalışırdı. Maral geriyə çəkilib gərdəninə baxa-baxa öz duruşuna tamaşa edir, "Maral, ay Maral" deyə oxunan havaya qulaq asır, Kəpəz dağından qayıdan əks-sədanın fasiləsiz gəldiyini güman edirdi. Ancaq Maralı yaxın dostu Qəcələnin anlaşılmaz hərəkəti odsuz-közsüz yandırırdı. Axı heç zaman Qəcələ Güzgü gölü gərəyincə qiymətləndirmir, hey Zəli göl, ya Qara göl tərəflərə uçur, baxanda bu gün bu gölün, sabah o biri gölün, zığ-zımırığında eşələnir, qarnını doldurub, yenə də axşamına həmin daş dama dönür, vələsin çöldən içəriyə uzanan qanadına qonurdu. Maralla Qəcələ nə qədər üzdə dostluq edib bir mağarada gecələsələr də, yenə də onların söz-söhbəti tutmur, tez-tez ixtilaf baş verir, deyişmələr davam edirdi:

– Nə qədər Güzgü gölə baxmaq olar, ay Maral?
– Bəs haraya baxım, Qəcələ?
– Bir yol Qara gölə, bir yol da Zəli gölə baxsan nə olar?

– Yox, Qəcələ, məndən ötəri nə Qara göl, nə də Zəli göl?

– Ancaq nə bəs, nazlı xanım? Ancaq və ancaq Güzgü göl, Qəcələ!

– Güzgü göldə nə görmüsən, ay Maral?

– Ancaq özümü, Qəcələ!

– Bəs başqası nə təhər?

– Qoy başqası da Güzgü gölə gəlsin, özü özünü görsün!

– Onda bəs Maral xanım niyə özünün "Maral göl"ünə bunca belə bərk-bərk bənd deyildir?!

– Çünki Maral göl özü də gözəlliyimi bu Güzgü göl kimi düzgün göstərmir!..

– Bəyəm sən belə nəsən?

– Mən Maralam, Güzgü göl maralıyam!

– Onda üç gündə bircə dəfə də olsa aşağı en, Göy gölə bax! Axı, Göy göl Kəpəz dağının ətəyində olan bütün göllərin başıdır!

– Bəli, başıdır, bilirəm. Ancaq mən Güzgü gölü bütün göllərdən artıq sevirəm! Ona görə ki... – Maral dönüb umu-küsüyə başladı. – Düzünə qalsa nə vaxtdan sən Qəcələ ilə mən Maral bir daş damın altında oluruq. Ancaq heç bir zaman dilinə düz söz gəlməyibdir!

– Necə? – Qəcələ biz-bic soruşdu. – Nə təhər dilimə düz söz gəlməyibdir, Maral xanım?

– Güzgü göl kimi düzə düz deyəsən!

– Yəni hey səni tərifləyim, eləmi?

– Tərifləsən canın çıxmaz ki?!

– Canım da çıxar, hələ desən uzaq görən bir cüt gözüm də!

– Niyə belə dargözsən, cənab Qəcələ?

– Çünki hədsiz tərif dostun evini yıxar, Maral xanım! Hədsiz tərif dostun başının altına yumşaq yastıq qoyub, onu aldadar, ayıq salmaq əvəzində, onu qəflət yuxusuna verib, uçuruma salar.

– Bəlkə bunlar hamısı paxıl Qəcələnin quraşdırmasıdır?

– Onda daha biz niyə bunca müddət ərzində bir daş damın altında oluruq?

– Əlacım nədir?.. Qəcələ də olsan, yenə də bir nəfəssən!

– Bir başqa nəfəs də vardır! – Qəcələ çevrilib o biri yanı göstərdi. Qəcələ çevrilib o biri yanı göstərdi. – Bax, orada gizlənibdir, Maral xanım! Nə vaxtdan da marıqda durub səni gözləyir.

– Hamı elə başqa bir nəfəs, Qəcələ?

– Bax, odur, bir sarı Çaqqal!

Qəcələ mamırlı daşın daldasında gizlənib bu deyişməyə qulaq verən Çaqqalı çağırdı. Çaqqal daha gizlənmədən, mamırlı daşın daldasından çıxıb gəlməyə başladı.

– Niyə, nə vaxtdan bəriyə belə sapma-supma gəzirsən, Maral xanımın gözlərinə görünmürsən?

– Çünki yemirəm, içmirəm, Maral xanımın xətti-xalına, gül camalına tamaşa edirəm!

– Demək, sən Çaqqal bizim Maral xanıma məftunsan?

– Sözsüz, Qəcələ!

– Bəs niyə özünü göstərmirsən, nə vaxtdan bəri öz vücudunu bu xanımnaza bildirmirsən?!

– Çünki Güzgü gölün qabağında dayanan, heyran-heyran özünə baxan Maral xanıma tamaşa etmək ayrı bir aləmdir. Neçə ildir ki, yaz, yay, payız, qış bu Maral xanım Güzgü göldə, surətinə tamaşa edir, mən də Maral xanıma!

– Bəs belə heyranlıq içərisində yemək-içməyin necə keçir, Çaqqal?

– Ərz etdim ki, Maral xanımın Güzgü göldə əksini tapan gözəlliyi mənim üçün həm ləzzətli yemək, həm də şirin-şərbət içməkdir, Qəcələ!

– Demək, sən meşə Çaqqalı bu Göy göl Maralının belə bir məcnunu olmusan?

– Belədir, nə gizlədim, Qəcələ!

– Çaqqalda belə bir uca eşq?

– Məgər bu dünyada Çaqqal da canlı xilqət deyildirmi, Qəcələ!

– Axı, deyirlər ki, "Çaqqal var gödən çıxarır, qurdun adı bədnamdır?"

– Qəcələ haqqında da min cürə söz deyirlər!

– Məsələn nə deyirlər, Çaqqal?

– Qurd-quş yeyən Qəcələ!

– Hər necə olsa da, bütün bicliklərdən baş çıxaran, bu dünyada yaşamağın qədrini-qiymətini yaxşıca bilən Qəcələ!

– Yaşamaq ancaq qarın üçün deyildir, Qəcələ!

– Bəs daha nə üçündür, tülküləşən Çaqqal!

– Qədir də gərəkdir, Qəcələ!.. Gərəkdir Göy göl Maralının qədrini, qiymətini bilən də olsun!

– Hər halda belə məcnuni-eşq sənin kimi bir meşə Çaqqalına yaraşmır!

– Əgər sən deyən Çaqqal Maral xanıma məftunsan, onun dünya gözəlliyinə səcdə edirsə?

– Bəlkə Maral xanımın yağlı göbəyi Çaqqalın ağzını sulandırır?

– Əsla, Qəcələ!.. Bicdən bic Qəcələ!

– Bəlkə Çaqqal çevrilib imam olubdur?

– Mətləb imamlıqda da deyildir, Qəcələ!

– Bəs nədədir, Tülkü dayısından hiyləgərlik dərsi alıb tülküləşən Çaqqal!

– Gücüm Tülküyə çatmaz, Qəcələ! Tülkü dayı qədər zirək deyiləm ki, toyuq-cücə çalım?

– Bəs onda belə nə ilə yaşayırsan?

– Tör-töküntü ilə!.. Doluya, çovğuna düşən quşların əti ilə, Göy göl dalğalarından atılıb qum üstünə düşən balıqların başı ilə!

– Demək, Çaqqala hazır ruzu gəlir?

– Bəli, Allah göydən nə qismət göndərsə...

– Bəs göndərməsə necə?

– Göndərməsə də göndərməsin!

– Bəs onda səni yaşadan nədir?

– Bir də, iki də, üç də, dörd də ərz edim ki, Maral xanımın gözəlliyi, dünyaya meydan oxuyan, Göy gölü gözəlləşdirən ilahi gözəlliyi!

Bu söz-söhbətə qulaq verən Maralın canına Çaqqalın tərifi sarı yağ kimi yayıldı, Maral xanım gərdənini çəkə-çəkə gərnəşdi:

– Düz danışmaqda dostumuz Qəcələnin dilinə özü boyda bir yaman çıxıbdır!

– Dilinə özü boyda bir yaman çıxsaydı, heç bu Qəcələnin dili belə olardımı? – Üzə çıxan Çaqqal addım-addım Marala yaxınlaşdı, öz tamaşa duruşu ilə dayanan Maralın müqabilində gözlərini göyərdə-göyərdə başını əydi. – Zir-zibildə eşələnən bic Qəcələdən necə ürəyə yatan bir söz gözləmək olar?

Maral xanım nazlana-nazlana hirslənib söyləndi:

– Hə də, bu Qəcələ düz olsa bircə kərə də düzünü deyər!.. Bircə kərə deyər ki, bizim Maral Güzgü gölə, Güzgü göl də Marala yaraşıq verir... Daha məni Zəli gölə, ya da Qara gölə dartmaz ki, oralarda mən qapqara qaralam, özüm də özümə əyiş-üyüş görünəm!

– Yox-yox, – deyə Çaqqal dad-amana başladı, – bizim Maral xanımın güzərgahı ancaq-ancaq Güzgü göldür!

– Bəs sənin güzərgahın necə, Çaqqal? – Qəcələ qanad çaldı. – Bəs sənin yerin necə, gödən çıxaran?

– Sən bunca təhqiri biryolluq burax, bic Qəcələ!

– Bicliyə də əqil gərəkdir! Sən Maral xanımı tülkü dilinə tutub çıxılmaz tələyə salmaq istəyirsən!

– Allah eləməsin, bir tək Allah özü belə bir günü göstərməsin!

– Bir tək Allah elәsə, Maral xanım tələyə düşsə, onda nə edərsən?

– Yüz canım olsa, hamısını bir göz qırpımında Maral xanıma fəda edərəm! Qoy mən, canı çürük Çaqqal, Maral xanımın yolunda ölüm... Bu ölüm mənə əbədi dirilik bəxş edər!.. Mən ölərəmsə ruhum əbədiləşər, əsla ölməz. İndi mən bir qıraqda durub Güzgü gölün müqabilində dayanan, bu Güzgü gölün içində surəti bərq vuran, külli-aləmə gözəllik meydanı oxuyan Maral xanıma hey tamaşa edirəm!..

Çaqqalın bu sözlərindən sonra Qəcələ gözlərini qıyıb Maralı süzdü və qanad çala-çala uçdu, Çaqqal Marala, Maral da Çaqqala yanaşıb yaxınlaşdı!..

Günlər gəlib keçdikcə Çaqqal düşmənləşdiyi Qəcələnin qeybətini qırdı, Maralın müqabilində ixlas ilə dayanıb dedi, axı, Qəcələ nədir, o haranın azan-təzənidir ki, sən Maral xanımın qədrini-qiymətini qansın. Qanıb bilsin ki, sən bu aşağı Göy gölə, yuxarı Kəpəzə yaraşıq verirsən?.. Neçə ağ-ağ duman Kəpəzin gərdəninə dolana-dolana bizim Maral xanımı axtarır? Qəcələ nə qansın ki, necə Kəpəz ağ-ağ dumandan-buluddan sivrilib çıxır, günəş qızıl saçaqlarını səpələyib Maral xanıma zərrin yaraşıq verir. Qəcələ haradan anlasın ki, göydən ağ yağış yağır ki, Maral xanımı dönə-dönə çimizdirsin, yusun, saç-saçağını darasın?.. Qar tökülür ki, Maral xanımın ayaqlarının altını yumşaltsın. Qəcələ nə dərk edir ki, üryan meşələr yaşıl don geyir ki, bəs Maral xanımın gözlərini oxşasın!.. İlin payız fəslində əlvan rəng alır, birdən də donunu dəyişib lütlənir ki, Maralın xoşuna gəlsin.

Tülkü dayısından təlim alan, kim bilir bəlkə də tülkü qarışığı olan, özü də ağ-açıq tülküləşən Çaqqal olmazın, görünməzin dilini işə saldı, Güzgü gölün Maral xanımına bəzək üstündən bəzək vurdu, belə-belə Güzgü gölün Maral xanımını ulduzlardan da yuxarılara qaldırdı:

– Nə bu yerdə, nə də göydə, nə də küll-kainatda bizim Maral xanımın misli-bərabəri yoxdur!

Çaqqalın tərifləri mənnuniyyətlə dinləyən Maral xanım ayağının birini götürüb o birisini qoya-qoya soruşdu:

– Yəni sən bütün bunların hamısını sidq ürəkdən deyirsən, Çaqqal?

– Ürəyimə ox dəysin ki, hamısını lap ürəkdən danışıram, Maral! Özü də hələ bəlkə bizim Maral xanımın misilsiz gözəlliyinin yüzdə birini də deyil, mində birini, bəlkə də milyonda birini deyirəm!

– Bəs sən Güzgü göldə öz misilsizliyini görə bilmirsən? Sən can qurban eləməli cansan, Maral xanım.

– Necə can qurban eləməli canam, Çaqqal?

– Yüz can, min can, milyon can qurban eləməli cansan, Maral xanım!

– Kimin canını belə bir canana qurban etməkdən dəm vurursan, Çaqqal?

– Mənim ərkim ancaq özümə, bir də uzaqbaşı özümünkülərə çatar, Maral xanım!

– Yəni demək istəyirsən ki, yer üzünün bütün çaqqallarını mən Marala qurban etmək, eləmi?

– Bəli, bəli, yer üzünün bütün çaqqallarını! Əgər bütün çaqqallar öz canlarını bir tək sən Maral xanıma qurban edə bilsəydilər, bu dünyanın ən xoşbəxt xilqəti olardılar! Bir gün gələr necə fədakar olduğumu sübut edərəm, Maral xanım!

– Nəyin xatirinə bunca fədakarlıq, qadalı-bəlalı qurbanlıq?

– Güzgü göl Maralının dünya gözəlliyinin xatirinə!

– Sənin əqlin başından oynamır ki, Çaqqal?

– Düzü, mən həqiqətən təpədən-dırnağa Maral xanımın müqabilsiz gözəlliyinə məcnun oluram!

– Necə, nə dərəcədə məcnun?

– Bəli, dəli, dəlidən də dəli, Maral xanım! – deyə Çaqqal Tülkü dayısının məşq-təlimini yadına salır. Maral xanımın qılığına girib, onun zəifdən zəif damarından tutub xoşhallandırırdı. Maral xanım tərif üstündən tərif aldıqda pilə kimi yumşalırdı. Az qalırdı bu halında özünü tamam-kamal tülküdil Çaqqala təslim etsin, utanıb-qızarmadan onun xanımı olsun!.. Vaxta ki, bu Çaqqal Maral xanımın belə bir dünya gözəlliyinin qədrini-qiymətini bilir, daha ona nə lazımdır? Bu dünya gözəlinə səcdə edən bir aşiq gərək deyilmi?.. Elə bir aşiq ki, bu gözəllik ilahəsinin qədrini, qiymətini bax beləcə bilsin! Yoxsa özünü dartanın, tələş-təkəş yeriyənin, get-gedə Maral xanımı gözdən salanın birisi oldu. Maral xanımı bir qədərdən sonra qulluqçu yerinə qoydu, onda

daha ondan Maral xánıma necə yar-yoldaş və sirdaş çıxar?! Özünü Tülkü dayısı kimi, bəlkə Tülkü dayısından da usta aparan Çaqqal Güzgü gölün qırağında dayanan, bu mədhlərin müqabilində daha da artıq heyranlıqla özü-özünə baxan Maralın ürəyinə girib, Güzgü göl gözəlini ovsunlayırdı. Maral Güzgü gölə anbaan daha artıq məftunluqla baxa-baxa öz-özünə düşünürdü ki, taleyini bu Çaqqala təslim edərsə, daha da yaxşılaşacaq, yar-yaraşıqlı olacaqdır... Tülküsifət Çaqqal da Güzgü göl Maralının bu tərifləri müqabilində gündən-günə necə əridiyini, lap əməlli-başlı əldən getdiyini, həyəcandan, iztirabdan yana az qala solub-sovulduğunu görürdü... Görürdü ki, onun işə saldığı yağlıca tülkü dili bu Güzgü göl gözəlini necə yumşalda-yumşalda mum edir... Gizlicə-gizlicə, qanaddan-qanada uçan Qəcələ də xəlvətcə-xəlvətcə göz qoyur. Maral xanımın bu tülküdil Çaqqalın müqabilində necə əriyə-əriyə getdiyinə diqqət edirdi. Deyirdi görək bu olmazın eşq macərasının axırı haraya gedir? Lovğalanan Çaqqal sol əlini qaldırıb seyrək bığlarına gətirib eşdikcə eşdi. Maral xanım nə qədər kütlük göstərsə də, nə isə duydu.

– Deyəsən, axı, hərdənbir çox dərincə fikrə gedirsən, Çaqqal?

– Bəli, Maral xanım, çox dərincə fikrə gedirəm!

– Belə nəyə görə, Çaqqal?

– Düzü, hey ölüb-dirilirəm, Maral xanım!

– Ölüb-dirilmək nə üçündür, Çaqqal?

– Eşqin alovunda yanmaq, hey yanmaq nə böyük zövq-səadətmiş, Maral xanım!

– Yəni sən mənə belə eşqi yetirmisən, Çaqqal?

– Bəli, mən başlı-bütünlü Güzgü göl Maralına aşiq olmuşam!

– Onun nəyinə aşiq olmusam, Çaqqal?

– Axı, utanıram deyim, Maral xanım!

– Utanma, Çaqqal, düzünü de! De görüm, Maral xanımın harasına daha artıq aşiq olmusan?

– Düzümü?

– Ancaq düzü, Çaqqal!

– Ətir-ənbər saçan dəyirmi göbəyinə!

– Onda yala müşk-ənbərimi, Çaqqal!

Çaqqal ağzını, yağlı dil nəticəsində tovlanıb aldanan Maralın düymələ-düymələ məmələrində gəzdirə-gəzdirə onun yağlı göbəyini yalam-yalam yaladı, yaladıqca da şirnikdi, hərisləşdi, Maral isə Güzgü

göldə öz yağlı göbəyinin necə yalam-yalam yalandığına məmnuniyyətlə tamaşa etdi. Tülküləşən Çaqqalın belə canfəşanlığının müqabilində Maral xanım mat qalıb mütəhəyir durdu. Axırdan-axıra qıdıqlandıqca soruşdu:

– Doymadınmı, Çaqqal?

– Bu dərya gözəllikdən doymaq mümkündürmü, Maral?

– Bəs arada bir o diş ilişdirmək nədir, Çaqqal?

– Həvəsdən, ehtirasdan, Maral xanım!

– Necə həvəs, necə ehtiras, Çaqqal?

– Məcnuni eşqin bitib-tükənməz həvəsi-ehtirası, Maral xanım! Mən aşiqəm, özü də haqqaşiqi! Əgər Maral xanımın qaşqabağı bircə anlığa mən tərəfə turşusa, tablamaram, tir-tap düşüb ölərəm!

– Birdən tir-tap düşdün ölmədin, onda bəs necə?

– Yox, ölərəm, Maral xanım, bir tək Tanrıya and olsun, dərhal ölərəm!

– Onda belə sönməz eşqinə görə yala müşk-ənbərimi, Çaqqal! Ancaq heç vaxt dişləmə.

– Baş üstə, Maral xanım, göz üstə, Maral xanım!

– Demək, qəti söz verirsən?

– Bir Allahın şəhadəti ilə söz verirəm!

– Bir də bax, dişlərin müşk-ənbər ətirli göbəyimi didsə, onda eşqimiz biryolluq qurtardı getdi, Çaqqal!

– Bəlkə bu alovlu eşqdən yana əqlim başımdan oynaya, bir balaca dişləyəm?

– Balaca dişləmək böyük dişləməyə keçsə, necə?

– Onda gərək mən haqq aşiqi olmayam!

– Hərdən yamanca tülküləşirsən, Çaqqal!

– Ancaq aşiqini öldür, Maral xanım, ta belə təhqir etmə!

– Necə təhqir, nə təhər təhqir, Çaqqal?

– Mən ki, hiyləgərlikdə ad alan tülkü deyiləm, Maral xanım!

– Bəs siz ikiniz də bir cinsdən deyilsinizmi?

– Hər necə oxşarımız olsa da, başqa-başqa cinsdənik!

– Düzü, adın bir qədər xoşuma gəlmir, Çaq-qal!

– Adımı da dəyişdirib öz adına tabe edə bilərsən, Maral xanım!

– Necə tabe edə bilərəm, Çaqqal?

– Belə tabe ki, hər nə adla istəsən məni çağıra bilərsən. Ancaq məni bu gözəllikdən – müşk-ənbərdən iraq salıb, bu zövq-səfadən

məhrum etməyəsən! Mən haqq aşiqi, gözəllik pərəstişkarıyam! Mən ülvi aləmə varıb gözəllikdən qida alıram!

– Sənin bu dilin lap tamam-kamal tülkü dilinə bənzəyir, Çaqqal!

– Haradan bilirsən tülkü dilinin hiyləgərliyini?

– Anam mənə tapşırıbdır ki, nə tülküyə, nə tülkü dilliyə inanıb əqlini uduzma!

– Maral xanım bir görün məni nə yerinə qoyur? – deyə Çaqqal özünü küskün baxışla haqq aşiq kimi göstərir, çox həssas bir xilqət olduğunu Maralın müqabilində nümayiş etdirir, Maral xanımsa Güzgü gölə baxıb öz xoşallanan gözəlliyinə məftun olub durur. Çaqqal isə tezcənə qaşqabağını açır, tülkü dilini işə salıb Maral xanıma eyni şirmayı tərifdən vurduqca vurur... Aradabir Maral xanım Qəcələnin dediklərini hər necə yadına salıb şübhə etsə də, üstəlik onun yağlı göbəyi göynəsə də, yenə də öz yaxasını bu hiyləgər Çaqqaldan qurtara bilmir, tərifdən özünü məhrum edə bilmir... Nə olsun Qəcələ, necə olsun Qəcələ? Axı, o tək bircə dəfə də, ürəkdən olmasa da, boğazdan yuxarı dildən də olsa belə bu gözəl sözlərin birisini Maral xanıma demir! Yox, əsla demir!.. Maral xanıma tərif lazım idi!.. Getdikcə tərifə müştaq olub əqlini, şüurunu tərifsiz ötüşdürə bilmirdi... Güzgü gölün müqabilində Göy göl dünyasının günlü günlərində durub özünə tamaşa etməkdən, sığal-tumar verməkdən, Çaqqalın mədhlərini eşitməkdən doya bilmirdi. Getdikcə Maral xanım tərif mərəzinə tutulur, bunsuz ötüşə bilmirdi. Ona elə gəlirdi ki, tərif olmasa birdən-birə qocalacaqdır. Birdən-birə onun köşək gözləri sərçə gözləri kimi balacalaşacaq, üz-gözü qırışacaq, qız duruşundan çıxıb qarılaşacaqdır!

Baxanda bic Qəcələ nə özünü ac qoyur; nə də bir qəribə aşiq-məşuqun bir-biri ilə rəftar və hərəkətini gözdən qaçırıb, qulaqlarından qırağa qoyurdu. Qəcələ oynaq gözlərini bic-bic qıyıb gizlindən-gizlinə qanadlarının altından baxırdı, eşq alovlarından çıxıb gələn aşiqanə sözləri dinləyirdi.

Qəcələ Göy göl diyarının Maralsız qala biləcəyindən qorxurdu. Qəcələyə görə bu dağların Maralı getsə, bu yerlər Çaqqala qalsa, nəinki bir tək Güzgü göl, bəlkə də bütün göllər gözündən batar, bu dağlar öz gözəlliyini itirər. Qəcələ fikrə gedib düşününcə Maral xanımın heç bir fəlakət-faciəsinə razı ola bilmirdi. Axı, bu Maralın bir baxışı yüz min Çaqqala dəyər! Göy göl necə Çaqqala qala bilər? Çaqqalın yeri qızdırmalı bataqlıqdır, qarğı-qamışlıqdır, çəyəndir, ilğındır,

orada-burada tülkü hiyləgərliyi ilə gəzməkdir, yeri düşəndə fərədən-beçədən qapıb qaçmaqdır. Maral isə ayrı aləmdir, füsunkar təbiətin vüqarla dayanan gözəlidir. Heç zaman belə bir Maral meşənin bir yanıq Çaqqalına qismət ola bilməz... Maral öz xoş taleyini arayıb tapmalıdır. Çaqqalın tülkü dilinə aldanıb özünü ona təslim etməməlidir! Qəcələ qorxurdu ki, Çaqqalın tərifində uyan Maral xanım birdən özünü daha da artıq unudar, heç müşk-ənbər göbəyinin bu sarı Saqqalın dişlərində necə didildiyinə də fikir verməz, belə mübaliğədən mübaliğəli mədhlərin məstedici sərxoşluğu içində yuxuya gedən kimi, məhv olub gedər. Qəzələ qanad çala-çala vələslərin başında dövrə vurub düşündü, qeyrətinə sığışdırmadı ki, bəs belə bir gözəli bir hiyləgər aldada, nəticədə bu füsunkar dağlar, bu dəniz dalğalı meşələr, bu aynalı Güzgü göl Maralsız qala... Maralsız bu diyarın nə diyarlığı?! Onda bu füsunkar diyarı qalın-qaranlıq bir kölgə basıb-bürüməzmi?.. Yox, Maral xanım mütləq yaşamalıdır, bu əfsanəvi aləmi öz füsunkar gözəlliyi ilə gözəlləşdirməlidir! Ancaq necə etmək ki, Maral xanımı Çaqqaldan uzaqlaşdırmaq mümkün olsun?

Çaqqal bu nazəndə mələyin göbəyini də, qara gözlərini də yemək istəyir. Hətta qənaət edib uzun bir müddətdə bu Maralı özünə ruzu etmək istəyir. Yox, tezcə tərpənmək gərəkdir! Ayrı cür gec olacaqdır, özü də çox-çox gec olacaqdır! Narahatçılığa başlayan, böyük bir təşvişə düşən Qəcələ bir-birinə vurulan aşiq-məşuqə yaxınlaşdı. Gördü ki, gərək necə olsa da Maral göl tərəfə səyahətə çıxaq. Oranın da gözəlliyindən götürəsən, gözəlliyin üstünə daha artıq gözəllik gətirəsən.

– Yəni deyirsən ki, əzizim Çaqqal, o yanlara yol eləsək, daha gözəlləşərəm, eləmi?

– Bəs necə? Bəs Maral göl məhz Maral xanıma oylaq deyilmi?

– Ancaq mən göz açandan bu Güzgü gölə müştağam!

– Onu əcəbdən-əcəbə görürəm də, bilirəm də!

– Görürsənsə, bilirsənsə bəs niyə Maralı bu yandan qoparıb o yana dartırsan, Çaqqal?

– Deyirəm ki, Maral xanım Maral göldə də gözəlləşsin!

– Yəni, Çaqqal, Maral göldən gözəllik götürmək mümkündürmü?

– Bəli, tamam mümkündür, Maral xanım!

– Axı, sən bunu nədən bilirsən?

– Ondan bilirəm ki, bu Göy göl diyarında Maral göl ayrıca bir gözəllik dastanıdır.

– Bəs mənim Güzgü gölün necə?

– Sənin öz Güzgü gölün həmişəlik Maral xanımın ixtiyarındadır, istəyən zaman dəyirmi bir güzgü kimi cibindədir!

– Yəni Güzgü göl ancaq və ancaq Maral xanıma məxsusdur?

– Əlbəttə, başqa bir yana səfər etsək, sənin üçün Güzgü gölü də götürüb gedə bilərik!

– Deyəsən, bu, başabatan məsləhətdir, Çaqqal!

– Belə bir səfər, belə bir səyahət Maral xanımın yaraşığını çox yamanca artıracaqdır!

– Haradan bircə iynə ulduzunca gözəllik götürmək olsa, oraya da getmək gərəkdir, Çaqqal!

– Mən də elə bunun üçün təkid etmirəmmi?

Maral xanım quzu kimi qabağa düşdü, özünə xas nazla Maral gölə tərəf addımladı.

Çaqqal isə itiləşən dişlərini qıcayıb sarımtıl gözlərini qıyınca Qəcələ qırğı çevikliyi ilə üstünü aldı, kəlləsinə qondu, o yandan-bu yandan öz qanadlarını gətirib Çaqqalın hər iki gözünü örtdü. Çaqqal çapaladı:

– Kimdir belə ərkyana zarafat edən?

– Gərək özün tapasan!

– Qanadlarından duyuram ki, dostum Qəcələsən!

– Dostun yox, düşmənin Qəcələ!

– Görünür, qırğıya dönən Qəcələ Güzgü gölün Maral xanımını çox yamanca qısqanır!

– Qısqanmaqdan da artıq qorqanır!

– Qanadlılara göy, biz ayaqlılara da yer verilməyibmi?

– Bizə göy də, yer də verilibdir!

– Nə olar, qoy yer sizin də olsun... Biz Qəcələ kimi dargöz deyilik!

– İndi mən səni tamam gözsüz qoyacağam!

– Hansı ədalətə görə? – deyə Çaqqal başını o yan-bu yana fırlasa da Qəcələ qopmadı. Çaqqal atılıb-düşdü, kol-kosun arasından keçdi, nəfəsini dərincə yenə də həmincə sayaqda Qəcələnin bir qırğı kimi kəllesinə qonduğunu, qanadları ilə bərk-bərk gözlərini tutduğunu gördü, əlacsız halda dayanıb durdu.

– İndi məndən nə istəyirsən, qırğılığa qurşanan Qəcələ?

– Bu Göy göl diyarından bir yolluq rədd olub uzaqlaşmağını istəyirəm!

– Onda haranı mənə məskən buyurursan, cənab Qəcələ?

– Aşağılarda bir qamışlığı, bataqlığı, şoranlığı, yovşanlığı, ilğınlığı!
– Görünür, məni qovub bu Kəpəz dağının hökmdarı olacaqsan!
– Yox, mən Qəcələ olub bu diyarda beləcə Qəcələ də qalacağam!
– Bəs onda sənin belə bir dargöz xəyanətinə nə ad vermək olar?
– Xain sənsən, sən özünsən, Tülkü dayısından dil öyrənən, Çaqqal!
– De görüm belə yanıqlı danışdığın yerdə sənə nə xəyanət etmişəm, Qəcələ?
– Mənə yox, Marala xəyanət edirsən, yalquzaq Çaqqal!
– Əgər Maral xanım özü xoşallanırsa, öz göbəyini mənə yalatdırırsa, onda bəs necə?
– Sən vəsflərində Maralı aldadırsan, Çaqqal!
– Mən hansı görkəmimə görə onu aldada bilərəm, insafsız, mürvətsiz Qəcələ!
– Ovsunlu dilinlə!
– Tutaq ki, belədir, sənə nə dəxli var?
– Mənə dəxli çox-çoxdur, Çaqqal!
– İşdir, Maralın göbəyini yalaya-yalaya gödəni sökülərsə, sənə də bir qismət düşəcəkdir, deyilmi?
– Bəs indiyəcən deyirdin mən xain deyiləm, mən Maral xanıma məftunam?! Mən olmazın eşq alovları içində yana-yana məftunam, məcnunam, dəliyəm, divanəyəm!
– Bəli, mən Maral xanıma məftunam, məcnunam, onun pərəstişkarıyam, onun ülvi gözəlliyinin dəlisiyəm, divanəsiyəm!
– Ancaq-ancaq yağlı göbəyinə görə!
– Tutaq ki, bircə anlığa belədir!
– Onda indicə bircə an içində mən səni gözsüz qoyacağam! – deyə Qəcələ hirslə, qəzəblə öz iti dimdiyini işə saldı, Çaqqalın sağ gözünü çıxarıb yerə atdı. Çaqqal çöm oturdu.
– Məni yerli-dibli kor etmə, Qəcələ!
– Yox, mən səni tamam-kamal kor qoyacağam.
– Günahımdan keç, Qəcələ!.. Yalvarıram! And içirəm, Qəcələ!
– Nəyə and içirsən, Çaqqal?
– Böyük Qəcələnin hökmdar başında günəşdən rəng alıb, günəşə rəng verən zərrin cıqqasına.
– Qəcələnin belə təmtəraqlı nə cıqqası ola bilər, Çaqqal?
– Qəcələnin mənim bu tək gözümdə par-par parlayan şah tacına ürəkdən and içirəm!

– Ay yağlı dil! – deyə bu təmtəraqlı tərifdən az-az da olsa əqli çaşan Qəcələ başına buladı. Çaqqal isə hələlik bir tay gözünün üstündən keçib tək canını xilas etməyə can atdı:
– Sənin böyük şahanə cıqqana qəsəm qılaram ki, nə sənə, nə də Maral xanıma qarşı heç bir xəyanətə getməyəcəyəm!
– Bəs dediyim sayaqda buradan biryolluq rədd olub getməyin necə?
– Böyük hökmdarın verdiyi bu ağır cəza özü də mən biçarə Çaqqala bəs deyilmi?
– Necə ağır cəza? – deyə huşu az-az qayıdan Qəcələ Çaqqalı dolamağa başladı. – Hansı cəza, ay Çaqqal?
– Taygözlük cəzası, böyük Qəcələ!
– Demək, öz dərsini qandın?
– Ömrümdə belə bir dərsi unutmaram, böyük hökmdar!
– Unutsan o biri gözünü də çıxmış bil, Çaqqal!
– Ancaq böyük tacdardan tək bircə xahişim vardır!
– Desin görüm, nədir taygöz Çaqqalın xahişi?
– Onda qəti söz versin, tacdar!
– Söz verirəm, Çaqqal!
– And içsin əlahəzrət!
– Nəyə, necə and içsin, sənin yaltaqlandığın "əlahəzrətə"?
– Öz cıqqasına, tacına and içsin!
– Sənin bu yağlı dilin məni də yox-yox, beləcə-beləcə mürur-mürur yumşaldır. Tülkü dayısını geridə buraxan Çaqqal!
– Görünür, düz sözün istəməsən də sənə təsir edir, tacdar!
– Onda söylə görüm mətləbin nədir, Çaqqal?
– Məni bu diyardan uzaqlaşdırıb Maral xanımın müqəddəs surətindən, Güzgü göl tamaşasından məhrum etmə!
– Maral xanıma qəfləti xəyanət etməzsən ki?
– Mən hökmdar tacına and içmədimmi?
– Andını unutmazsan ki, Çaqqal?
– Heç zaman, əlahəzrət!
– Bəlkə bu iltimasçı cildinə girməklə, məni tərifin zərli tozanağına basmaqla girəvəmi əlinə keçirib məndən öz gözünün intiqamını almaq istəyirsən?
– Nə intiqamı bundan sonra?
– Çıxarılan gözünün intiqamını!

– Məncə çıxan göz çıxıbdır, sənsə mənə bu qalan sol gözümü bəxş edirsən!.. Mən çıxan gözümə görə intiqam almaq deyil, qalan gözümə görə sənin böyük mərhəmətinə, bassan da axıra qədər kəsməyən, bir-yolluq məni hər iki gözdən canaqlama kor qoymayan igidlik mərhəmətinə minnətdaram!..

Az əvvəl Güzgü göldən aşağı düşən Maral xanım Göy gölün yaxası yuxarı qalxdı, Maral gölə sarı yol aldı. Tumurcuqlardan yeni-yeni çıxan yaz meşəsinin yaşıllığı anbaan artdı, əkslərini Göy gölə saldı. Baxanda bu yaşıl-yaşıl ağaclar Göy göldə üzürdü. Kəpəz dağının aşağı ətəyində yamyaşıl meşələrin əhatəsində qıvrıla-açıla dalğalanan Göy göl Maral xanıma görünməzin yaraşıq verirdi. Lakin Maral xanım hər necə Göy gölə baxsa da, Güzgü göldə görünən sayaqda öz gözəlliyini görə bilmədi. Nədən ki, Maral buradan bir növ göyərmiş və göyümtül görünürdü. Güzgü göldə görünən sayaqda öz gözəlliyini hər hansı bir təfərrüatına qədər ayırd edib seçə bilmirdi. Maral xanım orada Güzgü göldə olan sayaqda Göy göldə öz-özünə aludə ola bilmirdi... Bəlkə, Göy gölün özünə xas əfsanəvi gözəlliyi Maral xanıma üstün gəlirdi? Ya Maral xanımın xudpəsəndliyi Göy gölün gözəlliyini olduğu kimi yaxşı-yaxşı görüb seçməyə imkan vermirdi? Ya iki gözəllik ilahəsi bir-birini inkar edirdi? Bir də gözəllər nə qədər bir-biri ilə rəqabətdə olsalar belə yenə də baxanda, qıraqdan tamaşa edəndə öz duruşları ilə bir-birinə yaraşıq vermirlərmi? Baxanın, tamaşa edənin gözlərini doyurmurlarmı?.. Dünya başdan-başa gözəllə dolu olsa yaxşı idi, yaxud belə təzadlı və müxtəlif? Bəlkə də, təbiətin ahəngi ilə birlikdə təzadı olmasaydı, gözəl ilə qeyri-gözəl fərqlənib seçilməzdi?

Maral xanım Göy göl sahili boyu ensiz cığırla nazlana-nazlana addımlayır, addımladıqca da sanki Göy göl Maral xanıma, Maral xanım da Göy gölə naz satırdı. Sanki Maral xanımın seçib bəyəndiyi, özünə güzgü etdiyi o Güzgü göl, öz əsrarlı əfsanəsi ilə özündən min-min dəfə böyük olan dalğalı, ləpəli Göy gölə qarşı çıxıb meydan oxuyurdu! Baxanda ləl-cavahirat da az tapılır. Düzə səpələnən düz olar. Maral xanım Göy gölə naz sata-sata boylanır, yuxarıda Kəpəzin gərdəninə qardan da ağ duman zolaqları dolanır, at-ağ buludlar da Göy gölün şırımlanan səmasında hərəkət edir, Kəpəzin zirvələrində bahar günəşinin qızıl telləri Göy göl diyarına nur səpələyib, əfsanəvi behişt dünyası yaradırdı. Əlvan çiçəklər də oyanmış torpaqdan baş qaldırırdı.

Ağ papaqlı göbələklər də tala-tala ağarırdı. Kəpəzin döşündə eynən buz, qar suya dönür, üzüaşağı şır-şır axırdı. Bütün şırlanlar şırıldaya-şırıldaya Göy gölə tökülürdü. Maral xanım yenə də üzünü ulduza qaldırıb Göy göllə rəqabətə girirdi:

– Mənim Güzgü gölüm hara, bu özünü çəkə-çəkə, qıvrıla-qıvrıla qalan Göy göl hara?

Maral xanım hər necə xudpəsəndlik etsə də, bu dünya gözəlliyinin gözü Göy göl barəsində çox-çox şeyi xatırlayırdı... Xatırlayırdı ki, bir zaman onun anası öz qızı bu Marala necə də Göy gölün əmələ gəlməyindən danışmışdı. O nəql etmişdi ki, necə bu dağlar dəhşətli zəlzələyə məruz qalmışdırlar!.. Necə də aləmi sarsıdan, dağları qapaq kimi atıb-tutan zəlzələ nəticəsində, belə təbii bərkinti içində bu Göy göl əmələ gəlmişdir. Ağ suyun yuxarılarından, Maral göldən atlana-atlana, ağara-ağara gəldiyini də, bu Göy gölə töküldüyünü də demişdi... Demişdi ki, necə də Göy gölün ayaq tərəfindən, nəhəng qayaların altınca bir çay axıb gedir. Ancaq nə edəsən ki, Maral Güzgü göl məftunu idi. Çünki Güzgü göl Maral xanımın istədiyi kimi göstərirdi. Çünki Güzgü göl Maral xanımın gözəlliyinə heç bir göy kölgə salmırdı. Belə olanda iki gözəl bir-birinə qısqanır və naz satırdı:

" – Keç get, Maral xanım!"

" – Sən də yat qal, Göy göl!"

" – Mən yatmıram, hərəkətdəyəm, mənim ağ-çağ suyum səndən yüz qat artıq məsafəni qət edir, Maral xanım".

" – Ötüşə bilməzsən mənsiz, Göy göl!".

" – Yox, Göy göl Marala görə mahnıya düşübdür".

" – Görünür, sən özünə çox aludəsən, Maral xanım!"

" – Sən məndən də artıq özünə aludəsən, Göy göl!"

" – İndi bu savaş nə üçündür, Maral xanım?"

" – Deyirəm ki, gərək hər necə kəc dursaq da, düz danışaq, Göy göl!"

" – Yəni hey Maral xanımı tərifləyək?"

" – Yox, düzünü deyin!"

" – Düzü budur ki, sən özünü çaqqal-çuqqal tərifindən gözlə!"

" – Necə çaqqal-çuqqal?"

" – Özün əcəbini bilməmiş deyilsən, Maral xanım!"

Maral xanım dönüb geriyə baxdı, Çaqqalın onun ardınca gəlmədiyini müəyyən etdi.

" – Bu Çaqqal harda qalmış olsun?" – deyə Maralın gözü məddahını axtarırdı. O, addımların yeyinlədib tutaş meşəyə girdi, Göy göllə deyişməkdən öz canını qurtardı. Meşə, nə meşə? Şiv-şiv vələslər göyə ucalır. Ağcaqayınlar, vələslər bir-birinə qarışır... Bir kökün üstündə bəzən beş, bəzən on vələs durur. Onlar da öz gözəlliklərini Maral xanıma göstərib deyirdilər: "Biz də özümüzə görə bir tamaşayıq! Heç də sən Göy göl diyarında tək gözəl deyilsən!" Maral xanım gözəllərə xas köşək gözlərini odlu-odlu göz yaşları ilə doldurub deyirdi:

" – Qəcələdən tutmuş, Göy göldən bəri siz gövdəli vələslərə qədər niyə bir tək mənim üstümə düşürsünüz?"

" – Necə üstünə düşürük, Maral xanım?"

" – Belə də, beləcə, bax bu iynə-iynə dil ilə!"

" – Biz Maralsız qalmaq istəmirik!"

" – Onda niyə bu iynə-iynə diliniz bir tək mənim üstümə uzanır?!"

" – Biz hamımız səni ayıq-sayıq salmaq istəyirik, Maral xanım!"

" – Nə barədə belə, vələslər?"

" – O barədə ki, sən Maral xanım tülküdil Çaqqala inanmayasan, öz qılça-paçanı ona arxayın olmayasan, yağlı göbəyini Çaqqala yalatmayasan, hərdənbir də dişlətməyəsən!"

" – Yəqin ki, bu xəbəri sizə o zəhərdil Qəcələ çatdırıbdır?"

" – Bəli, bu xəbəri Qəcələ çatdırıbdır".

" – Çaqqal ya qeyri Çaqqal, hər nə edirəmsə, o mənim öz işimdir, vələslər!"

" – Yox, Maral xanım bizim hamımız üçün eyni dərəcədə əzizdir, bəlkə də əzizdən əzizdir!"

Maral xanım sehrli Çaqqalın başına bir qəzanın gəldiyini, bic Qəcələninsə binəva aşiqin başına bir cəncəl açdığını gümanına gətirsə də, vələslər aləmindən də aralandı, sanki bütün təbiət, bütün gül-çiçək, bütünlüklə Kəpəz və Göyü göl beyni yeyilən Maral xanımı xəbərdar etdi, onu utandırıb qızartmaqla Çaqqaldan çəkindirmək istədi. Ancaq Güzgü göl Maralı alışdığı tərifçinin əlindən çıxarmaq, özündən uzaqlaşdırıb qaçırmaq istəmədi. Öz dünya gözəlliyi barəsində gündə min-min mədhnamə yazılmağını arzu edən Maral xanım üçün bu yoldan dönüb qayıtmaq nəinki çətin idi, hətta qeyri-mümkün idi. Necə yəni Maral xanım onun gözəlliyini rəvan, cazibəli dil ilə mədh edənin mədhini eşitməsin, qulaqdan kar olub dursun! Yox, bunlar hamısı bic-bicəngə Qəcələnin dargözlülüyündən gələn xəbərçilikdir ki, hər yana yayılıbdır.

Belə qəribə və mürəkkəb vəziyyətə düşən özü özlüyündə küsübküskünləşən Maral xanım dərindən ah çəkə-çəkə Maral gölə tərəf addımladı. Onun ah-zarı meşənin içində gizlənib qalan, lakin yaz günəşinin təsirindən çəkilməyə başlayan dumanlara qarışdı. – Sən bu xəbərçi bicəngə Qəcələni görürsənmi? – Maral xanım hirs-hikkə ilə söyləndi. – Kimin nə borcuna ki, Maral xanımın müşk-ənbər ətri verən dairə göbəyini bir Çaqqal yaladı, ya yalamadı?..

Maral xanım Göy göl meşəsinin arasınca küskün-küskün gedirdi... Bu küskünlük özü də Maral xanıma əlavə gözəllik gətirirdi. Bu halında Maral xanımın qəlbinə dəymək onun gözəllik güzgüsünü sındırmaq çətin, Çaqqalın yağlı-yağlı tülkü dilinin müqabilində Maral xanımı arxayınlıqla özbaşına buraxmaq da çətin idi!

Acıdil Qəcələ istər xəbərçilik etsin, istər etməsin, bütünlüklə Göy göl diyarı dilə gəlib deyirdi, sən ey öz gözəlliyinə aludə olan Maral xanım, özünü sərvqəd saxla, sənə yalmanan, zəif damarını tutub sənə qəsidə qoşan tülküdil Çaqqaldan özünü qoru! Sən özünü Göy göl diyarı üçün, Kəpəz dağı üçün sağ-salamat və ləkəsiz saxla. Bəli, bu aləmdə olan füsunkar gözəllik, bu diyara qədəm qoyan füsunkar baharın özü də Maral xanımın başından bir tük əskik olmağını istəmirdi!.. Burada nə qibtə, Maral xanım barəsində hansı məqsədlə başqa bir qibtə ola bilər?! İnsafla baxanda Maral xanım bu diyara, bu diyar da Maral xanıma gözəllik, yaraşıq verirdi. Maralsız necə Güzgü göl və ya Göy göl diyarı?! Göy göl diyarı olmadan necə Maral xanım?..

Çaqqal və Maral!

Çox qəribə və gülməli görünsə də belə idi!

Həqiqət hər necə acı olsa da, Maral xanım adət edib alqışladığı, tərifin doğurduğu məstedici nəşədən əl çəkə bilmirdi.

Maral xanım ağır addımla yırğalana-yırğalana, həm də küskünlüyün doğurub gətirdiyi gözəllik içində nazlana-nazlana gedə-gedə axır ki, Maral gölə yetişdi. Üzü danlanan, iztirab keçirə-keçirə küskünləşən Maral xanım gölə baxdı. Köşək gözlərindən gilə-gilə gələn yanıqlı göz yaşlarına xeyli tamaşa etdi. Maral xanım öz-özünə ağladı-ağladı, bəsdi deyincə ağladı!.. Birdən də özünü götürüb bu dərin gölə atdı: – Qoy boğulum, qoy canım çıxsın, biryolluq ölüm qurtaram. Ta bu xəbərçi Qəcələnin əlindən xilas olum! – dedi. Ancaq Maral xanım özünü bu göldə boğmaq, canını çıxarmaq istəmədi, ötərgi hisslərindən tezcə qurtarıb qol-qılça çala-çala, ağaran qılça-paçasına gözəl köksünə,

dairəvi göbəyinə baxa-baxa süzdü, başını döndərə-döndərə hərləndi. Maral göldə Maral gözəlliyinin ayrıca büsatını tapdı. Baxdıqca Maral Marala qarışıb Güzgü gölün Maral xanımını müşayiət edirdi. Dalğalarda Maral, ləpələrdə Maral, Maral gölün hər yerində Maral!.. Bir də yox, bəlkə də yüz Maral! Maral xanım üzdükcə marallar onu müşayiət edirdi. Maral xanımın özü-özünə, öz əkslərindən, surətlərindən qat-qat artıq gözəl görünürdü. Maral xanım Güzgü göldə bir maral görürdü, özü də olduğu kimi görürdü. Ancaq burada Maral göldə üzən zaman özünün dalğalandırdığı dalğalarda onun böyrüncə, ardınca, yan-yörəsinsə sayı-hesabı bir-birinə qarışan nə qədər də Maral görünürdü!.. Maralın köşək gözləri öz gözəlliyinin yeni-yeni əlamətlərini tapmış kimi hərisliklə işıldayırdı. Kimə, nəyə, hər necə gülməli, ya ağlamalı görünsə də Maral xanım indi ancaq bir tək öz məddahı Çaqqalı görmək, bir qıraqda dayanıb boylanan Çaqqalın qara burnuna baxmaq, onu özünə tərəf səsləmək, onu da özü ilə üzdürmək istəyirdi.

O, Çaqqalın mədhlərini, qoşmalarını və qəsidələrini eşidə-eşidə öz qılça-paçasına Çaqqalın gözü ilə, həsrəti ilə baxa-baxa, özü də bu dalğaları daha da Maralla doldura-doldura, marallarn müşayiəti ilə üzürdü, üzdükcə gözəllik üstünə gözəllik gəldiyini yəqin edə-edə, özü öz misilsizliyinə inana-inana üzürdü!..

Qarğıya dönən Qəcələ tərəfindən ağır cəza alan, sağ gözü çıxarılıb bir tək sol gözünə möhtac qoyulan cənab Çaqqal getdikcə kinlənir, Qəcələyə qarşı qeyzlə dolurdu. Cənab Çaqqal istəyirdi ki, Tülkü dayısı kimi fəndgirliklə marıqda dursun, xəbərçi Qəcələnin dolaşdığı, tez-tez eşələndiyi Qara gölün, ya Zəli gölün yanında bir kolun içində gizlənsin, Qəcərə eşələnən zaman yerindən sıçrasın, qəflətən Qəcələni qapıb qənimini başlı-gözlü içəriyə ötürsün. Öz yanan ürəyini soyutsun, çıxarılan sağ gözünün hayıfını belcə alsın. Dönüb Maral xanımın yanında özünü dartıb desin ki, mən necə yırtıcıyam, necə leşi-leş üstünə tullayan bir canavaram, yalquzağam!

Sağ gözü çıxarılan Çaqqal qızışa-qızışa danışandan, hirsini soyudandan sonra iki canlı məxluq onun tək gözünün qabağında qoşa dayanırdı. Birisi dayısı şələ quyruq tülkü!.. O birisi də öz qulaqlarını cütləyən, şıqqıltı, hənirti eşidincə irəliyə cuman, qaynar qandan qorxmayan, qabağına düşəni boğan, söküb-dağıdan leşi-leş üstə tullayan həmin-həmin yalquzaq Canavar!.. İndi bu taygöz cənab hansını özünə

mürşüd seçsin? O hansının müridi olsun?.. Tülkününmü?.. Canavarınmı? Çaqqal sağ gözündən axan al-qanı sol əli ilə silə-silə bu qərara gəldi ki, bəs ona daha yaxın olan, onun ürəyindən xəbər verən tülkü dayısının yolu, yəni kələyi, hiyləgərliyi birinci növbədə daha artıq gərəkdir! Ancaq yalquzaq canavar cəsarəti, fürsəti fövtə verməmək məharəti, onun hər hansı xapa-xaplığı hopa-hopluğu məqamı çatanda ola bilər! Buna görə də taygöz Çaqqal ilkin tülküləşib yazıqlaşmağı, bacardıqca daha məzlumlaşmağı qərara aldı. Çaqqal üçün tülkülüklə öz canavarlaşan sifətini də, dişini də gizləmək, öz quyruğunu tülkü quyruğu kimi şələləşdirib toz-tozanaq qaldırmaq, açıq ayıq gözlərə kül üfürmək gərək idi! Yoxsa Çaqqal sol gözünü də qurban verməli, yazıq, miskin hala düşməli idi. Çaqqal kor olduğu üçün də uçurumdan düşməli, nəticədə bu acıdil, xəbərçi Qəcələyə qismət olmalı idi. Vəziyyətin gərginliyini, ciddiliyini öz tay gözünün qabağına gətirən Çaqqal, Güzgü gölün yuxarısında yaşıl mamırlı daşın arasına girib, ufuldamağa, sol gözü ilə sağ gözünün dərdinə ağlamağa başladı. Elə bu zaman da Maral gölündə gərəyincə yuyunan, öz istəyincə daranıb düzələn, bahar günəşi altında qurulanan, daha da artıq gözəlləşən, əyri-üyrü cığırla dırmanıb yuxarı qalxan Maral xanım gərdənini çəkə-çəkə Güzgü gölə yetişdi. O, Güzgü gölün müqabilində həvəslə dayandı, qıyqacı nəzərlə özü-özünə tamaşa etməyə başladı. Maral xanım Maral göldən gözəllik götürüb, gözəllik üstünə yenə də gözəllik gətirdiyinə inandı. Ancaq bunu təsdiq və tərif edən hanı? Qəcələmi?! Yox, xəbərçilik edən, Göy gölün də, vələs-ulası da, az qala bütün dağı-daşı da Maral xanımın üstünə qaldıran, onu dilə-dişə salan Qəçələdən düşmənçilikdən başqa nə gözləmək olardı?

Əgər belə deyildisə, bəs düşmən nə təhər olardı? Düşmənin başında buynuz bitməz, çığıra-çığıra car çəkməz ki, mən sənin barışmaz düşməninəm, nizə buynuzlarımla sənin qarnını dağıdıb axırını da itirəcəyəm!.. Yox, düşmən elə acıdil Qəcələ kimi ürəyi qurdludur ki, Maral xanımın gözəlliyini dansın, onun paxıllığını çəksin, özünə dəxli olmayan işə qarışsın, bir xəlvətdə bu Çaqqala Maral xanımın öz göbəyini yalatdığını aləmə açsın, bu nazəndəni beləcə rüsvayi-cahan etsin?! Yox, bu xəbərçi Qəcələ dünyanın birinci xəbərçisidir, xəbərçi özü də şeytandır, şuğuldur, niyə də gərək Maral xanım sarı yağ kimi canına yayılan mədhlərdən, tərifdən, qəsidə-qoşmalardan özünü məhrum etsin?! Bir gözəlliyin ki, qədri-qiyməti bilinmədi, daha o gözəllik

nəyə gərəkdir?.. Axı heç də mətləb gözəlin yeyib-yatmağında deyildir, mətləb gözəlin dopdolu qiymətinin sözlə səxavətlə verilməyindədir.

Güzgü göl Maral xanımı Maral göldə üzəndən, çimməndən, üzəçimə öz qılça-paçasına tamaşa edəndən sonra artan, üst-üstə gələn gözəlliyini öz parlaq aynasında göstərir. Maral xanım öz gözəlləşən surətini, qaş-gözünü, oxa dönən kirpiklərini, əl-ayağını, hər yerini, hər yanını qıyqacı süzür, bu Maral xanım tərpəndikcə o Maral xanımı da tərpədir, hətta birdən Maral xanımın gözündə Güzgü göl üstündə köşək gözlərini gəzdirə-gəzdirə gəzdirə, sonra da üzüyuxarı ağ sinəli Kəpəzə doğru gərdənini çəkdi... Öz tülkülüyü ilə Maral xanımın necə intizar içində boylandığını, necə olmazın iztirab keçirdiyini, məhz onu, cənab Çaqqalı axtardığını bilincə bu taygöz sürünə-sürünə üzüaşağı endi. Maral heyrət etdi:

– Sənə nə sədəmə toxunubdur, əzizim Çaqqal?

– Qana düşmüşəm, Maral!

– Necə qana? Söylə!

– Sənin yolunda sağ gözümü itirmişəm!

– Necə, mənim yolumda sağ gözümü itirmisən, əzizim?

Maral xanım diqqətlə onun çanaqlama çıxarılan sağ gözünə baxdı.

– Bəlkə mənim ardımca Maral gölə gələn zaman öz gözünü bir tikana, ya bir qələməyə ilişdirmisən?

– Yox, amansız bir hərami yolumu kəsibdir!

– Yəni bu diyara oxlu bir ovçu da gəlibdir?

– Oxlu-kamanlı ovçu belə bir həramidən, haramzadədən min pay ədalətli olardı!

– Bəs onda sənə nə bədbəxtlik üz veribdir, əzizim?

– Sizin qəddar düşməniniz Qəcələ sizin fədakar dostunuzun yolunu kəsibdir.

– Sən nə danışırsan, mənim əzizim? Qəcələdə belə qırğılıq, belə çalağanlıq?

– İndi Qəcələnin qırğıdan da yaman qılıncı qında durmur!

– Nəyə görə Qəcələ belə qudurubdur, niyə qılıncın qəbzəsindən belə zalimana yapışıbdır?

– Mənim sizə olan intəhasız eşqimə görə, xanım!

– Xəbərçi Qəcələ, qılıncı qında durmayan haramzadə öz xəbərçi, acıdan-acı dilini işə salıb, Göy göl diyarına yayıbdır ki, bəs sarı-sısqa

Çaqqal bu diyarın Maral xanımının müşk-ənbər ətri verən dairə göbəyini yalam-yalam edibdir!

– Qoy heç zaman gizlin qalmasın ki, mən Maral xanıma necə müştağam, necə aşiqəm, necə məftunam, necə məcnunam!

– Buna indi daha artıq inandım, Çaqqal!

– Demək, Maral xanım öz məcnununun necə aşiqi-sadiq olduğunu ürəkdən təsdiq edir?

– Bəli, tamamən ürəkdən, özü də tərəddüdsüz təsdiq edirəm, Çaqqal!

– İlahi, mən nə qədər xoşbəxtəm, – deyə Çaqqal Tülkü dayısının məharəti ilə hər iki əlini göyə doğru qaldırdı, çıxarılan sağ gözündən qanlı yaş tökdü. – İlahi, sən özün şahid ol ki, mən aşiqi-sadiq Maral xanımın yolunda nəinki salamat qalan sol gözümü də, əzab-əziyyətdən, eşq-məhəbbətdən üzülən bircə canımı da qurban verməyə hazıram!..

Qollu-qanadlı vələsin mamırlı haçasında gizlənən, ümumən bu ara-bərədə xəlvətcə-xəlvətcə dolanan, bu budaqdan o budaca ehmallıca uçan Qəcələ bacardıqca heç nəyi gözdən qaçırmır, taygöz Çaqqala Maral xanımın bütün münasibətlərinə göz qoyurdu.

– Çaqqal, niyə yalamırsan gözəlləşən müşkümü?

– Maral xanım, hələ ki, ibadətlə məşğulam!

– Necə ibadətlə məşğulsan, Çaqqal?

– Görmürsənmi Allah dərgahında necə də süst dayanmışam? Necə də şükür sənə edirəm ki, xudaya, gör mən nə xoşbəxtəm ki, öz məcnuni eşqimin yolunda sağ gözümü bu gözələ qurban verdim. Necə də o Qəcələ xəbərçinin, yalançının, külli-aləmi aldadan bir carçının.paxıldan paxıl bir əclaf olduğunu sübut etdi... Düzü, bundan belə yıxılıb ölsəm də ürəyimdə heç bir arzum yoxdur, Maral xanım!

– Niyə bəs belə bir vüsal pilləsində özün nagahani ölüm istəyirsən, Çaqqal?

– Nədən ki, indi Maral xanım öz aşiqinə tamamən inandı və şəkk-şübhədən çıxdı, canı, ürəyi, diləyi, arzusu Maral xanım olan Çaqqal dünya gözəllərinin zər-zibalı tacdarına, Göy göl diyarının gözəllik ilahəsinə qolu bağlı qul oldu və quldan da artıq bu gözəl xanımın ayaqlarına sərilib torpağa dönməyə hazır olduğunu sübut etdi!

– Uzatma belə-belə söz-söhbəti, yala müşk-ənbərimi, Çaqqal!

– Düzü, elə bir sevinc, elə bir həyəcan, elə bir eşq girdabındayam ki, heç cürə Maral xanıma yaxınlaşa bilmirəm!

– Canını dişinə tut, yala ənbərimi, Çaqqal!

– Əsla, Maral xanım!.. İndi mən heç də o halda deyiləm!

– Öz qəsidələrin ilə məni qızışdırırsan, ancaq alovlarımı söndürə bilmirsən, Çaqqal!

– Mən, Maral xanımın ehtiraslı alovlarında hey yanmaq istəyirəm! Mən Güzgü göl gözəlinin sönmək bilməyən odunda yana-yana kömürə, külə dönmək istəyirəm!

– Sən məni bax belə bir sehrli dilinlə yandırırsan, sağ gözünü yolumda fəda edən qəhrəman!..

– İlahi, gör nə xoşbəxtəm!.. İlahi, görəsən bu dünya üzündə məndən də xoşbəxti varmı?

– İbadəti burax, Çaqqal!.. Gəl müşkümü yalam-yalam elə, özü də nə qədər istəyirsən dişlə, lap istəyirsən bu yağlı göbəyimi, bu məni dəli-divanə edən müşk-ənbər ətri verəni ye! Ye ki, ta canım biryolluq bu intəhasız əzab-əziyyətdən qurtarsın!

– Heç belə ilahi gözəlin müşk-ənbər ətri saçan göbəyinə qıymaq olarmı?

– İbadəti burax, Çaqqal! Gəl lap məni başlı-bütünlü ye! Ye, canımı bu ehtiras alovlarından xilas et. Ye, məni qurtar ki, cəhənnəm alovları içində bunca qovrulmayım!

– İlahi, ilahi!..

– Yenə də əllərini göyə qaldırırsan, Çaqqal?

– Çox həyəcanlıyam... Elə həyəcanlıyam ki, diqqətlə baxsan görərsən ki, necə də tir-tir titrəyirəm!

Vələsin haçası arasında Qəcələnin başını çıxarıb itiləşən dimdiyini göstərdiyini görən taygöz Çaqqal birdəncə dönüb əsim-əsim əsməyə başladı.

– Allah dərgahında niyə belə əsirsən, Çaqqal? – deyə Maral xanım köşək gözlərini döndərib, uzun kirpiklərini süzdürdü. – Elə bil ki, doğrudan da boğulursan?!

– Məcnuni-eşqin girdabında ölürəm!

– Onda əlac nədir ki, mən öz məcnunumu itirməyim?

– Əlac məcnunu özbaşına buraxmaqdır!

– Yəni nə etməkdir?

– Qoyun mən öz mağarama sürünüm, Maral!

– Orada nə edərsən?

– Can verərəm!

– Demək, mən dul qalaram?!

– Yox, yox, ölsəm də ilahi eşqin əbədiləşən ruhi aləminə gedərəm. Tamamən təmizlənib, paklanıb bir də Maral xanımın yanına qayıdaram!

Qəcələnin qorxusundan tir-tir əsən Çaqqal Güzgü gölün yanında olan məlum mağaraya süründü.

Qəcələ yuxarıdan dilləndi. Maral boylandı:

– Eşidirsənmi məni, Maral xanım?

– Sənsən, xəbərçi Qəcələ?

– Bəli, mənəm, xəbərçi Qəcələyəm!

– Bəs niyə bayaqdan bəriyə qənşərə çıxmırsan?

– Çünki Maral xanımın yerə-göyə sığmayan belə nagüvara hərəkətinin müqabilində utanıram, qızarıram, yerə girirəm.

– Sən çox-çoxdanın zəhər-zəqqum dilli Qəcələsisən!

– Bəs sən necəsən, Maral xanım?

– Mən öz eşqimin əsiriyəm!

– Hansı eşqinin? Bəlkə, tülküləşən Çaqqalın yağlı dilinin əsirisən?!

– De görüm, məndən nə istəyirsən, Qəcələ?

– İstəyirəm ki, aldanmayasan, öz taleyini Çaqqala tapşırmayasan! – deyə Qəcələ böyük vələsin haçasından çıxdı, gəlib Güzgü gölün yanında dayanan, öz əksinə baxan Maral xanımın müqabilindəki şiş qayanın başına qondu.

– Qoy bu gözəllik səni uçurumlara aparmasın! Qoy bu gözəllik səni çaqqal-çuqqalın ayaqları altına atmasın!

– Yəni Qəcələnin də elə bir atəşin eşqi var ki, belə qısqanır?

– Yox, əsla!.. Bir quşun, Qəcələnin Maral xanıma qarşı atəşin eşqi ola bilər?

– Bəs onda bu diyarda kimin eşqi mənə gərəkdir?

– Sizə müqabil bir buynuzlu Maralın!

– Əgər buynuzlu Maral bu diyarda qəhətə çıxıbsa?

– Səbriniz olsa, öz taleyinizi tələm-tələsik çaqqal-çuqqala tapşırmasanız, hamısı düzələr!

– Elə mən də gecikən, indiyəcən gəlib çıxmaq bilməyən elə bir bığlı bəyin acığına gözəlliyimi görən, bəyənən, öz sağ gözünü yolumda qurban verən Çaqqalı görürəm, özünü də bərk-bərk tuturam!

– Siz ağlayacaqsınız, Maral xanım, özü də yamanca çox hönkür-hönkür ağlayacaqsınız!

– Sözündən belə çıxır ki, Çaqqal məni dirigözlü yeyəcəkdir?

– Bəli, siz öz müşkünüzü o sarı-sısqaya yalatdıra-yalatdıra özünüzü dirigözlü yedirəcəksiniz!

– Çaqqal nə qədər məni yesə də qurtarmaz!

– Çaqqal yeyib-yeyib səni qurtaracaqdır, Maral xanım!

– Bəlkə sizə, Qəcələyə də məndən bir pay düşər?

– Yox, mən Güzgü gölü Maralsız, Göy gölü belə gözəlsiz qoymaq istəmirəm!

– Mənim başımı çox yamanca ağrıdırsan, Qəcələ! – deyə Maral xanım küskün-küskün mağaraya tərəf yollandı. Qəcələ budaqdan-budağa uça-uça car çəkdi. – Qoy eşidən eşitsin, bilən bilsin ki, sən necə zırın-zırın ağlayacaqsan, Maral xanım! Necə də öz boynunu büküb bu Güzgü gölün sahilində zar-zar ağlayacaqsan!

Bütün bu oyunu başa düşən, bic Qəcələnin müqabilində tamamən tülküləşən taygöz Çaqqal bir abidə dönüb Allah dərgahına əl qaldırmaqla öz ürəyitəmizliyini, Maral xanıma olan böyük eşqinin paklığını nümayiş etdirirdi...

Axı, gözəlliyin gətirib bəxş etdiyi xoş səadəti qorğanan ayıq baş gərəkdir! Yoxsa, gözəlliyin sərməstedici sərxoşluğu gözəlin başını kərm edib qızışdırdı, daha bu gözəllik talan-qarət olub gedəcəkdir, gözəllikdən hər nə varsa, hədər yerə itib-batacaqdır, səadət əvəzinə fəlakət-faciə baş verəcəkdir. Gözəlin marığında dayanan çaqqal-çuqqaldan qorğanmaq üçün çaqqal-çuqqalın ağzına vuran qəti iradəli keşikçi gərəkdir! Yoxsa, bu sərvət talan olacaq, bu sərvəti çaqqal-çuqqal dartıb aparacaq, kefi istədiyi kimi kef çəkəcəkdir! – Mütəfəkkirləşən Qəcələ özü üçün düstur düzəldir, öz gələcək xətt-hərəkətini dürüstləşdirib aydın etmək istəyirdi. Buna görə də Qəcələ üçün mütəfəkkirləşməkdən başqa daha da mühərrikləşmək, çevikləşmək, cəldləşmək, qırğılaşıb amansızlaşmaq gərək idi ki, göz-qulaq olub görsün bu Çaqqal haçan öz andını pozur, haçan Maral xanım öz məddahının çıxılmaz toruna düşür, özü də necə və nə təhər düşür? Elə olsun ki, Maral xanım bic Qəcələnin həyəcan və tələblərinin heç də əbəs yerə olmadığını görsün, bilib başa düşsün ki, Maral xanım öz qızışan göbəyinin od-alovu içində ölüm-dirimlə oynayır!

– Yox, belə deyildir, belə də olmamalıdır, – deyə Qəcələ qanaddan-qanada qona-qona hərləndi, xəlvətcə gəlib daş mağaranın ağzından

içəriyə süzən həmin Vələs qanadında qərar tutdu. Maral xanım heç nə duymadı. Lakin sol gözünün dərdinə qalan, Qəcələnin özünü belə aldatmaq, Maral xanıma tamam-kamal yiyələnmək istəyən Çaqqal bic Qəcələnin necə gəldiyini duydu, onun vələs qanadında necə gizləndiyini də bildi. Onu titrətmə tutdu, güclə dişlərinin şaqqıltısını saxladı. Qəcələ gördü ki, Maral xanım özünün sərxoş və küskün gözəlliyi ilə üzünü Çaqqala tərəf döndərib qol-qılçasını da boş-boşuna uzadıb yatıbdır. Çaqqal isə ehtiyat üzündən öz üzünü daşa tərəf çeviribdir və sağ gözünün çanağından yenə də qanlı yaş tökməkdədir. Maral xanım hələ də Saqqalı öz halına qaytara bilməyibdir. Alovlanan müşkünü Çaqqala yalada bilməyibdir. Küskünləşən, müəyyən dərəcədə bədbinləşən gözəl Çaqqala da olsa həmdəm olub, ovunmaq istəyirdi. Axı, Maral xanımın gözəlliyindən də artıq qıcıqlanan ehtiras selabı onu götürüb yumarlaya-yumarlaya aparırdı. Sərməstlik içində fikrə, xəyala gedən Maral xanım gah Maral gölə düşüb onun dalğalarında üzür, ləpələrində qıvrılıb-açılır, onu müşayiət edən Maral surətləri çoxaldıqca çoxalır... Maral xanım burada bəsdi deyincə üzəndən sonra çıxıb, Qazandurmaz dağına qalxır, oradan Qoşqar dağına tamaşa edir. İntəhası görünməyən çaylar, çəmənlər Maral xanımı özlərinə çağırır... Maral xanım buradan da qayıdıb haçadil Kəpəz dağına dikəlir, oradan da o tərəf dağlara, meşələrə boylanır. Birdən də Maral xanım buradan düşür, qaça-qaça uzaqlaşır, ancaq nə Çaqqalın ondan üzüldüyünü, nə də özünün Çaqqaldan üzülə bildiyini görürdü... Ümumən, Maral xanım harda idi, Çaqqal da orada idi...

Maral üzü o tərəfə yatan Çaqqalı tərpətməli oldu:

– Niyə üzünü bəri döndərmirsən, Çaqqal?

– Niyə döndərim, Maral xanım?

– Bəs bayaqdan əmr etmirəm ki, bu alovlanan müşk-ənbəri yala, yala və soyut...

– Düzü, Maral xanım, yamanca həyəcanlıyam. Düzü, burada zarısam da, ibadətdən ayrıla bilmirəm!

– Sən mənə ibadət et, Çaqqal!

– Axı, ibadət edən Allah dərgahındadır!

– Lap Allahın özcə gözünün qabağında yala ənbərimi, Çaqqal!

– Günah olmazmı, Maral xanım?

– Qoy günah olsun, qoy sənin ibadət etdiyin Allahın məni cəhənnəm odunda yandırsın!

– Axı, mən Maral xanımı behiştdə görmək istərdim!

– Aşiq-məşuq üçün cəhənnəmin odu da qorxulu deyildir, Çaqqal!

– Belə nəyə görədir, Maral xanım?

– Çünki aşiq-məşuqun od-alovu özlərinə bəs edər!

– Yəni Maral xanım belə sönmək bilməyən əbədi atəş içindədir?

– Bəli, Çaqqal! – deyə Maral xanım öz əlini bərkdən Çaqqalın belinə ilişdirdi. Ancaq Qəcələnin cıqqasına and içən, öz adında sadiq olduğunu qanadda gizlənən Qəcələyə göstərən, öz sol gözünü də elə indicə bu mağaranın içində güdaza vermək istəməyən Çaqqal dönüb çömbəldi, hər iki əlini yuxarıya qaldırdı:

– Mən məşğulam, Maral!

– Yenə də abidliyə qurşandın, Çaqqal?

– Bəli, Maral xanım, biçarə bəndəniz bu hüdudsuz səadətə şükürsəna edir!

– Yoxsa, arayıb-axtarıb, düzü dünyanı dolanıb, özümə bir başqa Çaqqal taparam ha, seyrəkbığ oğlan!

– Mən Maral xanımın əbədi kölgəsinə dönərəm, həmişə onunla olaram!

– Bunca uzun-azadı ibadətin nə üçündür, Çaqqal?

– İbadətim onun üçündür ki, Allah-təala bizim qonşumuz Qəcələnin ömrünü uzatsın!

– Axı, nə üçün Allah-təala düşmənimiz olan xəbərçi Qəcələnin ömrünü uzatsın?!

– Düzü, indicə yadıma düşür ki, Maral xanıma olan eşqim üçün o mənə necə ibrətamiz təlimat keçibdir!

– Sən zəhərdil, xəbərçi Qəcələnin adını bərqəsd mənim yanımda çəkib məni əsəbiləşdirməkmi istəyirsən, Çaqqal?

– Gərək hər necə olsa da, qonşumuz Qəcələ ilə sazişə girib onunla dil tapaq!

– Düşmənlə nə dil, Çaqqal?

– Elə indicə, bu an Allahdan belə bir vəhy gəldi ki, bəs siz barışın!.. Axı, müharibə aparanlar belə bir gün cana doyurlar, əyləşib sülhdən, sazişdən danışıb bir-biri ilə dil tapmağa cəhd edirlər!

– Sən lap dayın tülküdən də yaman bir tülküsən, Çaqqal!

– Mən ancaq və ancaq haqq aşiqiyəm, Maral xanım!

– Haqq aşiqi, haqq aşiqi... Bilmirəm, heçcə nəyi mən...

– Bəli, indicə bu an belə vəhy gəlir ki, haqq aşiqi olanlar vüsaldan binəsib olurlar!

– Necə binəsib olurlar?

– Bax, beləcə yıxılıb can verirlər və nakam ölürlər! – deyə ibadətini yarımçıq qoyan, tülküləşən Çaqqal Qəcələnin qorxusundan birdən tir-tap düşdü. Maral xanım Çaqqalın iztirablarına inansa da, bic Qəcələ inanmaq istəmədi. Qəcələ öz gündəlik nəzarətini artırmağı, bu macəralı oyunun oynana-oynana necə davam edəcəyinə göz qoymağı qət etdi, gözlərini dörd edib daha sərvaxtlıqla gözləməyə başladı.

Belə bir vəziyyət həm gülməli, həm də ağlamalı deyildimi? Bic Qəcələnin özü də bilmədi bu hala gülsün, necə gülsün, ağlasın, necə ağlasın?!..

Qəcələ rəqibi Çaqqalın üstündə göz olan kimi, Çaqqal da hər necə ölüb-dirilsə, yenə də Qəcələnin üstündə göz olmağa, girəvəni əldən verməməyə cəhd edirdi. Qəcələ rəqibdən də artıq düşmən kəsildiyi Çaqqala gözətçilik edən kimi, Çaqqal da ölə-dirilə Qəcələnin üstündə göz olmağa, bacardıqca fürsəti fövtə verməməyə cəhd edirdi. Sağ gözü çıxarılan, sol gözü də çıxarılmaq təhdidi altında olan Çaqqal istəmirdi ki, Qəcələnin əlinə tutalqa versin, ehtiras alovları içində yanan Maralın göbəyini Qəcələ görə-görə yalasın, bir də təzədən Qəcəlini qırğılaşdırıb kəlləsinə qondursun, sol gözünü də sağ gözü kimi güdaza versin. Lakin Qəcələnin gözləri qabağında dönə-dönə ölüb-dirilməyə hazır olan Çaqqal hər necə olsa da Maral xanımdan üzülmür, gizli məqsədindən geriyə durmur, aradabir xəlvətcə-xəlvətcə mağaranın içində, zülmət qaranlıqda Qəcələ yuxarı qanadda mürgüyə gedən zaman yavaşca-yavaşca başını döndərib Maral xanımın qılça-paçasını tumarlayır, Maral xanım oyanınca onun əmrinə əməl edib öz dilini onun ənbərinə uzadır, tələm-tələsik yalayıb xanımı xoşhallandırırdı. Bu vaxt Maral xanım özünü boş qoyur, Çaqqala heç bir maneçilik göstərmir, sağ gözünü ona qurban verən aşiqindən zövq alır, həm də öz aşiqinə nəşə verib, ona borclu qalmaq istəmirdi. Ancaq Maral xanım bilə bilmirdi, niyə bu Çaqqal əvvəl vaxtlarda olduğu kimi, indi daha öz dişlərini işə salmır, az-maz da olsa yağlı göbəyini dişləyib qıcıqlandırmaqdan, ehtiraslandıran hərəkətdən boyun qaçırır...

– Nə olub sənə, Çaqqal, niyə belə sustlaşmısan, ölüb-ölgünləşmisən?

– Yavaşca, Maral xanım, – deyə tülküləşən Çaqqal ustalıqla xısın-xısın danışıb, Maral xanımı da onun kimi xısın-xısına öyrədirdi. Maral xanım da hər necə möhtəris olsa da mütilik göstərir, tezcə yumşalıb məddah və pərəstişkarı olan Çaqqal bəyin dediklərinə əməl edir, o da eynən xısın-xısın cavab verirdi.

– Soruşuram, nə üçün belə sustalmısan, Çaqqal bəy?

– Niyə sustalıram, Maral xanım?

– Belə ki, bir cürə asta-asta nəzakət və ədəblə tərpənirsən?! Axı əzəlləri az qala sən yalquzaqlaşırdın, canavarlaşırdın! Didib-dağıtmaq, yalquzaq canavar sayağında cumub parçalamaq istəyirdin!

– İndi daha sənə elə bir kobudluğu qıymıram, Maral xanım!

– Qıy, Çaqqal, qıy! Mən sənə hər necə istəsən, elə də ixtiyar verirəm!

– Hər necə ixtiyar versəniz də, mənim dişlərim daha Maral xanımın göbəyindən qan çıxarmaq istəmir!

– Az-maz qan çıxar, Çaqqal!

– Qorxuram qızışam, çox qan çıxaram!

– Çıxar!.. Mənim qanım da, canım da sənə halaldır, Maral?! Mən tamamən sənin sərəncamındayam!

– Məni tez-tez Allah dərgahından çıxarma, Maral! Hər dəfə Maral xanımın iltifatından doğub gələn səadət sədaların eşidəndə mən öz əllərimi dərgah qapısına qaldırmalıyam! Abidləşmək, lap peyğəmbərləşmək istəyirəm!

– Bəyəm peyğəmbər olan kəs məcnuni-eşqdən məhrum olur?

– Yəni deyirəm ki, o qədər ki, Maral xanımdan lütf görürəm, səadətə qovuşub ilahiyyat aləminə varıram... Cismən yerdən üzülüb, ruhən ərş-əlada Maral xanıma qovuşuram!

– Mənə göy yox, yer gərəkdir, Çaqqal!

– Hansı yer, necə yer, Maral xanım?

– Bax, bu daş mağara, Çaqqal!

– Bəs niyə belə, Maral?

– Nədən ki, odlu-alovlu xanımlar deyərlər ki, ərim ər olsun, kol dibi də evim!

– İlahi, ilahi, – deyə Çaqqal yenə də yağlı dilini işə saldı. – Maral xanım mən binəva taygözün əlinə necə də öz ali fəzilətini təslim edir!

– Çün eşq atəşim şiddət kəsb edir, Çaqqal!

– İlahi, bu şiddətli eşq atəşində məni yax-yandır, öldür!

– Yenə ölmək, dirilmək istəyirsən, Çaqqal?

– Bəli, ölmək, ancaq ölmək istəyirəm!

– Bəs birdən öldün, heç dirilmədin, onda necə?

– Hanı o səadət, ilahi? Hanı, ilahi, eşqin elə bir iti qılıncı ki, göydən boynuma düşə, məni belə bir əbədi eşqin intəhasız səadətinə qovuşdura!

– Tezcənə şairləşib mütəfəkkirləşmə, Çaqqal!

– Bəs nə edim, Maral?

– Göbəyimi yalaya-yalaya, az-az da dişlə!

– Göbəyini yalaya bilmərəm, dişləməyə gəlincə, qıymaram!

– Az-maz dişlə, Çaqqal!

– İsti qan tökülər, Maral!

– Qoy isti qan tökülsün, Çaqqal! Tökülsün, belə bir göbəyin qanı ki, sahibini dəli-divanə edir. Qoy tökülsün belə müşk-ənbərin qanı ki, gözlərimi tutub örtür!

– Bəlkə, Maral xanım eşqin yolunda etdiyi hərəkətlərindən peşman olur?

– Deyə bilmərəm! Özüm də özümdən heç baş tapmaram!

– Əlbəttə, sənin iltifat göstərdiyin Çaqqal, Göy göl diyarının Güzgü göl gözəlinə layiq deyildir!

– Bilmirəm nə üçün sən mənim ürəyimi belə ovladın, Çaqqal! Mən sənə belə bənd olmağa başladım?

– Sədaqətimlə, eşqimin, məhəbbətimin əbədi alovları ilə, Maral xanım!

– Bu eşqin sirrindən özüm də baş açа bilmirəm.

– Nə vaxtı Maral xanım bu eşq macərasından peşman olsa, öz qulunu qapısından qova bilər!

– Onda bəs Maral xanımın bu alovlanan müşkünü kim yalayar?

– İstəsən Qəcələ cənabları az-az dimdiklər!

– Qəcələ acıdildir!.. Qəcələ zəhərdildir... Qəcələ xəbərçidir!.. Qəcələ heyvərədir! Nəhayət, Qəcələ qanadlıdır!

– Bəli, Qəcələ bizim hər ikimizin qəddar düşmənidir!

– Sən Qəcələdən qorxursanmı, Çaqqal?

– Qəcələ çox amansızdır! Özü də neçə müddətdir acdır... Bir az əvvəl duydum ki, uçdu. Bilirəm ki, Qara gölə, ya Zəli gölə qurd-quş axtarmağa getdi!

– Onda bəs niyə qorxu içində belə sıxılıb xısın-xısın danışırıq, Çaqqal?

– Düşmənimiz çox bic və hiyləgərdir, Maral! Əgər Qəcələ bir qanadı ilə orada, Qara göldə, ya Zəli göldə isə, istəsə o biri qanadı ilə burada, bizim mağarada ola bilər!

– Bir qanadı ilə burada olsa, bu xısın-xısın danışığımızı eşitsə, onda Qəcələ sənə nə edər?

– Onda mütləq mənim sol gözümü də çıxarar.

– Yəni amansız Qəcələ səni tamam-kamal kor qoya da bilər?

– Bəs onda biz bu Qəcələnin əlindən nə edək?

– Gərək hər cürə olsa, Qəcələnin gözlərindən yayınıb uzaqlaşaq!

– Haraya?

– Uzaqlara!

– Uzaqlara gedə bilərəmmi?

– Niyə gedə bilmirsən?

– Bəs mənim Güzgü gölüm?

– Oralarda da göl taparıq!

– Mən bu Güzgü gölü heç bir yanda tapmaram.

– Güzgünün özünü taparıq.

– Güzgünün özü də Güzgü gölün yerini verə bilməz!

– Demək, Maral xanım Güzgü gölsüz dura bilməz?

– Heç bircə gün də olsa, yox!

– Niyə bəs belə, Maral xanım?

– Maral xanım adətincə, öz gözəlliyinə Güzgü göldə doyunca, bəsdi deyincə tamaşa etməsə yaşaya bilməz!

– Oralarda da göl taparıq, özün-özünə tamaşa edərsən.

– Mən bütün dünyanın heç bir yerində belə bir Güzgü göl tapa bilmərəm.

– Demək, Maral xanım bu Güzgü gölə cismən və ruhən bitişibdir?

– Bəli, beləcə ayrılmaz surətdə bitişibdir!

– Bə sənin sevimli Çaqqalın necə?

– O da cismən və ruhən Maral xanıma bitişibdir!

– İlahi, ilahi, gör necə də xoşbəxtəm!..

– Yenə tezcənə həmin-həmin abid olma, Çaqqal!.. Yala, mənim hər yerimi. İlahi, ilahi, bu ümman etibara min-min şükür!

– Ümman etibardan da artıq məni burulğanlara salan insafsız ehtirasa!

– Belə ehtiras alovuna min-min şükür, ilahi!..

Maral xanımın qızışdığını görən Çaqqal mətləbinə yaxınlaşmaq məqsədi ilə sözü döndərib dedi:

– Hər nə olur olsun, ancaq mən Maral xanımı bir qəribə yerə aparmaq istərdim!

– Haraya belə?

– Bir xəsilliyə!..

– Xəsillik nədir?

– Gözəllik xəzinəsi!

– Yəni istədiyin qədər gözəllik götür, eləmi?

– Belə, Maral xanım!

– Lap Maral göldən də çox?

– Bəli, Maral-göldən də çox, Maral xanım!

– Göy göldən də artıq?

– Bəli, Maral xanım, Göy göldən də artıq!

– Bu gözəllik xəzinəsi belə haradadır, Çaqqal?

– Harada olduğunu bir tək mən özüm bilirəm!

– Uzaqdır, ya yaxın?

– Bir qədər uzaqdır, Maral xanım!

– Elə bir uzaq yola düşsək yorulmarıq ki, Çaqqal?

– Bir az yorularsan, Maral xanım!

– Sonra bəs necə?

– Sonra Maral göldə çimərsən, yorğunluğun çıxar!

– Onda elə bu dəfə daha yaxın Göy göldə çimərəm!

– Olsun, Göy göl!

– Sonra da Güzgü gölə baxaram, görüm sənin o tərif etdiyin gözəllik xəzinəsindən nə qədər gözəllik götürmüşəm?!

Ənbərini yalada-yalada xoşhallanan Maral xanım üçün gözəllik xəzinəsi deyilən xəsilə baş vurmaq, həmin xəsillikdən də gözəllik götürmək, dönənbaşı Göy göldə çimib yol yorğunluğunu çıxarmaq, buradan çıxıb Güzgü gölün sahilinə gəlmək, xəsillikdən vücuduna, qanına, canına nə qədər, nə dərəcədə gözəllik hopduğuna tamaşa etmək gərəkdi!

Çaqqal öz tülkü dili və məkrlə Maral xanımı bişirəndən sonra, Qəcələnin gözündən özünü də, Maral xanımı da yayındırıb, aşağıya, axar-baxara, gözəllik xəzinəsinə doğru aparmağı qəti olaraq qərara aldı.

Taygöz Çaqqal məşuqəsi Maral xanımı gözəllik xəzinəsi xəsilliyə çəkib aparanda bilirdi nə edir!.. Çünki Çaqqal hələ neçə-neçə il bundan əvvəl bu axar-baxarı gəzib dolanmışdı, bilirdi ki, burada ümumən ox atan, tələ qurub ov tutan ovçuların oylağıdır! Burada gözündən tük yayınmayan, ov ovlayan, quş quşlayan ovçular var! Bunlar ara-ara, ovları diri-diri tələyə salır, dəstgir edirlər. Yəni Çaqqal qabaqcadan bilirdi ki, bu Maral xanımı tovlaşdırıb aşağılara endirmək, gözəllik xəzinəsi adlandırdığı xəsisliyə aparmaq nə deməkdir!.. Çaqqal üçün Maral xanımı Qəcələnin gözündən yayındırıb uzaqlaşdırmaq, məşuqə xanımı tez-tez duyuq salan Qəcələdən kənarlaşdırmaq, Göy gölü, vələsləri, dağ-daşı belə öz xəbərləri ilə dolduran bir xəbərçidən yayındırmaq çox zəruridir. Bu axar-baxarlı meşə talası dairələrdə qatışbulaşdı, get-gəldi, heç kəs heç kəsin ərizəsini oxumur. İşdir, Qəcələ duyuq düşüb bunların dalınca gəlsə, güman ki, bunları çox çətin tapsın, bu yerdə tələyə salınan Maral xanıma əhəmiyyətli bir kömək göstərə bilsin. Bəs belə olan halda taygöz üçün bu axar-baxarlı yer, gözəllik xəzinəsi xəsillik təhlükəli deyildimi?.. Əlbəttə, bu yerlər Çaqqalın özü üçün də təhlükəli idi. Ancaq bu təhlükəli dairədə girəvəsinə salıb Maral xanımı daha da artıq qorxutmaq, göz açmağa macal vermədən tovlaya-tovlaya başını piyləmək olar. Qəcələ bu Güzgü göl səmti, Göy göl diyarında Çaqqala aman-iman verməz, necə deyər ona bütün bir göz deyil, yarıca bir göz qoysa da, iynə ulduzunca işıq verməzdi! Qəcələ öz dimdiyi ilə onu başına döyə-döyə göbərdərdi. Qəcələ getdikcə Çaqqal üçün quşların yırtıcısı və tacdarı olan qartaldan da qat-qat qorxulu görünməyə başlayırdı. Çünki Qəcələ bu Çaqqala öz zərbdəstini göstərmişdi. Bir də Qəcələ Çaqqalın girəvəsini əlinə keçirincə, onu çox yamanca bir divana çəkəcəyi də sarı-sısqa üçün aydın idi! Bəlkə də, belə bir divan davam edəcəkdi:

" – De görüm, sən Çaqqal, dar ayaqda mən Qəcələnin çıqqasına and içdinmi?"

" – Bəli, and içmişəm!"

" – Bəs onda niyə sən heyvərə öz andını tülkücəsinə pozub Marala xəyanət edirsən?"

" – Düzü, cənab Qəcələ, mən Çaqqal hər necə boyun qaçırıramsa, yenə də Maral xanımın öhdəsindən gələ bilmirəm".

" – Niyə?

" – Belə ki, Maral xanım mən Çaqqalı çox nagüvara işlərə məcbur edir!"

" – Maral xanım səni nagüvara işlərə necə məcbur edə bilər?"

" – Deyir ki, hey məni qıdıqla!"

" – Necə yəni hey məni qıdıqla?"

" – Yəni eyib də olmasın, Maral xanım mən Çaqqalı hey məcbur edir ki, göbəyimi yala!"

" – Daha Maral xanım sən Çaqqalı niyə və nəyə məcbur edir?"

" – Dinləməyə!"

" – Necə dişləməyə?"

" – Bərk-bərk dişləməyə! Deyir ki, sən Çaqqal bərk-bərk dişlə göbəyimi!"

" – Yəni deyir ki, gödənimi də çıxart?"

" – Az qala belə də buyurur, cənab Qəcələ!"

" – Deyir, axı "Çaqqal var gödən çıxarır, ancaq qurdun adı bədnam olur!"

" – Yox, mən Çaqqal o gündən bu günə cıqqasına qəsəm qıldığım Qəcələnin qarşısında öz andımı pozmamışam!"

" – Əgər sən Çaqqal mən Qəcələyə öz tək bəbəyinin ortasına qədər yalan deyirsənsə?"

" – Nədən bilirsən ki, mən Çaqqal sənin kimi bir cənaba yalan deyirəm?"

" – Gecənin zülmətində daş mağarada sən Çaqqal tovladığın, qəsidələrinlə qanına susadığın Maral xanımı xoşhallandırmısanmı?"

" – Daha mən Çaqqal biçarə o alovlanan Maral xanımın öhdəsindən gələ bilmədiyim zaman nə edə bilərdim?"

" – Demək, sən Çaqqal mənə olan andını pozmusan?.. Demək, sən Çaqqal mən Qəcələnin cıqqasını, ya şah tacını götürüb ayaqlar altına atmısan?" – deyə Qəcələ belə hüquq dili ilə apardığı əzmli, aydın istintaqdan sonra, düz birbaşa qartal zəhmilə Çaqqalın kəlləsinə qonub onu gicəlləndirər, döyə-döyə aparıb bir uçurumdan uçurub dərin bir dərənin dibinə tullar, leşini hazır cəmdək gözləyən qarğa-quzğuna qismət edərdi. Özü isə keflə, damaqla havada qartalsayağı süzər, Kəpəzdən Murovdağa, Murovdağdan da Qoşqara şığıyardı.

Yox, Çaqqal üçün girəvəni Qəcələyə vermək, ölüb-itib getmək gərək deyildi! Çaqqal üçün zirək olmaq, olmazın tərif və qəsidələrlə başını piylədiyi, qılça-paçasına yol aldığı Maral xanımı başlı-bütünlü

gəmirmək gərək idi!.. Özü də bəs harada? Güzgü göl üstündəmi? Göy göl diyarının qalın meşəsindəmi? Yoxsa, xeyli aşağılarda, axar-baxarlı bir yerdə, xəsillikdəmi? Əlbəttə, aşağılarda, gözəllik xəzinəsi xəsillikdə! Elə oradan da Çaqqal üçün daha aşağılara düşmək, aranlara enmək, Kür və ya Araz çayının qalın-qalın qamışlıqlarında çaqqallara qarışmaq özünə bərabər bir quru çaqqalla sevişmək, birləşmək, özü kimi çaqqal nəslini artırmaq olardı. Elə orada da Tülküyə deyə bilərdi ki, ay dayı, mən hara düşmüşdüm!.. Necə sənin tülkü dilin mən Çaqqala kömək etdi!.. Necə Qəcələ mənim sağ gözümü çıxartdı, sənin dilini işə salıb sol gözümü bəladan qurtardım, necə ay dayı, mən sənin dilinlə Maral xanımı tovlaşdırdım, necə göbəyinə yol alıb gödənini çıxartdım, xanımın aşını bişirdim... Onda şübhəsiz, tülkü dayısı da Çaqqal bacıoğlusunun hünərini bəyənər, yan-yörədə olan tülküləri də, çaqqalları da toplayıb deyər ki, baxın, mənim təlimatımdan düstur alan bu hünərməndə! Görün, bacıoğlum Çaqqal Göy göl diyarında necə bir dastan açıbdır!..

Belə dəyiş-düyüşlü fikrə gedib, özünü zora salan Çaqqal əlini qaldırıb gicişən başını qaşıdı, Güzgü göl qarşısında dayanan, yorulmadan öz surətinə tamaşa edən, özündə yüzdən də artıq gözəllik nişanəsi tapan, gözəllik xəzinəsi xəsislik aləminə gedib daha artıq gözəlləşmək həvəsində olan Maral xanım soruşdu:

– Nə fikirdəsən, Çaqqal?

– Necə bəyəm, Maral xanım?

– Bayaqdan görürəm nəyi isə özlüyündə ölçüb-biçirsən?

– Maral xanım, deyiblər ki, yüz ölç, bir biç!

– Bəli, mən də eşitmişəm belə bir məsəli!

– Mən də elə bu müdrik məsələ əməl etmək istəyirəm! İstəyirəm ki, buradan gözəllik xəzinəsi xəsilliyə gedəcək yolumuzu dürüstləşdirim!

– Yəni bu yol belə qorxuludur?

– Ehtiyat igidin yaraşığıdır.

– Bəli, igid Çaqqal, belə bir məsəli də eşitmişəm!

– Buna görə də mən bütün yolu, bəndərgahları nəzərə almaq istəyirəm!

– Əgər, əzizim Çaqqal, o yol belə qorxulusa, onda gəl elə buradaca Güzgü göldə qalaq, axşamları mağaramıza dönüb, gecəmizi keflə keçirək, daha heç bir axar-baxara gedib özümüzü iti-iti qələmələrə pərçim etməyək!

– Bəs bizim Maral xanım özü üçün yenə də gözəllik götürməsin?

– Deyirsən ki, Çaqqal, yəni o axar-baxarda olan xəsillik eləcə bir olmazın gözəllik xəzinəsidir?

– Bəli, Maral xanım, mən deyən xəsillik də "ab-həyat" kimidir! Əbədi olan dirilik suyu! Maral xanım o xəsillikdə doyunca gəzib dolansa, bacardıqca çox görüb-götürsə, heç bir yanda misli-bərabəri olmayan dünya gözəllərinin gözü olacaqdır!

– Necə edək ki, Çaqqal, sonra da dönüb sənlə birlikdə dirilik suyuna gedə bilək?

– Gözəllik xəzinəsi xəsillikdən sonra dirilik suyuna getməyin də yolunu öyrənərik.

– Həm dirilik suyuna getməyin, həm də buraya, bizim Güzgü gölə rəvanca qayıtmağın kəsəcə yolunu, Çaqqal!..

– Bəli, – deyə Çaqqal məmnuniyyətlə xanıma can-başla xidmət etməyə hazır olduğunu bildirdi. – Görünür, sizin nəzərinizdə Güzgü göl əfsanəvi bir güzgüdür! Deyirəm daha dünyada hansı güzgü Maral xanım buyuran sayaqda, onun surətini Güzgü göldə olan kimi, öz əla dərəcəsilə göstərə bilər!

– Düzü, dünyanın heç bir güzgüsü məni beləcə olduğum sayaqda yaraşıqlı göstərə bilməz! – deyə Maral xanım Çaqqalın uydurmalarına inanır, hətta onu gözəllik xəzinəsi xəsilliyə yollanmaq üçün tələsdirməyə də başlayırdı.

– Tez gedək, canım-gözüm Çaqqal! Yoxsa, gözəllik xəzinəsi xəsillikdən hər nə varsa tezcə gəlib götürərlər, daha mənə heçcə bir zad qoymazlar qala!

Bəs bu zaman Qəcələ harada qalmışdı?

Qəribə bu idi ki, Qəcələ yox idi. O neçə vaxtdan bəriyə ac qaldığından Qara göl və Zəli göl tərəfə uçub getmişdi... Orada öz qarnını doydurmağa, taqətdən düşən qanadlarını da qüvvətləndirməyə başlamışdı.

Çaqqal fikir edib kəsdirmişdi ki, indi fürsətdir, heç vaxt bu fürsəti fövtə vermək olmaz! Özü də bir halda ki, Maral xanım gözəllik xəzinəsi xəsillik üçün sinov gedir. Daha necə dayanmaq, necə tay gözünü döyə-döyə durmaq olar?! Cəld tərpənib çox tezcə Maral xanımı Güzgü göldən qoparmaq, Qəcələnin nəzarət altında saxladığı dairədən uzaqlaşdırmaq gərəkdir.

– Deyirsən ki, çıxıb gedək buradan, Maral xanım?

– Gözəllik xəzinəsi xəsilliyə tezcə varıb gedək, Çaqqal! Sən də, əzizim Çaqqal, az-maz özünü düzəltsən, Maral xanıma yaraşsan, heç də bəd olmaz!

– Bəlkə, mən Maral xanımın gözlərinə eybəcər görünürəm?

– Gözümə hər necə və nə təhər görünsən də biryolluq ürəyimə girmisən!

– İlahi!

– İbadət vaxtı deyil, Çaqqal... Yoxsa, o zəhərdil Qəcələ gəlib çıxsa qanımızı qaraldacaqdır! Hələ, bəlkə, tamam-kamal binəva Çaqqalı kor qoyacaqdır! Onda bəs kim Maral xanımı əzəlcə gözəllik xəzinəsinə, sonra da "ab-həyat" çeşməsinə aparacaqdır?

– Bütün dullar vəfadar olmurlar!

– Mən vəfadaram, Çaqqal! Gedək, tələsək, – deyə Maral xanım bir də Güzgü gölə baxdı və döndü: – Haradan gedək, Çaqqal?

– Düz dalımca gəl!

Maral xanım boynu qumrovlu əl quzusuna dönüb, Çaqqalın ardınca addımladı... Çaqqal isə Maral xanımı dağdan keçirib, daşdan aşırdı, dərələrdən-təpələrdən adlatdı, gətirib qayalı təpəyə çıxardı.

– Yorulmadın, Maral xanım?.. Ayaqların ağrımadı, əzizim?

– Yamanca yoruldum, ayaqlarım yamanca ağrayır, Çaqqal!

– Onda bir az yat dincəl, Maral! Bəlkə, bir az aşağıda, göbəyin səmtində yatım, Maral?

– Yox, indi əsla olmaz, Çaqqal! Çünki yamanca yorulmuşam!..

– Demək, Maral xanım dincəlmək istəyir?

– Səninlə, döş-döşə, nəfəs-nəfəsə dincəlmək istəyirəm, Çaqqal! Bəs gözəllik xəzinəsi xəsilliyə hasan?..

– Sabah sübh tezdən çatarıq.

Çaqqal tülkü ehtiyatı ilə aşağı düşdü. Pöhrədən-pöhrəyə keçdi, talalardan ötdü, nəzərdə tutduğu xəsilliyə Ay işığına yetişdi. Baxanda ağ-ağnar göydən gümüş səpələnir, xəsillikdə gümüş-gümüş şeh tuturdu. Baxdıqca bu xəsillik Göy gölün ayrılmaz bir hissəsi kimi gömgöy görünürdü. Orada göy ipəyə bürünən Göy göl ləpələnir, onun geyindiyi göy, ipək libası öz zərifliyi ilə öz əynində qıvrıla-açıla, işıldaya-işıldaya bərq verir, Ayın gümüş nuru içində bəzən də gümüşü rəng alır... Çaqqal yorğun düşüb yatan Maral xanımın gözü ilə gözəllik xəzinəsi xəsilliyə baxdıqca baxır, Maral xanımın xoşuna gələcəyinə, onun huşu başından çıxacağına şübhə etmirdi... Axı, hesaba görə

gözəllik hərisi olan, öz gözəlliyindən böyük zövq alan, öz gözəlliyini bu dünyada hər nə göz qamaşdıran lələ-cavahirat varsa, hamısından qiymətli sayan Maral xanım istədiyi qədər buradan yenə də gözəllik götürə bilər... Şübhəsiz, bu yaşıl dərya Maral xanımın ürəyinə yamanca yatacaqdır. Buradan Güzgü gölə dönüncə necə öz gözəlliyinin üstünə yenə də gözəllik gətirdiyini görəcəkdi! Amma Çaqqal heç də Maral xanımı bura gətirməmişdi ki, gözəllik götürüb, Güzgü gölə qayıtsın, hey özünə baxsın. Çaqqal da hey çənəsi çıxa-çıxa onu əşar dili ilə bəzək-düzəkli sözlərlə tərifləsin, sonra da göbəyini yalıya-yalıya xoşhallandırsın, bu xanımına hey nökərçilik eləsin. Bic Qəcələ də birdən qırğılaşıb onun sol gözünü də çıxartsın, hansı uçurumdansa uçursun, qurd-quşa qismət eləsin!

Çaqqal asta-asta gəzdi dolandı, nəhayət, xəsilliyin ortasında, nəzərdə tutduğu yerdəcə, torpağın ortasına vurulan möhkəmcə bir tələnin qurulduğunu gördü...

"İndi dünya gözəli, Güzgü gölün Maral xanımı öz əlimdə, öz ixtiyarımda, öz sərəncamımdadır. İndi onu xoşhallandıra-xoşhallandıra buraya gətirmək, göbəyini yalamadan, birdən-birə və birbaşa dartıb dağıtmaq gərəkdi! Yoxsa, gec olacaqdır, yoxsa özüm quyuya düşəcəyəm. Qəcələnin cıqqası mənə qənim olacaqdır". Çaqqal sağ əlini qaldırıb seyrək bığlarını eşim-eşim eşdi, dayanmadan dönüb üzüyuxarı qayıtdı... Qulaq verdi... Maral xanımı həmincə pöhrəli təpənin üstü yastanada yatılı gördü. O, canavarlaşmaq istəsə də, hələlik tülkülüyünə qayıtdı. Yavaş-yavaş Maral xanımın əl-ayağını yaladı, sonra titrək dilini Maral xanımın göbəyinə uzatdı. Maral xanım gözəllərə xas sərbəstliklə gərnəşdi.

– Sənsən?

– Bəli, mənəm.

– Gözəllik xəzinəsi xəsilliyi tapdınmı?

– Tapdım, Maral xanım!

– Haçan gedirik?

– Elə bir azdan! – deyə o, Maral xanımı xoşhallandırıb, sərxoş etmək üçün müşkünü yaladı... Maral xanım da yalana-yalana xoşhallandı, birdəncə yuxuya getdi. Çaqqal istədi buradaca yorğun düşən Maral xanımın işini bitirsin. Ancaq yenə də yalquzaqlaşmaqdan döndü, məqamına qədər tülküləşməyi vacib bildi. – Qoy bu Maral xanım çıxılmaz tələdə öz nazlı canını mən canavara təslim etsin! – deyə xəbisliklə ürəyindən keçirdi. Hələ bir qədər də özünün tülkü

sifəti ilə irişdi. – Yoxsa, Maral dik atılıb qalxar, hər necə yaralı olsa da, əlimdən qurtulub qaçar!"

Bunlar burada olsun, görək Qəcələ haradadır?.. O, hələ gün-günorta yerinə gəlməmişdən Qara göldən qarnını doydurub qanadlarına qüvvət qaytarandan sonra uçmağa başlamışdı, Güzgü gölün dörd dövrəsinə dolanmışdı. Qanad açıb bütünlüklə Göy göl ətrafını araq-varaq axtarmışdı. Qəcələ xınalı qayalara qalxmışdı. Qızıl qum təpəciklərinə qonmuşdu, o taylı-bu taylı talalara göz gəzdirmişdi. Maral gölü də gözdən keçirmişdi. Özünə güc verib Kəpəzin kəlləsinə də qalxmışdı. Heç yanda Maraldan bir iz görməmiş, bir nişana tapmamışdı. Qəcələ yenə də geriyə qayıdıb dönə-dönə Güzgü gölə baş çəkmişdi. Güzgü göl Maralı hanı? Güzgü göldən səda çıxmamışdı. Ancaq onun gözlərində kədərli gilələr görünmüşdü. Yoxdu, Maral xanım xeyli zamandı, yoxdu! Qəcələ bilirdi ki, Maral xanım hər haraya getsə tezcə də dönüb buraya gələcək, öz gününün çoxusunu bu Güzgü göldə keçirəcəkdir!

Nə Maral xanım var idi, nə də Qəcələnin cıqqasına and içən taygöz Çaqqal!.. Demək, nə isə vardır, nə isə olubdur, Çaqqal tülkülüklə Maral xanımı tovlayıbdır. Bəlkə, canavarlığını, yalquzaqlığını da işə salıbdır!..

Yer-göy Qəcələnin başına daraldı. O, Çaqqalın bu Qəcələ kimi bic başını aldatmağına nə demək olardı? Qəzəblənən Qəcələ istədi ki, özünü götürüb daşa çırpsın. O, Çaqqal kimi hiyləgər düşməni sağ, Maral xanım kimi gözəli dəstigir qoymaq istəmədi. Qəcələ yenə qanadlandı, yenə gəzib-dolandı, bütün əhvalatı olduğu kimi gördü. Gördü ki, Çaqqal Maral xanımı dümsükləyib güclə oyadır. Maral xanım da güclə gözlərini ova-ova, həm də gərnəşə-gərnəşə durur.

– Yəni deyirsən durub gözəllik xəzinəsi xəsilliyə gedək, Çaqqal?

– Gərək sübhdən, gün çırtaçırtda özümüzü çatdıraq, Maral!

– Bir az-maz gecikək olmaz?

– Niyə gecikmək? Nə üçün gecikmək, Maral xanım?

– Düzü, yorğunluğum canımdan çıxmır. Düzü, sümüklərim sınır... Özü də çox ağır bir qəramət məni basır?!

– Gözəllik götürmək dəmində tərəddüd göstərib tənbəllik etməyin, Maral xanım!

– Əlbəttə, gəlmişkən gedirik, tezcə də özümüzü Güzgü gölə çatdıraraq!

– Di onda tez tərpən, xanım! Di onda tez qalx, Maral! Yoxsa, gün qalxıb yağlananda amansız bir ovçu oxuna rast gələ bilərik!

Maral xanım ağır-ağır ayağa qalxdı, sümükləri sınır sayağında ağır-ağır gərnəşdi. Güzgü göldə özünə baxan kimi baxmaq istədi... Axı, Maral xanım mağaradan çıxar-çıxmaz Güzgü göl sahilinə gəlib öz surətinə baxar, həm də ürəyini oxuyar, nəşəlimi, kədərlimi olduğunu da görərdi. Beləliklə, onun gündüz işi başlardı.

Sözü çərlətmək istəməyən Çaqqal cəld dönüb qabağa düşdü, Maral xanım da onun ardınca addımladı. Onlar pöhrəliklə sinə aşağı endilər. Özünü buraya çatdıran, görünməzin sehri ilə gizlənən, son söhbəti öz qulaqları ilə eşidən Qəcələ bunların ardınca düşdü. Qəcələnin qanadları qəzəbindən titrəyirdi. Elə indicə, bu an Çaqqalın sol gözünü də çıxarmaq istəyirdi. Ancaq Qəcələ bilirdi ki, Maral xanım küsəcəkdir, heç şübhəsiz, bu Çaqqal üçün qaralıb yas da saxlayacaqdır. Bəlkə küskünləşib bədbinləşəcək, heç məftunu olduğu Güzgü gölə də dönməyəcəkdir... Güzgü göl bu Maral xanımsız daha nədir?! Maralsız qalan Güzgü göl öz gözündən quruya bilməzdimi? Göy göl diyarının tərtəmiz güzgüsünü toz-torpaq basmazdımı? Bu diyara alışan Maral xanımın Güzgü gölə necə vurulduğunu görən acıdil Qəcələdə nə isə bu mənzərəyə, bu aləmə qarşı olmazın bir hüsn-rəğbət oyanmışdı. Qəcələnin xəbərçiliyini heç də ayrı bir iş üçün deyildi. O, Güzgü gölü Maralsız qoymaq istəmirdi. Qəcələ belə bir gözəli Çaqqala qismət edə bilməzdi...

Maral xanım təhlükə idi! Xanım təhlükəyə düşməsə, tülküləşən Çaqqalın necə yalquzlaşıb-canavarlaşdığını öz iriləşən gözləri ilə görməsə, əqli başına gəlməyəcəkdi. Maral xanım məddahı Çaqqaldan dönməyəcəkdi!.. Yox, öz məqamına qədər gözləmək gərək idi.

Çaqqal qabaqda, Maral xanım dalda xəsilliyə doğru sallanırdılar. Göy gölə bənzər göy xəsillik yenicə çırtan günəşin qızıl şüaları altında parlayırdı. Xəsilliyi tutan, bürüyən şeh zər-zəbərçat dənələrinə dönürdü. Baxınca Maralın hər iki gözü birdən qamaşırdı.

– Hə, necədir, Maral xanım?

– Tamam gözəllik dəryasıdır, Çaqqal!

– Di gəl dalımca! – deyə Çaqqal şehliyin içi ilə adda-budda iz qoya-qoya yeridi. Gah xəsillə gözəlliyə baxan, gah da xəsillikdən gözəllik götürüb gözləri göydə gəzən Maral xanım birdən xəsilliyin ortasında büdrəyib ilişdi, tələyə düşüb yıxıldı.

– Buradayam, Maral xanım! – deyə məqamı çatınca tülkülükdən də çıxıb canavarlaşan Çaqqal Maral xanımın zəhri-bağrını yara-yara onun üstünə cumdu, cəld iti dişlərini işə saldı.

– Parçalama məni, Çaqqal... Parçalama məni, canavar!..

– Sənin nazını çəkdiyim daha bəsdir! – deyə ağ-aşkara canavarlaşan Çaqqal öz qanlı başını qaldırınca bu dəfə qırğılaşmaqdan da artıq qartallaşan Qəcələ öz caynaqlarını Çaqqalın kəlləsinə ilişdirdi, bircə göz qırpımında onun salamat qoyduğu sol gözünü də çıxardı və Maralın qorxudan bərələn gözlərinin qabağına atdı... Çaqqal vaqqıldaya-vaqqıldaya tülkü dayısı kimi vaysınıb, qulaqları kəsilən körpə küçük kimi zingildəyə-zingildəyə, geri-geri sürünüb, şehli xəsilin içi ilə əyri-üyrü iz açа-açа pöhrəliyə girdi, böyürtkən kolunun iti-iti tikanlarına ilişib çapalaya-çapalaya qaldı...

Qəcələ fürsəti fövtə vermədi. Maral xanım düşən tələni dimdiyi ilə söküb dağıtdı, ağac-dəmiri bir-birinə bənd edən yay-girişləri, quru bağırsaqları da didim-didim didib hər qırığını bir qıraға tulladı. Maral xanımın əl-ayağı açıldı, yaralı xanım, yaraları isti itən ağrını-acını duymadan durdu, üzüyuxarı qaçdı...

Qəcələ qanad açdı, Çaqqalın izi üstünə süzdü, yenicə böyürtkən tikanlarından öz ilişiyini açan Çaqqalın kəlləsinə həmincə qəzəblə qondu, cinayətkarı qartal dimdiyi ilə döydü-döydü, döyə-döyə də gətirib bir uçurumun başından üzüaşağı buraxdı. Qəcələ yenə də qartal-sayağı qanad açdı. Göy göl diyarına çatdı. Gördü ki, bəs Maral xanım da yenicə yetişibdir. Yenə də Güzgü gölün qabağında durubdur. Yaralı Maral bu dəfə qorxaq-qorxaq, ürkək-ürkək durubdur... Qorxaq, ürkək duruşlu Maral yenə Güzgü gölə baxır. Baxır ki, necə təriflənib, necə tovlanıbdır... Baxır ki, ürək qızdırdığı, əzizi, iki gözü onun gözəlliyinə necə təcavüz edibdir. Necə yalam-yalam yalatdığı müşk-ənbər ətirli göbəyi pardaqlanıbdır. Baxır ki, onun pardaqlanan göbəyindən necə də damcı-damcı qan dammaqdadır.

Taqətdən düşən Maral xanım Güzgü göldə dizlərinin necə tir-tir titrədiyini görürdü... Hər necə atır olsa da Maral yıxılmadı, yıxılmaq istəmədi. Başını güclə, ağır-ağır qaldıran Maral ancaq Qəcələni axtardı. Onu müqabil tərəfdə Güzgü gölün üstünə əyilən vələsin qanadında gördü. Maral minnətdarlıqla Qəcələyə baxdı, ağladı. Hər iki gözündən gildir-gildir yaş gəldi, damcı-damcı Güzgü gölə töküldü.. Qəcələ də ağladı... Qəcələ ağladı ki, görəsən, Maral bu ağır yaradan sağalacaqdır, ya Güzgü göl maralsız qalacaqdır?!

Bakı, 1967

ARPAÇAY ƏFSANƏSİ

Qədim vaxtlarda Muğanda iki elat olurdu. Elatın birinin qoyun sürüləri ağ, o birininki isə qara idi. Qoyun sürüləri ağ olana "Ağqoyunlu" qoyun sürüləri, qara olana "Qaraqoyunlu" deyirdilər. Hər iki elatın qoyun sürülərindən başqa, yalmanlı at ilxıları, buynuzlu mal-qaraları, əyriboyun dəvələri var idi. Hər iki elat öz sərhədinə çox çətin sığışırdı. Payızda-qışda aranda, yazda-yayda yaylaqda otlaq üstündə həmişə savaş gedirdi. Birdən o tərəf o tərəfdən, bu tərəf də bu tərəfdən öz çuxalarını çıxarıb sol qoluna dolayıb, bəlgə düzəldir, adamlar qızışır, qol-qılça sınır, baş-göz dağılırdı. Gah bu onun, gah da o bunun otlaq sərhədini tuturdu. Arada ədavət artır, düşmənçilik güclənirdi... Canı cəzana gələn hər iki tərəfin başbilən ağsaqqalları bir gün Muğanda arada olan sərhəd təpə üstünə toplaşdılar. Məsləhət-məşvərətdən sonra belə qərara gəldilər ki, daha dava-dalaş olmasın, arada qan qohumluğu başlasın, bir-birinə yapışıqlıq-qonşuluq yaransın. Bu tayfa, o tayfa sözü bilmərrə götürülsün, tayfalar bir-birinə qız versin, qız alsın. Belə də oldu. Daha sərhəd dava-şavası düşmədi, otlaq üstündə heç bir çəkişmə-didişmə getmədi. Elatların oğlan-qızları bir-birinə qarışdı. Oğlan-qız toyunda, el bayramlarında zurnanın cingiltisi, nağaranın gumbultusu, sazın-sözün səsası sümüklərə düşdü. Cavanlar ağ-qara çuxada əl-ələ tutuşub yallı getdilər... Cavanları belə görən bığıburma kişilər, kələğayılı qadınlar, bunlardan sonra qocalar, qarılar cərgələndilər, barmaq barmağa keçirib yallı getdilər. Babanın birisi o tərəfdən, birisi bu tərəfdən gülə-gülə üz-üzə, göz-gözə baxdılar. Qohumların yallıları bir-birinə qarışdı.

Günlərin bir günü Ağqoyunlu elatının qızı ilə Qaraqoyunlu elatının oğlu Ağgöllə Qaragöl arasında başlanan el şənliyində görüşüb, bir-birini sevməyə, yavaş-yavaş dillənib danışmağa başladılar:

– Qız, adın nədir?

– Bəs sənin adın, oğlan?

– Mənim adım Xançoban!

– Mənim də adım Sara!

– Gəl sevişək, qəşəng qız!

– Buyy, nə tezcənə, Xançoban?!

– Niyə tezcənə? Sən yetkin qız, mən də ərgən oğlan!

– Qoy hələ bir-birimizi yaxşı-yaxşı görək, yaxşı-yaxşı bilək, yaxşı-yaxşı sınayaq.

O gündən Xançoban bir könüldən min könülə Saranı sevdiyi kimi, Sara da Xançobanı sevməyə başladı. Gündən-günə eşq-məhəbbət sevdası özünə aydın yol açdı. Sara Xançobanın tütək səsini alınca, heyran-heyran o səmtə boylandı, cana yayılan, ürəyə işləyən çoban neyinə bənd oldu. Xançobanın ecazkar neyi Saranın iliyinə, sümüyünə işlədi... Elə oldu ki, sübh tezdən bu ney sədasına Sara ulu babasından yadigar qalan sədəfli sazını götürdü, qabarmağa başlayan sinəsinə basdı, öz-özünə saz çalıb söz qoşdu. Xançoban özünün tütəyinə ara verib, Saranın sazına-sözünə qulaq asmağa başladı. Cavanlar bir-biri ilə uzaqdan-uzağa nəğmə dili ilə danışdılar. Qohumlaşan tərəflərdən heç birisi bu sevginin qabağını almaq istəmədi, dedilər qoy Xançobanla Saranın sevgisi Əsli-Kərəm, Leyli-Məcnun, Tahir-Zöhrə sevgisi olsun, heç kəs bu sevginin qabağına çıxmasın, bu arada heç bir müsibət baş verməsin. Qoy ağqoyunlularla qaraqoyunlular daha möhkəm birləşsinlər, qaynayıb-qovuşsunlar. Deyirlər eşqin gözü qızdımı baş alıb gedəcəkdir, sevginin qoruq-qaytağı olmayacaqdır. Doğrudan da, Xançobanla Sara sevgisinin heç bir qoruq-qaytağı olmadı. Hər iki tərəfin ata-anası, baba-nənəsi, qaraqoyunluların və ağqoyunluların adətincə Ağgöllə Qaragöl arasında olan çiçəkli çəməndə el süfrəsi açıb, bu birliyə qol qoydular. Payızına dönən başı Muğanda məhsul bolluğunda hər iki tərəf ellikcə Xançobanla Saranın toyunu edəcəklərinə əhdi-peyman bağladılar. Sevgililər bir-birinə daha möhkəm bağlandılar. Bir-birindən bircə gün də olsa ayrı dura bilmədilər.

Bir gün qoyun sürüsünü yuxarı güneyə verən Xançoban öz neyini dayandırıb, əyin-başını çıxartdı, özünü bu elat tərəfində hesab olunan Qaragölə atdı. Üzdü, üzdü, öz üzgüçülüyünü Saraya sübut etdi. Sanki Xançoban eşq-məhəbbət macərasında üzürdü. Sara öz köynəkli sazına söykənib bu üzgüyə tamaşa etdi. Ta uşaqlığından başlayıb ensiz çaylarda, göllərdə üzüb, üzgüçülük öyrənən Xançoban indi də boylana-boylana Qaragöl dəryasında üzürdü.

Günlərin bir günü ağqoyunluların Ağgöllər güneyinə sürüsünü sürən Xançobanın ney səsini eşidən Sara geyinib-keçindi, özünə tumar verdi, anasının icazəsilə ağ alaçıqdan çıxdı, gedə-gedə gümüş kəməri ilə öz incə belini boğub daha da incələşdirirdi. Xançoban gözü dolusu qızı süzüb sözə başladı:

– Gəldinmi, Sara?

– Düzü, sənsiz dura bilmirəm, Xançoban!

– Mən də sənsiz dayana bilmirəm, Sara!

– Bircə bu toyumuz tezcə olaydı.

– Arana enməyimizə, Muğana çatmağımıza az qalıbdır, Sara!

– Nə qədər qalıbdır, Xançoban?

– Cəmi-cümlətanı iki ay.

– İki ay məndən ötrü iki ildir, Xançoban.

– Məndən də ötrü iki ildir, bəlkə də üç ildir! Elə bil ki, hər günüm bir ildir!

– Elə bu yaylaqda toyumuz ola bilməzmi, Xançoban?

– Böyüklərimiz Muğan düzünə şərtləşiblər, Sara!

– Bəlkə, sən qoyun sürünü qaytarasan Muğana, Xançoban?

– Deyirlər elatla birlikdə!

– Bəlkə, hər iki elat sənin sürünün ardınca arana sallandı?

– Yox, elatın adəti, Muğana qayıtmağın vaxtı-vədəsi vardır.

– Haçan, nə zaman?

– Quyruq doğanda, Sara!

– Quyruq haçan doğacaqdır?

– Gecələri dəvələr üzü arana yatanda!

Dəvələrin dili olsaydı onlara yalvarardıq, üzlərini arana – Muğana döndərərdik!

Bu söhbətdən sonra Xançoban ney çalmağa, Sara da sazını köynəkdən çıxarıb asta-asta dindirməyə başladı. Ara verdilər, aşiq məşuqəsinə, məşuqə də aşiqinə həsrətlə baxdı.

– Mən də bu ağ göldə üzə bilərəm, Xançoban!

– Necə üzərsən, Sara?

– Xançoban Qaragöldə üzən kimi.

– Qərq olmazsanmı, Sara?

– Sənin gözünün qabağında qərq olmaram!

– Mən özümü gölə atıb səni qurtarınca gec olmazmı!

– Gec olarsa, cənazəmi çıxararsan!

– Onda mən öz başımı itirib dəli olaram.

– Mən indicə öz sazımı sənə yadigar verərəm!

– Nəyə görə belə tələsik, Sara?

– Mən olmazsam da bu saz mənim ürəyimi sənə danışar, Xançoban!

– Sən belə bədduğur söz danışma, Sara!

– Həqiqi aşiq-məşuq dastanı həmişə nakam məhəbbətlə başa gəlir.
– Biz isə uzaqda yox, məhəbbətin, eşqin astanasındayıq, Sara!
– Ancaq məhəbbətin, eşqin astanasında, Xançoban!
– Astanada dayanan tək bircə addımla içəriyə də girə bilər!
– Görək bu bir addımlıq astanada tale bizə nə deyir?

Hansı hissinə görəsə, Sara sazını allı-güllü köynəyinə qaytarıb yaşıl qaytanla bağladı.

– Mən bu sazı elə bu an bizim Xançobana yadigar verirəm!
– Demək, Xançoban çobanlıqdan çıxıb aşiqliyə başlamalıdır!
– Qoy mənim sazım sənə əbədi yadigar olsun, Xançoban!
– Nə üçün belə uğursuz danışırsan, Sara?
– Mən ürəyimin gizli çırpıntılarını sənə açıram, Xançoban!

Sara əlini sinəsinə gətirib geyimini tərpədincə, qızın toxunulmaz ağ mərmər sinəsi göründü. Xançobanın ağlı başından oynadı, birdən əlini atıb Saranın sazını götürdü, bağrına basdı. Sara üst paltarını çıxarıb, alt nazik geyimində gümüş kimi ağaran Ağgölə girdi. Xançoban da Saradan sonra soyunub Ağgölə girmək istədi, göldə üzən Sara əlini qaldırıb gülə-gülə "yox, yox!" işarəsini verdi. Xançoban müti olub dayandı. Saraya zəndlə, diqqətlə baxdı. Sara Xançobanın acgöz-acgöz baxdığını görüb alovlandı, hələ də qıraqlarında qar kəməri qalan buzlu gölü vecinə almadan üzdü... Sara əl-qol ata-ata, hərlənə-hərlənə, fırlana-fırlana üzdü, açılıb sökülən qumral hörüklərini Ağgöldə səpələyə-səpələyə üzdü, üzdü. Ətrafdakı çiçəklik içindən göyə qalxan quşlar da ləpələr üstündə qanad çala-çala dünya gözəlinə nəğmə dedi. Xançoban Saranın sazını köynəyindən çıxarıb, quşların cəh-cəhinə uyğun aram-aram sarı simləri dindirdi... Birdən sazı köynəyinə keçirib, xınalı qayaya söykəndi... Yenə də öz tütəyini götürdü, gölün ləpələrini də, ətraf güneyləri də ney səsi ağuşuna aldı. Qoyun sürüsü mələşə-mələşə geriyə qayıtdı. Sara qara qoyun sürüsünə baxınca, onun ala gözləri qaraldı. Bilmədi bulud günün qabağını kəsdi, ya necə oldu?! Tezcə başını buzlu suya vurdu, xeyli görünməz oldu. Xançoban soyunub özünü Ağgölə atmaq istədi, Saranın qəşəng başı Ağgölün ortasından qalxdı, ağ sinəsi o yandan bəriyə bərq vurdu. Sara güldü, güldü, onun gülüşü Ağgölü doldurdu...

Belə-belə Sara gözdən yayınıb tək-tənha göldə üzməyə alışdı. Bir gün uzaq çayda üzüaşağı, üzüyuxarı üzməyə başladı. Səs ağızdan-ağıza düşüb dildən-dilə yayıldı. Saranın üzgüçülüyünə heç bir söz olmadı.

"Qız idim, soltan idim, nişanlandım, xan oldum!" – deyə Sara öz şıltaqlığından – üzməyindən qalmadı. Belə olunca Xançobanın nigarançılığı da, qısqanclığı da artdı. Eyni zamanda onun sevgisi də Arpa çayından güclü olub, aşıb-daşdı. Elə bu zaman yuxarı dağlarda ildırım dalınca ildırım çaxdı, dağların seli selə qarışdı. Arpa çayı həddini aşıb-daşdı, dağlardan güclənə-güclənə gələn sel Saranı alıb qaçdı... Xəbər Xançobana çatdı. O, əlindəki tütəyini Qaragölə atıb, Saranın yadigarı güllü köynək sazı götürdü, özünü Arpaçaya çatdırdı. Gördü ki, Arpaçayının o tay-bu tayı adamla doludu. Hətta qızın xilası üçün özünü selə atan da olub, ancaq nə edəsən ki, sel Saranı alıb qaçıb. indi adamların dilində yalnız bu hüznlə nəğmə səslənməkdədir:

Arpa çayı aşdı, daşdı,
Sel Saranı aldı, qaçdı.
Apardı sellər Saranı,
Bir alagözlü balanı!

Xançoban Saranın sazı əlində səri-sərgərdan gəzdi, dolandı, oxuyanlara qarışmaq istəsə də, bacarmadı. Bilmədi necə eləsin? Saradan əlini üzüb geriyə, Qaragölə dönsünmü? Necə deyərlər, gedənlə getmək, ölənlə ölmək olmaz!

Xançoban dayanmadan Arpaçayı aşağı düşdü, Saranı səslədi. Arpaçaydan "Yoxdur, Sara! Yoxdur!" – əks-səda qayıdınca, Xançoban üzünü sellərə tutdu:

– Bəs axı niyə siz Saranı aparmısınız?
– Biz aparmışıq Saranı, özümüz də heç bir kəsdən gizləmirik!
– Niyə, nə üçün siz sellər belə bir allahsız iş görmüşsünüz?
– Çünki sellər kükrəyəndə özlərinə qız qurbanı istəyirlər!
– Demək, Sara siz sellərə qurban gedibdir?
– Bəli, Sara biz sellərin qurbanı olubdur!
– Onda mən Saranı çayaşağı axtaracağam!
– Harayacan axtaracaqsan, çoban?
– Arpaçayı aşağı Araza qədər!
– Axı nəyə görə?
– Saranı tapmaq, saçlarından da olsa özümdə yadigar saxlamaq üçün!
– Bəs o saz nədir əlində?
– Bu saz Saranın mənə yadigarıdır!
– Bu yadigar ömürlük bəsindir!

Xançoban elə bildi ki, yaxşı üzməyi bacaran Saranı heç zaman boz-bulanıq sellər biryolluq batıra bilməz! Bəlkə, Sara Arpaçayı uzunu üzə-üzə arana enmişdir? Bəlkə, Arpaçay Araza tökülən yerdə Sara atılıb bir qıraға çıxmışdır, Arazın tutac qamışlığında çılpaq üşüyə-üşüyə, dona-dona qalmışdır. Özü də bir dar ayaqda kimi gözləyir? Ata-anadan, qardaş-bacıdan da qabaq Xançobanı! Sara gözləyir ki, Xançoban onun harayına çatacaqdı. Xançobanı birdən görəcəkdi... Görəcəkdir ki, indicə Xançoban necə də özünü ona çatdırdı. Necə də çiynindəki saçaqlı yapıncısını çevirdi, üryan Saranı öz yapıncısına bürüdü, qızı qüvvətli qollarının arasına aldı, onu nəfəsiylə qızdırdı, qolları üstündə Ağgölə çatdırdı, qızı ağ alaçığına apardı. Sara tezcənə alaçıqda öz allı-güllü geyiminə girdi, dönüb Xançobandan yadigar verdiyi sazı soruşdu:

" – Haradadır saz, Xançoban?

– Sənin yadigarın buradadır, Sara!

– Bəs çoban tütəyin?

– Çoban tütəyini Qaragölə atdım.

– Nə üçün?

– Bu gündən aşıq olmağa, saz çalıb söz qoşmağa başlamağım üçün.

– Ay səni, mənim Xançobanım!

– Necə yəni, Sara?

– Yamanca sınaqdan çıxdın!

– Necə yamanca sınaqdan çıxdım, Sara?

– Heç bir aşiq öz məşuqəsinin cəfalı yolunda mənim Xançobanım kimi sınaqdan çıxmamışdır!

– Çoban həmişə cigərli olur, Sara!

– Mən öz cigərli çobanıma öz ürəyimlə cavab verirəm!"

Xançoban gedə-gedə xəyalat aləminə qapıldı, yenə tezcə özünə qayıtdı, yenə də Arpaçayı aşağı axtara-axtara Araz qıraғına sallandı. Saranın sazını qoltuğuna alıb Araz nəhrinin yaxası ilə, üzüaşağı yıxıla-dura addımladı, hər necə ac-susuz olsa da, öz axtarışından qayıtmadı. Göz qoyub görənlər dedilər, bəs bu necə aşıqdır ki, heç bir kəndə-kəsəyə, elə-obaya dönmür? Hey Araz aşağı gedir, gözünü Arazdan çəkmir.

Bəli, Xançoban qoltuğunda güllü-köynəkli saz, əlində çoban çomağı ağ köpüklü dalğalara baxa-baxa, "indicə Sara Arazdan çıxacaqdır" ümidilə Arazın yaxasiylə gedirdi.

Araz geniş vadidən çıxıb dərin dərələrə düşürdü. Birdən də başbaşa gələn uca dağlar, sıldırım qayalar arasından xam at kimi boğulunca kişnəyirdi, görünməzin kişnərti qoparırdı. Bu kişnərtidən gələn səssəda dağa-daşa düşürdü.

Gedin, deyin Xançobana,
Gəlməsin bu il Muğana!
Muğan batıb nahaq qana.
Apardı sellər Saranı,
Bir ala gözlü balanı!

Külli-aləm bu müsibəti səsi dolusu oxuyur. Saranın selə düşüb getdiyini yanıxa-yanıxa deyirdi... Arpaçayı "qan-qan" deyə qıjıltı qopararaq axınından qalmırdı. Araza qovuşunca oranın özündən belə səda qayıdırdı:

"Gedin, deyin Xançobana,
Gəlməsin bu il Muğana!"

Sarasız Xançoban Muğana gedə bilərdimi? Getsə də Muğanda özünə yer tapa bilərdimi? Xançoban hansı üzlə Saranın ata-anasının, ağqoyunluların, qaraqoyunluların üzlərinə çıxa bilərdi? Yox, nəinki bu ili, gələn ili də Xançoban dönə bilməzdi! Bu, nakam məhəbbətə görə adamların üzünə baxa bilməzdi! Ona deyilməzdimi, Xançoban, sən qumral hörüklü Saraya üzməyi öyrətməsəydin, o da Ağgöldə üzə-üzə üzgüçülüyə alışıb Arpaçaya getməzdi, orada daşqına düşüb batmazdı. Gərək bircə göz qırpımı da olsa, sən Xançoban öz Saranı nəzərindən qoymayaydın.

Düzü, Xançoban istəyirdi ki, Saranı seldən xilas edə bilməsə də, hamının gözü qabağında onunla qoşalıqda axaydı, nə adamlardan, nə dağlardan-daşlardan, nə də Arpaçaydan, nə də gur-gur guruldayan Arazdan belə danlağı eşidəydi:

"Gedin, deyin Xançobana,
Gəlməsin bu il Muğana!"

Nə bu ili, nə də altdakı ili, nə də sonrakı ili Xançoban Sara olmayan Muğana dönəsi deyildi!

Bəli, Xançoban heç zaman Muğana gedəsi, orada qalası, adam olanın üzünə çıxası deyildi! Onun Muğanda heç bir itiyi itməmişdi. Onun Sarası Arpaçayında itmişdi, Araz nəhrinə çağlayıb calanan Arpaçayı Saranı Araza qovuşdurmuşdu! Araz da Saranı götürüb arana aparmışdı. Bəlkə nə Arpaçayı, nə də Araz nəhri Saraya güc gələ bilməmişdi? Sara özü üzə-üzə arana getməkdədir?! Bəlkə də, Araz axınınca üzən Sara Xançobanı harayına çağırır, onu gözləyir ki, Xançoban özünü çatdırsın, güclü axına düşən qızı qurtarsın? Onlar birlikdə Muğana dönsələr, dəvələr ağzı arana yatıb quyruq doğulduğuna görə Ağqoyunlu, Qaraqoyunlu elini də yuxarı yaylaqda deyil, Muğanda görsünlər. Onlar hər iki elatı Muğanda salamlasınlar, onların hər ikisini qohumlaşan, birləşən elat bağrına bassın, olmazın, görünməzin, eşidilməzin möcüzəyə sevinsinlər, özünü Araza atıb Saranı xilas edən əfsanəvi bahadırı – Xançobanı tərifləsinlər, alqışlasınlar! Tütək tütəyə, ney neyə, saz saza, söz sözə qarışsın, iki elatın birləşən toyu təmtəraqla başlasın, yallı dəstələri Xançobanla Saranı araya alsınlar, əvvəlcə onlar ikilikdə, sonra da yallı dəstələrində oynasınlar, gecənin bir aləmində göylərə qaldırılan məşəllərin alovlu işıqlarında onlara təzəcə düzələn toyalaçığı, içi xalılı-gəbəli, məxmər mütəkkəli, məxmər döşəkli, qanovuz yorğanlı yataq yeri göstərsinlər? Cavanlar öz arzularına, kamlarına çatsınlar. Aylar ötüb, illər dolanınca onların bir-birindən gözəl, qıvrımsaç qızları, qarasaç oğlanları hər iki elata təzə nəfəs gətirsinlər, boy atıb qalxsınlar, yaşa dolan Xançobanla Sara öz eşq-məhəbbətlərinin, iztirab və həyəcanlarının bəhrələrilə sevinsinlər; şadlansınlar!

Yox, bu belə olmayacaqdı, bu ancaq xəyal idi! Olan olmuşdu, Sara Arpaçayının selinə düşüb Araz aşağı axmışdı. Özü də biryolluq axıb getmişdi. Saranı bu axından qurtaran, ona nəfəs verib həyata qaytaran, onun zərif dodaqlarını tərpədib, azacıq da olsa güldürən heç bir qüdrət görünmürdü. Xançobanın varlığında nə vardısa, zərrəciyinə qədər yerli-dibli yoxa çıxmışdı.

Xançoban üçün geriyə dönüb dəvələr üzü arana dönüncə, quyruq doğunca özünü aran adamına qatsın-qatmasın bir idi, onun üçün daha heç nə yox idi. Onun aləmində bir fəlakət vardı, faciə bir idi, Sara yox idi!

Demək, Xançobanın əli bütün dünyada misli-bərabəri olmayan Sarasından, öz eşqindən, məhəbbətindən üzülmüşdür! Bəs o nə üçün Arazdan uzaqlaşmır, Saranı axtarmaqdan qalmır, Muğandan baş götürüb

getmir? O, başqa bir tanınmaz-bilinməz yana çobanlığa olsa belə getmək, həmin yad, uzaq yerlərdə bir tütər, yanağı qara xallı gözələ ürək aça bilməzdimi? Xançobanın aləmində indinin özündə də, sonra da varsa Sara idi, yoxsa da. Saranın ona yadigar qoyub getdiyi güllü köynəkli sazı əlindən buraxmadan, Xançoban yenə də çomağına söykənə-söykənə baş-başa dayanan dağlardan enirdi, Arazın yaxası aşağı öz yoluna davam edirdi. O, tapacaqmış kimi Saranı axtarırdı. Heç olmazsa Arazın dalğalarında onun səpələnən qumral saçlarını görmək, bu saçlarla birlikdə Arazda axmaq istəyirdi... Xançoban qışqırmaq, haray salmaq, cümlə-cahanı köməyə çağırmaq, Saranın cənazəsini buradan çıxarmaq, onu Muğanda, həminsə iki elatı birləşdirən baş bilənlər təpəsində, ağqoyunlularla qaraqoyunluların sərhədində dəfn etmək, türbə ucaltmaq istəyirdi. Həm də bu türbənin yan-yörəsində gül-çiçək əkmək, aşağılardan sənək-sənək su daşımaq, eşqin susan məbədini çəmənzara tutmaq gərək idi! Qoy desinlər, Muğanın Xançobanı Ərəbistan Qeysindən füzun Məcnun olubdur! Qoy hər nə deyirlər desinlər, Xançobana necə ad verirlər versinlər, təki Xançoban öz Sarasının qumral saçlarını Arazın axıb gedən dalğalarında görə bilsin!..

Sonrasını da Xançoban özü bilsin. O bütün dünyaya göstərsin ki, məşhur aşiqlərin cərgəsindədir. Muğanın əli çomaqlı, qoltuğu sədəf sazlı oğlanı eşq-məhəbbət aləmində "Xançoban və Sara" dastanı düzəltsin. Bu dastan hamını heyran eləsin.

Gedin, deyin Xançobana,
Gəlməsin bu il Muğana!
Muğan batıb nahaq qana,
Apardı sellər Saranı,
Bir ala gözlü balanı!

Belə bir xəyal ilə, arzu ilə, ümidlə Xançoban Araz aşağı öz axtarışından qalmırdı. Saranı axtarmaqdan yorulmurdu. O gedə-gedə Arazın hər iki sahilini birləşdirən Xudafərin körpüsünə çatdı. Saranın selə düşüb axdığını eşidən o taylı-bu taylı elatlar Muğanın bu gözəl gəlinini tapmaq, xilas etmək üçün toplanıb gəlmişdilər. Onlar əli çomaqlı, qoltuğu sazlı Xançobanı görüncə onu Xudafərin körpüsünün üstündə araya aldılar, dinməzcə durdular. Bu dinməzliklə də Xançobana başsağlığı vermiş oldular. Xançoban daha dayanmadan "Xudafərin"dən

dönüb çıxdı, yenə də Araz aşağı aran yoluna davam etdi. Hamı gördü ki, Muğanın Xançobanı çobana xas mərdliklə, dəyanətlə, sədaqətlə öz Sarasının axtarışındadır. Onun qumral saçlarından bir nişanə da olsa tapmayınca əl çəkən deyildir.

Xançoban gedib Arazla Kür qovuşana yetişdi. Demək, bu itkidə Kürdə heç bir günah yoxdu! Arazda necə? Arazda da günah yoxdur! Arpaçayındamı? Düzünə gəlincə Arpaçayda da günah yoxdur! Bəs günah nədə, haradadır? Görünür, günah göylərin buludlarında, şimşəklərində, ildırımlarındadır. Bəli, şimşəklər, ildırımlar buludları yandıra-yandıra Arpaçayının başına boşaldır. Bu çayın suyunu aşdırıb-daşdırır, sellər də Sara kimi gözəlləri alıb qaçır. İndi Xançoban necə qanad açsın, dağların başına qalxıb göylərə necə uçsun, buludları, şimşəkləri, ildırımları necə sorğu-suala çəksin? Yox, Xançoban öz Sarasını sularda, dalğalarda axtarmalıdır! Ağırlıq etməsin deyə, o, çomağını Arazla Kürün qovuşuğuna atdı. Ümidini təkcə Saranın yadigar qoyub getdiyi saza bağladı. Obalar, ellərarası gəzə-gəzə Dədə Qorquddan üzü bəriyə gələn ozanlığa qurşandı! Çoban geyimindən çıxıb ozan geyiminə girdi. Arazla Kürün birləşdiyi yerdə, üzü Xəzərə doğru çoban dəyələrində gecələdi, balıqçı komalarında gündüzlədi, ozan oldu, ozan kimi oxudu, saz çalıb söz qoşdu, öz sözlərini "Apardı sellər Saranı, bir ala gözlü balanı" avazıyla qurtardı. Eşidən, görən dedi, bu sinəsi dolu ozan, əslində haqq aşığıdır! Bu ozanın sözləri Kərəminkindən yanıqlıdır, Məcnununkundan dərindir, Tahirinkindən tutarlıdır!

Xançoban Kür körpüsündən o tərəf-bu tərəfə keçdi. Aylar ötdü, illər dolandı, əvvəlcə onun qar kimi ağaran saqqalı qurşağına dəydi, yavaş-yavaş dizlərini bürüdü. "Apardı sellər Saranı" havası dildəndilə gəzdi, ağızdan-ağıza düşdü...

Yayın qızmar bir günündə Xançoban özünün yetmiş yaşına çatan zamanında, Kür-Araz birləşməsi ilə üzüaşağı Xəzərə sallandı... Xəzər xışıldayırdı... Dənizin dalğaları sahili şillələyib-döyəcləyirdi. Ucubucağı görünməyən dərya köpüklənə-köpüklənə üzü bəri gəlirdi. Sıxıla-sıxıla, sıvxırıla-sıvxırıla geriyə çəkilirdi.

Başına şiş çalma bağlayan, əyninə gen çuxa geyən, dizlərinə qədər yumşaq məs çəkib belinə qurşaq bağlayan bu ozan diqqətlə dənizə baxdı. O, çuxura düşən işıldaq gözlərilə gördü ki, necə də Kür-Araz birləşib dənizi yara-yara üzü o yana gedir, sonra da dənizin dərinliyində əriyə-əriyə itir. Elə dənizdən və Kür-Araz birləşməsinin çayırlı-

çəmənli hövzəsinə doğru Sara saçlı bir su pərisi üzə-üzə gəlir... Bu zaman Xançobanın gözünə pəriləşən Saranın qumral saçları səpələnmiş halda göründü... Onun ürəyi qəfəsdəki quş kimi çırpındı. Ozan az qala uçmaq, Saranın saçları üstündə qanad çalmaq, "Mən Xançobanam!" deyə özünə Saraya çatdırmaq istəsə də, heyrət içində dayandı. Xançoban əlini atıb, Saranın yadigar qoyub getdiyi, bu uzun müddət ərzində işlənib köhnələn sazı götürdü, sinəsinə basdı. Su pərisinə dönüb dənizdə əbədiləşən Sara qocalan, tamam-kamal dəyişib başqalaşan Xançobanı tanımasa da, öz sazının iniltisini-sızıltısını eşidən kimi qurşağa qədər qalxdı. Xançoban Saranın mərmərləşən ağ sinəsini heyran-heyran süzdü. "Apardı sellər Saranı!" mahnısını eşidən su pərisi kirpiklərini sıxıb "nakam məhəbbəti" göz yaşlarını inci kimi, səyriyən yanaqlarına tökdü. Bu qadir qüdrətin əsrarəngizliyi müqabilində saz çalıb, "Apardı sellər Saranı!" nəğməsini oxuyan Xançobanın taqətdən düşən dizləri qatlandı, sivri saqqalı torpağa düşdü. Ürəyi həsrətlə qovrulan bu ozan böyrü üstə bükülüb, əbədi yuxuya getdi...

Bakı, 26 may 1978

GÜLƏN BALIQ

Gün çıxan tərəfdə bir məmləkət vardı. Bu məmləkətin bir padşahı vardı. Bu padşah nə yerə sığırdı, nə də göyə... Dil tərpədənin dilini kəsdirir, baş qaldıranın başını vurdururdu. Əmrini yerinə yetirməyənin, bir sözünü iki eləyənin boğazına yağlı kəndir keçirtdirib, meydanlarda qurdurduğu dar ağaclarından asdırırdı. Bu padşah rəiyyətin-rəncbərin dərisini soydurur, xəzinəsini lal-cavahiratla doldururdu.

Padşah öz sarayından çıxıb məmləkətin hansı vilayətinə yollansa hamı onun pişvazına çıxır, qabağında səcdəyə düşürdü. Əyilib atının dırnaqlarından öpməyənlərə divan tutdururdu. Başı zülmə qarışan padşah nə məmləkətdə əməlli-başlı bir yol çəkdirir, nə də susuz yerlərə su çıxartdırırdı. Bu padşah nə eldə-obada bir məktəb-mədrəsə açdırır, nə xəstələr üçün mərizxana dərdinə qalırdı. Padşahın yan-yörəsini bürüyən vəzir-vəkilin də işi-peşəsi ancaq, "bəli, beçeşm" demək idi. Şayəd bir gün vəzir-vəkildən birisi padşahın gözünə bir cürə, şübhəli dəysə, gecəsinə onun başı fərmanda idi. Buna görə də padşahın vəzir-vəkilini bir-birindən seçib ayırd eləmək çox müşkül bir iş idi. Baxanda bu vəzir-vəkilin hamısı tutuquşu sayağı, eyni cürə, yastı-yastı danışır, eyni vaxtda yatıb eyni vaxtda dururdu... Onların hamısı bir cürə hərəkət edir, padşahın hüzurunda bir-birinə baxa-baxa bir dərəcədə ucadanmı, astadanmı gülürdülər. Bunlardan heç birisi başqa birisindən ayrılmır, nə səsini endirir, nə də qaldırırdı. Padşahın gözü vəzir-vəkilin üstünə çevrilib ağarcağın hamısı birdən sarısını udur, hamısı eyni rəngə-rufa düşürdü... Padşahı mədh etməyənlər, onun şücaətindən vəsf açmayanlar qaranlıq və rütubətli zindanlara doldurulur, burada yarıac, yarısusuz saxlanılır, sonra da göysüz-göyərtisiz quru boş səhralara sürgün edilirdi.

Ancaq padşah gücünü həm içəri, həm də çöl qoşununa verir, yaraqlı-əsbablı qoşun düzəldirdi. Kefi istəyincə bu gün bu eli, qoluna qolay bu qonşusunu, sabah o eli, o biri qoluna qolay qonşusunu sıxıb-sıxışdırır, əzib-əzişdirir, torpaq dalınca torpaq tuturdu. Bu torpaqlarda da ancaq öz qayda-qanununu qoyur, sinəsinə yatan, gözü su içən adamdan vəzir-vəkil təyin edir, özü isə başda dayanır, gözəl-göyçək qızların əli ilə şəvə saqqalına zəbərcəd dənələri düzdürürdü. Padşah tacını hey təzədən bəzədir, bu gün bu əbasını, sabah o əbasını qızıllaşdırır, əl ağacını belə ləl-cavahiratla işlədib par-par parıldadırdı. O, düşmən saydıqlarının boynunu vurdurur, kəsik başlarına doyunca

baxıb ləzzət alır, birdən də uğunub gedir, bu başları kos kimi təpiyilə diyirlədirdi.

– Siz, bunun başına baxmayın, açıqca gülən dişinə baxın, heyvərənin... – deyə padşah çiyin ata-ata qəşş edirdi.

Bu zaman vəzir-vəkil də bir-birini dabanlaya-dabanlaya şaha uyğun olan əda ilə gülür, padşahın müqabilində öz başlarını əyib, elə bil ki, bir ağızdan deyirdilər: "Ədalətli şahımız, bizim də başımız sənin fərmanındadır. Nə vaxt istəsən günahkar boynumuzu vurdura bilər, gərəksiz başımızı da kos kimi diyirlədə bilərsən. Amma bizim heç birimizin kəsik başı sizin hüzurunuzda elə gədalıq göstərib, ədəbsiz-ədəbsiz irişməyəcəkdir."

Padşahın çəmini tapanlar onun daş-qaşlı silahını, qılıncını, qalxanını tərif edənlər şahdan bəxşeyiş alır, süd gölündə üzə-üzə məst olurdular... Bəzən padşah özü də yemək-içməyini bilmərrə unudur, bütün günü başdan-başa tərif yeyir, şişə-şişə köpəşirdi. Padşaha elə gəlirdi ki, bu dünyada ondan böyük heç bir dağ da yoxdur! Padşah hər hansı dünya dağından ucadır, özü də çox yaşayacaqdır. Hər yaranan ölsə də, bu padşah ömründə ölmək bilməyəcəkdir. Padşaha elə gəlirdi ki, əcəl haçan kimin üstünə necə qılınc çəkib, onu qara torpağa sərsə də, onun üstünə qılınc çəkən, onu torpağa sərən heç bir əzrayıl olmayacaqdır.

Amma elə bir gün gəldi ki, kefi kök, damağı çağ padşahın ovqatına çox acı bir soğan çırtıldı... Bəs necə oldu ki, bu boyda, bu zabitədə padşahın ovqatına birdən-birə çox acı bir soğan çırtıldı?.. Mətləb dərindir... İndi görək bu mətləb niyə dərindir, nə dərinliyindədir? Çay dərinliyindədir, ya dərə dərinliyində, yaxud lap dərya dərinliyində? Hər nə dərinliyində olsa gərək arayıb-araşdırıb dərinliyin dərəcəsini çatdırasan!.. Yoxsa olmaz!..

I

Bir gün sübh tezdən balıq ovuna çıxan bir qoca balıqçı dəryaya atdığı qurğuşunlu torunda ömründə görmədiyi gözəl bir balıq gördü. O daha toru dəryadan çıxarıb qumun üstünə salmadı, ləpələrdə saxlayıb balığa tamaşa eləməyə başladı:

– Nə gözəlsən, ay balıq!

Balıq dilləndi:

– Mən sehirli balığam, qoca!

– Necə, sehirli balıq?.. Axı, mən bu çağacan heç bir balığı nə bu yaraşıqda, nə də danışan görmüşəm?! Xudaya, bəlkə məni qara basır?!

Bəlkə mənim huşum başımdan çıxır?! Bəlkə mən ölürəm, ya ölmüşəm, heç dərya qırağında da deyiləm?!

– Qorxma, qoca, sən sağsan, özü də yuxu-zad görmürsən!

– Bəs həqiqət necədir, balıq?

– Həqiqəti budur ki, sən tez tərpən, məni dərya suyu ilə dolu bir teştə qoy, apar padşahımızın hüzuruna, böyük ənam al, kasıblığın daşını biryolluq at.

– Axı, yanımda teştim yoxdur, balıq!

– Get evindən teşt gətir!

– Evimdə də düzü heç bir teştim yoxdur!

– Qonşundan borc al!

– Mən gəlincə dəryanın dərin yerinə qaçmazsan ki?

– Sən tora düyün vur!

– Toru da özünlə dartıb dəryaya aparmazsan ki?

– Torun dəstəsini yanındakı əncir ağacının kökünə bağla!

Qoca torçu balıq deyən sayağı elədi, cəld gedib qonşusundan balıq yerləşən, üzüb tərpənən bir teşt alıb qaçaraq gətirdi.

– Sən buradasanmı, dost?

– Bəli, sən məni tordan çıxar! Əgər sən məni əlinlə belə dəryaya atsaydın, yenə də mən qoyub getməzdim!

– Axı, səbəb nədir, balıq? Səbəb nədir ki?! Bəlkə Allah-taala özü mənim yoxsulluğuma rəhm edib, özü səni göndərib ki, mən səni padşaha təqdim edib kasıblığın daşını atım? Onun verəcəyi ənamı qənaətlə sərf edə-edə qoca ömrümün qalan qismini xoş güzəranla başa vurum? Bax, balıq, gör ayaq üstə necə də tir-tir titrəyirəm?.. Düzü yeddi yaşından ta yetmişə qədər mən bu duzlu suya batıram, çürümürəm, ölüb itmirəm, dəryadan balıq tutub obalarda una, dənə dəyişə-dəyişə bir çətən külfətimi saxlayıram, ap-acı ruzigar keçirirəm!

– Mən səni ap-acı ruzigardan qurtaracağam, qoca!

– Bütün məmləkət az qala dilənçiyə-sayıla dönüb, balıq!

– Mən çalışacağam ki, məmləkətin də gözünü açım!

– Xudaya, xudaya, mən dəli olmuram ki?..

– Qoca, ağlını başına topla, deyilənə əməl et!..

Qorxuya düşən qoca balıqçı deyənə əməl etdi, mis teşti yarıya qədər dərya suyu ilə doldurdu, balığı tordan çıxarıb teştə saldı. Baxanda balıqdır! Ancaq indiyə qədər qocanın tutduğu balıqların heç birisinə bənzəməyən qəribə, gözəgəlimli balıqdır... Qoca duzlu suyu süzülənən qurğuşunlu torunu dəstələyib şelləndi, teşti də üsullu qucağına

qaldırıb aramla yollandı, özünü padşahın qəsrinə yetirib içəriyə izn istədi. Padşahdan xəbər qayıtdı ki, bəs qoca balıqçını mənim hüzuruma gətirin. Qoca balıqçını qızıllı-gümüşlü otaqlardan keçirə-keçirə ləl-cavahirata batan salona apardılar. Padşah öz faxir libasında o yandan bəriyə çıxıb:

– Nə var, qoca? – deyə qabağında balacalanıb büzüşən, müqabilində yumağa dönüb müti dayanan kişidən soruşdu.

– Nə var belə, balıqçı?

– Şah sağ olsun, sizə çox qəribə bir balıq gətirmişəm!

– Necə çox qəribə bir balıq, qoca?

– Belə ki, yetmiş illik ömrümün ərzində belə gözəl, əcəb balıq görməmişəm!

– Bir bəri göstər görüm!

Qoca, teşti padşahın müqabilində titrək əlləri üstündə tutdu.

– Mən də heç belə əcəb balıq görməmişəm, qoca!

– Bəli, şahım!

– Bəs diləyin nədir, qoca?

– İltifatınızdan asılıdır, şahım!

– Bəlkə iltifatım sizi qane etmədi, qoca?

– Bir quruş da olsa, şah əlindən qəbulumdur!..

– Yox, qoca, – deyə şah baş vəzirə tapşırdı, – özün apar, bu qocanı baş hərəmin barigahına, qoy o özü balığı qəbul edib, öz ənamını versin, çünki var-dövlətim onun əlindədir, xəzinəm onun sayəsində aşıb-daşır.

– Mən şəxsən sizdən iltifat diləyirdim, şahım!

– Sözü çərlətmə, qoca!

Baş vəzir işarə ilə qocanı lal olmağa çağırdı. Onu döndərib baş hərəmin barigahına apardı. Baş vəziri görən, ondan şahın sərəncamını eşidən xacə, baş hərəmə xəbər çatdırıb, əhvalatı bildirdi. Baş hərəmin qəzəbli qışqırtısı eşidildi:

– Xacə Təbarək, gər balıq məhrəmdirsə, dişidirsə alın mənə gətirin, nəməhrəm erkəkdirsə, elə qapıdan qaytar!

Baş vəzir yerində dondu. Qoca qorxusundan qurudu. Ancaq, teşti dalğalandıran balıq quyruğu üstə qalxdı, şaqqa çəkib imarət dolusu güldü. Bir göz qırpımında saray əhlinə xəbər yayıldı ki, bəs balıq baş hərəmin barigahında necə şaqqa çəkib gülübdür! Olan əhvalatı gizlətməyə cürəti çatmayan, hər anda dili dartılıb boynunun kökündən çıxarıla bilən baş vəzir qoca balıqçını öz teşti ilə geriyə döndərdi, padşahın hüzuruna gətirdi, əhvalatı açıb necə ki var, elə də şaha söylədi:

– Yəni, bu balıq əməlli-başlı güldü, vəzir?

– Bəli, şahım, bu balıq əməlli-başlı imarət dolusu güldü!

– Nə zaman, nə zaman, vəzir? Bir də təzədən olduğu kimi tamam-kamal söylə!

– O zaman ki, sizin baş hərəminiz, "balıq məhrəmdirsə, dişidirsə alın mənə gətirin, nəməhrəm erkəkdirsə qapıdan qaytarın!" – deyə qəzəblə qışqırdı, balıq quyruğu üstə dikəlib şaqqa çəkib güldü.

Padşahı olmazın şübhə götürdü:

– Yaxşı, qoca, teşti buradaca qoyub, – deyə sağ əli ləl-cavahiratlı ağacında titrəyə-titrəyə sərəncam verdi, – özün də üzüstə evinə qayıt! Özün də bax sirri ağzında saxla, hər nə zaman ki, bu balığın nəyə güldüyünün sirri mənə əyan oldu, sən də ənamını onda alarsan!..

II

Şah tez sərəncam verib, bütün vəzir-vəkilini hüzuruna çağırdı:

– Açın, söyləyin görək, bu balıq niyə və nəyə gülmüşdür?!

Vəzir-vəkil başını aşağı saldı, padşahın qəzəbi bulanıq sel kimi aşıb-daşdı:

– Əgər sabaha qədər bu sirri mənə açmasanız, bax hər birinizin başını bircə-bircə özüm öz qılıncımla bədəninizdən cida edəcəyəm... Müftə yerə yeyib-yatıb, tənbəl-tənbəl oturub-durub, tənbəl-tənbəl mənə baxırsınız! Elə bil ki, gecəni sabaha qədər yatmayan, bu boyda məmləkətin dərdini çəkən mən deyiləm, sizsiniz!.. Bəs niyə dinmirsiniz?.. Niyə cıqqırınızı çıxarmırsınız?! Yoxsa, hamınız ayaq üstdə ölüb müqəvvaya dönmüsünüz?

Baş vəzir titrəyən qədəmlərlə qabağa yeriyib aman istədi:

– Şahım, qəzəblənməyin, səbir edin, görək necə olur?

– Yəni deyirsən ki, balıq niyə və nəyə güldüyü gedib başqa məmləkətlərə də çatsın?

– Sərhədi qapayarıq, şahım, qoymarıq xaricə səs çıxa!

– Bəs gələn elçilər?! Bəs gedən səfirlər?!

– Nə xaricə bir nəfəs, şahım, nə də daxilə!

– Şübhəli bir söz deməzlərmi? Bunun özündən şübhələnməzlərmi? Söyləməzlərmi, bəs nə var ki, o məmləkətdə, oraya nə azar daraşıb ki, belə edirlər?

– Şahım, kimin sizin daxili işinizə nə dəxli? Məmləkət sizin, sərəncam da sizindir!

– Küt başına daş düşsün! – deyə şah ağacını qaldırıb baş vəzirin başını taqqıldatdı: – İçi bomboşdur, kəndçilərin çəpərlərində quru tağlarda sallanan qupquru balqabaq kimi bomboşdur!

– Şahım, bəndənizi bunca əqilli vəzir-vəkilinizin birisi ilə əvəz edə bilərsiniz!

– Bəs sən cənab necə olarsan?

– Mən də qulunuz ollam, şahım! Lap tövlənizdə mehtər olub atınızı tumarlaram!

– Elə biz həmişə şahın qolubağlı qulu olub, tövləsində mehtərliyə başlarıq, – deyə bir-birinə macal verməyən vəzir-vəkil dilləndi. – Daha biz hansı ağızla haranın köpəkləriyik ki, şahın bəndəliliyindən çıxa bilək?! Hərəmizin bir canı var, ona da padşahın yolunda can-başla qurban verməyə hazırıq!

– Yaxşı, sakit! – deyə padşah ləl-cavahiratlı ağacını döşəməyə döydü. – Siz elə qorxaq tülkü, elə hiyləgər qurnazlarsınız ki, başınızı bəladan qurtarmaq üçün siçan deşiyini satın almağa, özünüz də siçana çevrilib bu deşiklərdə gizlənməyə hazırsınız!

– Şahım, onda durun öz əlinizlə sınaq üçün bircə-bircə bizim boynumuzu vurun, ta sizin hirsiniz soyuya, sizin vücudi-alinizə zərər-ziyan toxunmaya! .

– Vuracağam,bu qılıncla bircə-bircə sizin boynunuzu, əgər siz günü sabah, bax, düz bu vaxtacan bu sirri açıb mənə agah etməsəniz, niyə bax bu teşt içində sərfnazlıqla cövlan edən bu balıq baş hərəmin barigahında elə şaqqa çəkib gülmüşdür?

– Bəlkə, şahım, bu balıq gülməmişdir?

– Onda baş vəzir hamının müqabilində doğrusunu desin!

– Şahım, bu balığın necə güldüyünü, bütün barigah əhli öz qulaqlarıyla eşitdi, çoxları da gözləri ilə gördülər!

Padşah əmr etdi:

– Xacə Təbarəki mənim hüzuruma çağırın!..

Xacə Təbarək də gəldi, balığın gülməyini təsdiq etdi.

– Bəlkə, sən özün bu sirri açasan, kaftar!

– Şahım, mənim boynumu vurdurun!

– Niyə, xacə Təbarək?!

– Axı, xacə Təbarək sizin aciz bir bəndəniz, bu vəzir-vəkil səf çəkib sizin qarşınızda boyun-boyuna duran məqamda nə qələt edə bilər?

– Bəlkə, bunlarsız, bu kütbeyin qoyunlarsız sən özün xacə Təbarək pünhanı, bu sirri açıb mənim qulağıma pıçıldayasan?

– Əsla, şahım!.. Mən heç zad bilmirəm. Axı, bu ağalar bu sirri açа bilməyən yerdə, mən necə "balıq niyə güldü" sirrini açа bilərəm? Axı indiyə qədər bu dilsiz-ağılsız dərya sakininin heç bircəciyinin də hansı məmləkətdə olsa belə güldüyünü görən, eşidib-bilən olubmu?.. Yenə də sizin bütün dünyanın vəzir-vəkilindən ağıllı-kamallı vəzir-vəkilinizin baş sındırmağı gərəkdir, bildirsinlər ki, bəs bu balıq niyə nə nəyə güldü?

– Rədd ol, sən də qoca, rədd ol hüzurumdan, tüksüz tülkü! – Şah bar-bar bağırdı. – Guya, mən bilmirəm bu aciz-avaralar nəyə gərəkdir? Əgər bunların başı olsaydı, burada nə gəzirdilər?

– Onda şahım, özünüzə başlı vəzir-vəkil cəm edin! Yoxsa, bu ağılsız-qundur başlarla məmləkəti uzağa apara bilməzsiniz!

– Bəs, qundur başlar acından qupquru quruyarlar ki... – deyə şah zəbərcədli əl ağacı ilə vəzir-vəkilin başına bir neçə dəfə vurub taqqıldatdı. – Gör, bunların hər birisindən necə də kar-küt səs çıxır, xacə Təbarək!

– Bəs, onda bəndə bilmir bu başlar daha sizin nəyinizə gərəkdir, şahım?

– Bax belə, taq-taq taqqıldatmağa!.. Əgər, bunların bircəciyi gülən balıq sirrini açsaydı, mən öz taxtı-səltənətimdən imtina edib küllən ona bəxş edərdim!

– Bizim heç birimizdə belə cəsarət ola bilməz, şahım!

– Niyə olmur, tənbəl öküzə bənzəyən vəzirlər, vəkillər, ağalar, əyanlar, niyə olmur?!

– Çün, şahım, bizim heç birimizdə elə bir baş yoxdur ki, şahın başından ağıllı-kamallı ola, elə də səltənət iştiyaqına düşə, – deyə vəzifəsi mövcibincə baş vəzir cavab verməli olurdu. – Şahım, biz sizin aciz bəndələrinizik, öl-öl, qal-qal! – Baş vəzir şahın qarşısından dizləri üstə səcdəyə düşüncə bir-birinə macal verməyən vəzir-vəkilin başı fərşə getdi, otuza yaxın göbələk baş göründü.

– Sən niyə səcdəyə düşmürsən, xacə Təbarək?

– Şahım, mən sizin zəhminizdən elə qurumuşam ki, daha əyilməyə də tab-tavanım qalmayıbdır!

– Demək, xacə Təbarək də heç bir tab-tavan qalmayıbdır?

– Balıq güləndən mən elə quruyub heyrətdə qalmışam!

Padşah cərgəsi ilə donqalanan belləri öz əl ağacı ilə döyəcləyib fəqərə sütunlarını əzib-əzişdirdi. Sonra da qəzəbnak əmr etdi:

– Qalxın ayağa! – Şah qışqırınca neçəsinin fərş üzərində tərpənə bilmədən qaldığını gördü.

– Kim ayağa dura bilmirsə, xacə Təbarək, sən özün sürü o biri yana sal, – deyə padşah sərəncam verdi. Onun qəzəbli gözlərindən alov saçılmağa başladı.

– Hamınızın beli, bax belə qırılacaqdır! Hamınızın başı boynundan atdırılacaqdır! – Şah qılıncını çəkincə boyunlar tez əyildi, baş vəzir bir az da qabağa durduğu üçün qılınc onun boynunda da parladı, bədən yerə sərildi, başı bir qırağa düşüb qırıq-qırıq danışdı:

– Balıq... Balıq... Güldü ki?!..

Qəzəbli şah ayağının ucu ilə kəsik başı tərpədincə, dodaqlar çəkildi, dişlər ağara qalıb güldü. Bütün vəzir-vəkil vahimədən tir-tir titrədi. Onların da dodaqları eynən qaçdı, dişləri də açıqda qalıb səssizcə güldü.

III

Boynu vurulan baş vəzir üstü örtülü quylandı... Guya bu işi nə görən, nə də eşidən olubdur!? Ancaq, görəsən "Balıq niyə və nəyə güldü?" – deyə sarayda xısın-xısın, qıraqda ağ-açıq danışıldı, söz yayıldıqca yayıldı. Bu söz-sov bütün məmləkətdə hərlənib dolandı, hətta qapalı sərhədləri ötə bilən quşların qanadlarında göndərilən namələrdən də aydın oldu ki, bəs filan məmləkətlə belə bir hadisə olubdur, balıq baş hərəmin barigahında şaqqa çəkib gülübdür?! Bu məmləkətlərin də padşahları öz vəzir-vəkilini cəm edib baş sındırdı; ancaq "Balığın niyə və nəyə güldüyünə?" cavab tapan olmadı. Hamısı öz yerində mat-məəttəl qaldı, bütün dünya heyrətə düşdü... "Balıq niyə güldü?! Balın nəyə güldü?!". Nə etmək olardı? İndi padşahlar öz dəryalarında olan balıqları qırdırsınlarmı? Hər necə balıqları qırdırsan da, yenə də bir balıq sağ qalıb istəyəndə gülə bilməzdimi? Bu gün bu padşahın, sabah o padşahın baş hərəminin barigahında şaqqa çəkə bilməzdimi? Yaxşısı budur, heç bir balığa dəyib-dolaşmayasan! Mümkün edib dəryaya tor salıb balıq tutmayasan ki, bir balıq da bir padşahın sarayında, ya onun baş hərəminin barigahında gülə?! İndi bəs necə olsun?!

Əgər, bu padşah özü əyriağız qılıncı ilə bir tək baş vəzirin deyil, bütün vəzir-vəkilinin başını bədənindən atdırsa, yaxud bütün əyanlarının bel-buxununu sındırıb şil-şikəst etsə, yenə də sirr sirliyində, düyün düyünlüyündə, müşkül müşküllüyündə, müəmma müəmmalığında qalırdı ki, qalırdı! Belə də olsa, üstündən neçə-neçə il ötsə də, qalacaqdı ki, "balıq niyə və nəyə güldü?".

Padşah yemir, içmir, vəzir-vəkildən hansı birisi özünü yorğan-döşəyə yıxıb bir mərəzə giriftar sayıb hıqqıldayıb-zıqqıldasa da yenə, yenə daş-divar gəmirən padşah onu cəbrən yerindən qaldırıb hüzuruna gətirdir, onları birlikdə, yaxud ayrı-ayrılıqda dara qısnayıb, divara dayayıb, balığın gülməkliyinin səbəbini soruşurdu, ancaq bildim deyən olmurdu ki, olmurdu! Bəs daha necə olsun?.. Padşah üzü üstə yıxılıb bu əlacsız-çarəsiz dərdlə ölsünmü? Ölüb bu dünyadan sinəsi dağlı-düyünlü getsinmi? Axı, lap torpaq altında da padşahın sümükləri soruşar: "Balıq niyə və nəyə güldü?" Bəlkə padşah baş hərəmdən xəbər alsın?! Yox, baş hərəm özü də bilməz! Bu boyda vəzir-vəkil bilməyən yerdə, o haradan bilə bilər. "Baş hərəm xəzinəni göz bəbəyi kimi qoruyan, padşahın var-dövlətini çin-çin yığan, qənaət edən bir qadındır, balıq dilini, balıq xasiyyətini o haradan bilə bilər?" – deyə fikirləşən padşahın yuxusu ayıq vaxtına ayıq vaxtı da yuxusuna qarışırdı: "Balıq niyə və nəyə güldü?" Bu sirri öyrənməmiş, açmamış, qulaqlarına gələn xısıltını kəsməmiş, min-min deyil, milyon gözləri "balıq niyə və nəyə güldü" intizarından qurtarmamış, padşah rahatlanıb yata bilmirdi.

Padşah düzəltdirdiyi qızıl hovuzda balıq zərrin rəng ala-ala üzür, naçar padşah hey ona tamaşa edirdi. Bir axşam padşahın əmri ilə nə sarayda, nə də məmləkətdə bir çıraq yandırıldı. Bütün məmləkət yasa batan kimi qaranlıqda qaldı. Yalnız padşah özü bir şam yandırıb əlinə aldı, balıq üzən hovuzun kənarına qoydu, özü də əllərini döşündə çarpazlayıb durdu?

– Yalvarıram, balıq, de görüm sən niyə və nəyə görə baş hərəmin barigahında şaqqa çəkib güldün?

Balıq dinmədi, səs çıxarmadı, qızıl hovuzda mənalı dolandı.

– Axı səndə böyük bir sirr vardır, balıq!

Birdən balıq dönüb cavab verdi:

– Balıq, mənim sinəmdə cavab verdi:

Padşah sevindi, elə bil ki, bütün dünyanı birdən fəth etmiş oldu:

– Onda bu sirri bir tək mənə aç, balıq!

– Bu sirri bir tək sənə açsam, nə edərsən?

– Sənin bu hovuzunu indiki kimi zərdən deyil, tacımdakı zəbərcəddən düzəldərəm!

– Mən istərdim, şahım, sən məni dəryaya buraxasan!..

– Sən bu sirri mənə açsan, mən səni dəryaya da buraxdıraram!

– Əvvəlcə məni dəryaya burax, oradan sirri sənə açım!

– Yox, üzüb-üzüb başqa məmləkətlərin dəryalarına gedərsən, mənə aid sirri orada açarsan!

– Onda şah mən deyənlərə gərək bircə-bircə əməl etsin!

– Buyursun, görək balıq!

– Bütün zindanlarda çürüyən məhbusları şah gərək azad etsin!

– Axı, onda balıq bütün məmləkətdə asayiş pozular, papaqaldı qaç düşər!

– Onda şah günü sabahdan məmləkət daxilində bütün əyalətləri bir-birilə bağlayan yol çəkdirməyə girişsin!

– Bunu heç edə bilməyəcəyəm, balıq!

– Niyə, şahım?

– Çünki düşmənim çoxdur, balıq, düşmən rəvan yolla məmləkətin içinə yeriyib bizi məğlub eləyə bilər?

– Bəlkə, şahım əyalətlərdə xəstəxanalar açdıra?

– Əsla, mümkün deyildir, balıq.

– Nə üçün, şahım?

– Çünki hər şeyə qadir olan Allah öz bəndələrini saf-çürük edir, yəni çıxdaş etməlini də vaxtlı-vaxtında çıxdaş edir. Daha mən Allahın iradəsinə qarşı çıxıb onun qəzəbinə gələ bilmərəm!

– Onda şahım, el-obanın balaları üçün mədrəsələr, məktəblər açdırın!

– Bu da mümkün deyil, balıq!

– Niyə mümkün deyildir, şahım?

– Çünki el-obanın balaları mədrəsələrə cəm olunsalar, əkin-biçin işlərimiz bərbad olar, bütün məmləkətdə başdan-başa acliq başlar, hamı tələf olar!

– Demək, şahın nəzərində savadın, təhsilin ziyanı vardır?

– Bəli, balıq! İzafi savadın-təhsilin ziyanı vardır!

– Bəs savadsız-təhsilsiz məmləkəti necə dolandırmaq olar, şahım?

– Nə qədər ki, savadlı xidmətçi gərəkdir, o qədər də vardır. Burada daha ölçü-biçini pozsaq, daş-daşın üstə dayanmaz, zəlzələ başlar, nəinki bir tək insanlar, siz balıqlar da məhv olarsınız!

– Mən deyənlərin heç biri mümkün deyil, şahım?

– Əsla, mümkün deyildir, balıq! Sən, bil ki, onda bütün məmləkət xarabazara çevrilər, mən özüm də o dünyada cəhənnəmi olaram!

– Demək, şahım, siz göydəki Allahın yerdəki vəkilisiniz?

– Mən onun kölgəsiyəm, quluyam, balıq!

– Onda mənim niyə və nəyə gülməkliyimin səbəbini siz ondan soruşun!

– Onun belə-belə işlərlə məşğul olmağa vaxtı yoxdur!
– Yox, siz ondan soruşun şahım!
– Bu da əsla mümkün deyildir, balıq!
– Niyə siz, hər şeyə qadir ola-ola, bu işə qadir deyilsiniz, şahım?
– Qadirəm, lakin?..
– Onda bu sirri açmağa qüdrətiniz olsun!..
– Yox, bu sirri açacaqsan, əziz balıq!
– Əgər, açmaramsa?
– Açacaqsan, yalvarıram!
– Aç-ma-ramsa?
– Onda mən şeypur çaldırıb baş vurdurduğum o böyük meydanda alovu göylərə dirəklənib, buludları yalayan bir tonqal çatdıraram, hamının gözü qabağında səni o tonqalda yandıraram, yer üzündə heç bir izin-əlamətin qalmaz!
– Onda sirr də, sirr qalar!
– Onda səni bu qızıl hovuzdan çıxarıb quru teştin içinə, qoyaram, bir ləhzədə tələf olarsan!
– Onda sənin özünü də bu sirr hökmən tələf edər!
– Necə, necə?
– Sən bu sirrə tablamazsan, şahım, ürəyin partlar!
– Bəs indi necə olsun, möhtərəm balıq?
– Onda bu sirrin üstünü vurmuyun!
– Necə, nə təhər?
– Sirrin üstünü vurmuyun! Mən burada üzüm, sən də orada sarayda gəzin!
– Axı, mən az qala heç gəzə bilmirəm!
– Niyə, nə üçün şahım?
– Çün baxıram, qədəmlərim tutulur, az qala?!
– Onda loğmanınızı çağırın, dərdinizə dərman qılsın!
– Heç bir loğman, heç bir dərman! Mən istəyirəm bilim, axı sən niyə və nəyə güldün? Mən bu sirdən agah olmaq istəyirəm!
– Bu sirr açılsa, sən peşman olacaqsan, şahım!
– Olmaram, balıq!.. Sən bu sirri aç! Mənim partlayan ürəyimə cavab ver! – Padşah dizləri üstə düşüb qızıl hovuzda asta-asta üzən balığa yalvardı, sonra da dəsmalını çıxarıb gilə-gilə yaş gələn gözlərini sildi.
– Peşman olacaqsan, şahım!

– Olmaram, peşman!.. Aç camaatın qarşısında bu sirri söylə görək, axı sən niyə, nəyə güldün? Niyə və nəyə görə sən başqa bir yerdə yox, ancaq mənim baş hərəmimin barigahında güldün?!
– Onda mənim bütün şərtimə sözsüz əməl edərsizmi, şahım?
– Bəli, sənin bütün əmr və sərəncamlarına müti bir qul kimi mütləq əməl edərəm!
– Bu sirri açmaq məsləhət deyil, şahım?!
– Sən sözünü döndərə-döndərə məni çərlətmə, balıq! Bax, mən sənin bu quyruğundan yapışıb başını divara çırparam!
– Mən əslə ölümümdən qorxmuram, şahım! Ancaq bilirəm ki, bu sirr səni çox tezcə öldürər!
– Bəli, bu sirrə agah olmasam məni tez öldürər!
– Bəlkə, bu sirr açılmaqdansa, şahı öldürsə yaxşıdır?!
– Onda, mən bu dünyada əzrailə də can vermərəm! Yüz əzrail birdən yığılıb, başımın üstünü alsa, mən fateh sərkərdə heç birinə can vermərəm!
– Bəs bu sirrin açılması, şahın özünün ölümündən betər olsa, necə?
– Mən razıyam, mən tamamən sənin bütün şərtlərinə razıyam, balıq! Aç bu sirri, axı niyə, nəyə görə sən dəryadan çıxırdın? Axı sən, niyə, nəyə görə buraya yollarındın? Axı o məlun qoca niyə, nəyə görə səni bu mis teştə qoyub düz buraya gətirirdi?! Aç sirri, söylə səbəbini!.. Qoy hər nə olur olsun söylə, əsla bir nöqtəsini də gizləmə! Bax belə, öz ürəyini yeyə-yeyə şahlıq etməkdənsə, ürəyini bir yolluq torpağa təslim etmək min pay yaxşıdır! İndi gündüzlər də, gecələr kimi mənim gözlərimə tar-zülmət görünür. Başqa-başqa məmləkətlərdən sərhədlərə elçilər göndərilir, kağızlar gəlir, hamısı soruşur, "balıq niyə və nəyə güldü", mən cavab verə bilmirəm!
– Bəs şahın bunca yeyib-yatan, yatıb-yeyən vəzir-vəkili?
– Dedim, sənə, dedim ki! – Şah balığın boğazından yapışınca, balıq saray dolusu güldü.
– Demək, sən orada da beləcə gülmüsən!
– Bundan da güzlü gülmüşəm!!
– Onda sirri mənə aç, onda hamısını bircə-bircə mənə aç, söylə!
– Axı, özün buyurdun ki, camaat qarşısında açım!
– Bəli, camaat qarşısında aç! Peşman olmaq deyil, ölüm də olsa aç söylə, axı bütün məmləkət mənə baxır, axı milyon göz mənə zillənib!.. Sən niyə gülmüsən? Sən nəyə gülmüsən? Sən mənim baş hərəmimin barigahında lap zəif toxunumlu bir yerimdə ancaq, bir tək mənə gülmü-

sən! Bəlkə burada güləydin, bax beləcə, indiki kimi orada gülmiyeydin... Onda mən heç zaman pəjmürdə olmazdım, bunca təşvişə düşməzdim!

– Bəlkə, şah məsləhətə qulaq asa, öz baş hərəmindən, onun bütün sirlərini soruşa?..

– O mənə hər nə desə də, balığın niyə və nəyə güldüyünü deyə bilməz!

– Bəlkə dedi?

– Yox, əsla!

– Bəlkə, sirr çox üzdədir, şahım?

– Yox, sirr dərindədir, balıq, dərya qədər dərində! Yoxsa, sən o dərin dəryadan çıxmaz, məlun qocanın qırışıq əli ilə bu mis teştə salınmaz, saraya gətirilməz, mənim səltənətimi belə tir-tir titrətməzdin?!

– Demək, şah mənim baş hərəminin barigahında niyə və nəyə güldüyümün səbəbini, camaat qarşısında açılmağını qeydsiz-şərtsiz istəyir? Razıdır?

– Bəli, bəli, mən bu sirri mütləq, hər nəyin bahasına olur olsun bilmək istəyirəm! Axı niyə mənim fateh qılıncıma məmləkətlər baş əyən zaman mən belə aciz olmuşam?!

Şah çox deyib, çox təkid edəndən sonra onlar sabaha yaxın şərtləşdilər. Balığın şərtinə görə məmləkətin hər yerindən, hər bir yanından xeyli adam çağırıldı. Saray əhlindən də beli əzilən vəzir-vəkildən başqa hamı toplandı. Şeypur çalındı, qoşun səf-səf dayandı, qoca balıqçı həmin teştə qoyulan balığın yanında əsə-əsə durdu. "Balıq niyə və nəyə güldü?" – sirrinin açılacağı hamının ürəyini aramsız döyündürməyə başladı. Yüz mindən yuxarı göz balığa və padşaha zilləndi.

– Hamı mənim əmrimə əməl etməlidir! – deyə balıq teştin içindən dikəlib hakim səslə dilləndi.

Şah onun qarşısında əyildi:

– Bəli, burada hamı, hər kəs, qoşunun hər bir nəfərinə qədər bu balığın əmrinə əməl etməlidir!

– Onda and için!

– And içirik, balıq!

IV

Hamı səs-səsə verdi. Balıq buyuranın hamısına əməl edəcəklərinə and içdilər.

– Onda tərpənirik, baş hərəmin barigahına tərəf!

– Bəli, yeriyirik baş hərəmin barigahına tərəf!

Padşahın rəngi sapsarı saraldı.

– Bəlkə, şahım, peşman olursunuz?

– Xeyr, mən öz andıma əməl edirəm, balıq!

– Mənim bütün şərtlərimə!

– Bəli, camaat qarşısında balığın bütün şərtlərinə əməl edirəm!

– Bəs rəngin niyə saraldı, şahım?.. Bəlkə bu ziyanın yarısından...

– Camaat qarşısında ölüm də olsa, mən fateh sözümdən qayıtmaram!

– Ölümdən betər olsa, necə?

– Yüz ölüm də olsa mən boyun əyərəm!

– Əgər, yüz ölüm cəzasını özünüz-özünüz üçün qazanmış olsanız, necə?

– Hər kimsə qoy öz əkdiyini biçsin, balıq!

– Sən öz əkdiyini indi çox tez biçəcəksən, şahım.

– Mən əkdiyimi çox tez də biçib qurtarmaq istərəm, balıq!

Doğrudan da peşman olan şah balığın üstünə cumdu. Ancaq balıq çəkinmədən amiranə əmr etdi:

– Sən peşmansan, şahım, görürəm, artıq necə peşmansan! Mən əmr edirəm öz andını pozan şahın qolu tez, cəld bağlansın!

Şahın taxt-tacına çoxdan göz dikənlərdən bir neçəsi birdən töküldü, hər birisi öz qurşağını tezcə açıb şahın qolunu belinə bağlamağa çalışdı.

– Heç də yaxşı deyil ki, camaat qarşısında öz tüpürdüyünü yalıyasan, gəda!

– Vurulmalı boyun sizinmiş, əyan-əşrəf!

– Artıq gecdir, çərənləmə, gəda! Qoy görək, axı bu balıq, sənin baş hərəminin barigahında niyə və nəyə gülübdür?!

Balığın əmri ilə baş hərəmin barigahının qapıları taybatay açıldı, ancaq bilən olmadı xacə Təbarək hansı cəhənnəmdə gizləndi. Baş hərəm saçlarından çəkilib ortaya atıldı. Xanımın nazla yeridiyi fərşlər bircə-bircə qaldırıldı, döşəmələr tərpədildi. Fərş döşənən, aşağıdan, lağımlardan qırx nəfər bığıburma yad adam dartılıb bu yana atıldı.

Balıq daha ucadan gülə-gülə dilləndi:

– Bax, mən buna gülmüşəm ki, ölkəni başdan-baha zindana çevirən bu qolu bağlı caninin baş hərəmi əyləşdiyi, gəzindiyi bu fərşlərin altında görün nə qədər də yad-yadırğa adam vardır. Bunlar, bu gözlərindən qan damanlar, xəzinəni talayıb bu daş-qaş içində itən xanımın

atası evinə lağımla xəlvətcə yeridənlərdir. Bu zəngin imarətdə əlini ağdan-qaraya vurmayan, özünü axmaq şah ərinin gözündə sədaqətli göstərən bu qadın, ölkənin, xalqın malını bir görün necə talan edir. Bax, məni güldürən də şahın gicliyi, şah arvadının bicliyi oldu.

Hamı heyrət etdi, ayaq üstə ölən padşah ayaq altına salınıb, cəsədi tapdaq altına düşdü. Camaat mis teşti əl üstünə aldı:

– Bizə başçı təklif et, balıq!

– Bax bu qoca balıqçını sizin məmləkətə başçı təklif edirəm, camaat!

– Qoca balıqçıdan məmləkət başçısı olarmı?

– Əgər bu qoca balıqçı məmləkətin ağıllı-kamallı, insaflı, biləndə şəxslərini öz başına toplaya bilsə, ondan böyük məmləkət başçısı olar!

– Axı, sənin etiqadın nəyədir, balıq?

– Etiqadım bunadır ki, zəhmət adamı, zəhmətkeşin qanını gecəli-gündüzlü eyş-işrətdə zəlisayağı sormaz, xalq malına qənaət edər, zülmkar padşahın gördüyü işləri görməz, görmədiyi işləri görər!

Eldən, obadan tökülüb gələn adam padşah tərəfinə həmlə edib güc gəldi. Nəhayət, qoca balıqçını məmləkətin başçısı seçdilər. Yan-yörəsini də balıq deyən kimi ağıllı-kamallı vəzir-vəkillə bərkitdilər. Nəhayət, balığa üz tutdular:

– İndi biz sənə necə qulluq edə bilərik?

– Heç bir qulluq gərək deyildir, ancaq sizdən bircə təvəqqem vardır!

– Biz hamımız canla-başla sənin sərəncamını yerinə yetirərik!

– Siz yenə də məni su ilə dolu bir mis teştin içində aparın, həmin yerdən dəryaya buraxın!

– Yox, biz səni sarayda saxlarıq, balıq! Bax orada, qızıl hovuzda üzərsən, özü də qulluğuna neçə-neçə qulluqçu desən, qoyarıq!

– Deyərlər el içində, öl içində. Mənimki dəryadır, balıqdır.

Daha balığın sözünü döndərən olmadı. Məmləkət başçısı qoca balıqçı məyus olsa da balıq buyurana əməl etdi. Onlar mis teşti götürüb axın-axın yeridilər, mis teşt bu əldən o ələ keçdi. Balığı apardılar, həmin yerdən dəryaya buraxdılar... Göz qoydular... Balıq köpüklü dalğalarla üzə-üzə uzaqlaşdı, yenə də dəryaya, yar-yoldaşının yanına getdi, qıraqdan boylanan min-min adamın gözündən itdi...

fevral 1963-cü il

OVQAN VƏ İLAN

Aran ölkəsinin Muğan elində Ovqan adil bir çoban vardı. Ovqan çox əliaçıqdı. Ağartısızlara ağartı verir, əlacsız dul arvadlara, yoxsullara qoyunun dişisindən damazlıq paylayırdı. Ovqan qışda öz qoyun bölüyünü aranda otarır, yayda yuxarıya, başı buludlara dayanan yaylaqlara qaldırırdı. El yolu üstündə taxıl zəmilərini dağlara qalxan tərəkəmə köçərilərinin sürülərindən qoruyan, əli dəyənəkli, toqqası xəncərli qoruqçular Ovqanla xoş-beşlə görüşür, daha başqalarına olduğu kimi, ona tumturş sifət göstərmir, hələ taxıl arası şırım otlaqda onun bölüyünə yer də verirdilər. Ovqan çoban öz iş-peşəsini xaqanlıqdan da yuxarı tutur, zoğal şivindən kəsib, tonqalda ütüb düzəltdiyi başı toppuzlu çomağına söykənir, ota yayılan bölüyünə tütək çalır, hava qoşub quşları dilə gətirir, istəyəndə mələşdirirdi. Ovqan çobanın şöhrəti el-obaya yayılır, bir tək Muğanı deyil, bütünlükdə Aran ölkəsini tuturdu. Ovqanın adı-sanı bir gün gedib Loğmana da çatdı. Loğman yelqanadlı qızıl boz atını minib, özünü Aran ölkəsinin Muğan elinə yetirdi. Axtarıb Ovqan çobanı bölüyünün başında tapdı. Loğman tanışlıq verməsə də, Ovqan qərib qonağı xoş sifətlə qarşıladı, bacardığı hörmətdən elədi. Ovqan çoban qonağına xınaquyruq əmlik kəsib, ocaqda qızartdı, cam-cam süd içirtdi, öz qarğı dəyəsinin yuxarı başında yataq yeri düzəltdi. Düz bir ay Loğman çobanın əziz qonağı oldu. Loğman gözü ilə görüb inandı ki, Ovqan deyilmişkən varmış. Ovqanın geyim-kecimi özünə yaraşan idi: çiyinlərində saçaqlı yapıncısı, başında saçaqlı papağı, ayaqlarında quşburnu çarığı, əlində isə deyildiyi kimi girvənkə başlı toppuz çomağı vardı. Onun üz-gözündən nur yağır, yanaqları solub-saralmır, gecə də, gündüz də köz kimi qızarırdı. "Tək bircə anaş qoyunla, bircə buynuzuburma qoç qalsa, mənə bəsdir", – deyə Ovqan əsla ürəyini sıxmır, dünya görən Loğmanı heyrətə salırdı.

– Bu qoyun ki var, ömründə qurtarası deyildir, – deyə Ovqan qonağına söz açırdı. – Əgər bu bölükdə ürəklə zəhmət çəksən, qoyunu halallıqla becərsən, sən bir verəndə, yerinə ikisi gələr, onda qoyun əkiz doğar, üçəm doğar, dişi doğar. Vay ondadır ki, bu bölüyə haram qatasan, başqasının sürüsündən bir axsaq toğlunu bölüyə qarışdırasan, onda elə bil ki, quyunun dibinə daş atdın, damazlığını dibindən kəsdin. Onda qoyun nə əkiz doğar, nə də üçəm! Onda qoyuna azar düşər, görərsən ki, bir həftənin içində batıb...

Loğman diqqət yetirir, getdikcə Ovqanın ağlına, kamalına, səxavətinə daha artıq heyran olurdu. Ələlxüsus da Loğman Ovqanın sapsağlam olduğuna, heç bir azar-bezarı eyninə gətirmədiyinə təəccüb edirdi. Hər necə olsa da, ayrılıq zamanı Loğman dostu Ovqanı toqqadan yuxarı soyundurub canını yoxladı, ürəyinə qulaq verdi. Loğman gördü ki, canı-başı sağ-salamat olmaqla Ovqanın misli-bərabəri, bəlkə də, bütün dünyada az-az tapılar. Necə deyərlər, onun canı buz baltası kimidir! Loğman çoxlarının dərdini müəyyən edib dərman eləmişdi, amma Ovqanda heç bir dərd tapmadı. Durub mənalı nəzərlə intəhasız bozaq düzəni süzdü:

– Sənə bir tapşırığım var, – deyə öz gözlərini çobanın bulaq kimi qaynayan gözlərinə zillədi, onun şəvə kimi qara bığlarını əli ilə tumarlayıb, ata məhəbbəti ilə sözünə davam etdi, – mənim saçım da, saqqalım da, bax, o yuxarı dağların qarı kimi ağarıbdır, Ovqan! Sözümə qulaq ver, sənə bir tapşırığım var!

– Can-başla tapşırığına əməl elərəm, Loğman!

– Gərək canla-başla əməl eləyəsən ki, dağı-aranı gəzə-gəzə azı yüz il yaşayasan!

– Lap son nəfəsimə qədər mən bu qoyunun içində olacağam, Loğman!.. Nə vaxt ki, küləklər tütəyimin səsini sənə çatdırmadı, onda bil ki, daha mən ölmüşəm!

– Bəs mən necə? Bəyəm mənə ölüm-itim yoxdur?

– Nağıllardan yəqin bilirəm ki, Loğmana ölüm yoxdur, onun ömrü dünya durduqcandır.

– Sənə bir tapşırığım vardır, Ovqan! Gərək, sən ayıq-sayıq olasan, gərək sən ilan-çayandan özünü qoruyub, gözləyəsən!

– Ayıq-sayıq olmuşam, amma urcahıma çıxan heç bir ilan-çayanı öldürməmişəm.

– Bəs niyə? Bəs nə üçün bu qədər ehtiyatsızlıq eləmisən?!

– Düzü, həmişə yoluma çıxan ilan-çayanı sağ-salamat buraxmışam!

– İlan-çayan sənin girəvəni alıb, ya sən ilan-çayanın?

– Düzü, indiyəcən mən ilan-çayanın girəvəsini almışam!

– İnnən belə urcahına çıxan ilanın başını, bax bu toppuzla əzginən, Ovqan!

– Axı, ilan hər dəfə mənim qabağımda dil çıxarıb yalmayır?

– Atalarımız əcəb deyib: "İlanın ağına da lənət, qarasına da!".

– Bu misallardan mən özüm də çox bilirəm, Loğman!

– Bəs onda niyə bilə-bilə əməl eləmirsən?

– Düzü, Loğman, qarşıma çıxan ilan dil çıxarıb toppuza təslim olandan sonra demişəm, qoy sürünüb rədd olsun cəhənnəminə!

– Bəlkə, sən ilandan qorxursan, Ovqan? Qorxursan ki, birini acıdasan, dönüb qoşun düzəldə, üstünə sürü-sürü gələlər?

– Xeyr, gücə görə yox, yalmanıb-yalvardıqlarına görə! Yoxsa mən ilanın da, əjdahanın da gücünə güc göstərərəm, necə ki, canavarlara güc göstərirəm!

– İlan canavardan qorxuludur, Ovqan!

– Ancaq canavar heç zaman ilansayağı yalmanmır!

– Buna görə də dil çıxaran ilan diş göstərən canavardan qorxuludur!

– Düzdür, ölüm ayağında ilan göz yaşı töküb ağlayır, amma canavar ölüm ayağında daş-qayanı gəmirir!

– Qarşında dil çıxarıb yalmanan, göz yaşlarını gilə-gilə töküb axıdan, sənin toppuz çomağından sovuşmağa çalışan ilan canavardan qat-qat qorxuludur, Ovqan! Sən ayıq-sayıq olsan, bu sağlam canınla, şübhəsiz, yüzdən yuxarı yaşayacaqsan, amma ilana güzəştə getsən, ömrünü vaxtsız-vədəsiz çürüdəcəksən!

– Onsuz da mən yüzdən yuxarı yaşayacağam, ilan mənə heç nə edə bilməz!

– Axır bil ki, ilan ilandır!

– Yəni demək istəyirsən ki, o öz xasiyyətini dəyişməz?

– Əsla!

– Əgər, mən urcahıma çıxan ilana aman verib, ona öz xasiyyətini dəyişdirtdirsəm, necə?

– Belə möcüzəyə inanmaram, Ovqan!

– Əgər, mən Loğmanı inandırsam, necə?

– İnansam, yəqin quruyub daşa dönərəm!

– Yaxşı, baxarıq! – deyə Ovqan Loğmanın yelqanadlı qızıl boz atını çəkib gətirdi. Loğman atına minməzdən qabaq ayaq saxladı. Ovqana bərk-bərk tapşırdı ki, bəs dara düşəndə mənə xəbər yetirərsən.

– Necə xəbər yetirim, Loğman?

– Küləklə, tufanla!

– Əgər külək-tufan olmasa?

– Buludlarla bildir!

– Əgər göy üzündə buludlar olmasa?

– Günlə xəbər göndər!

– Gün də olmasa?

– Sən məni ürəyindən keçir, hər harada olsam, bir göz qırpımında yanına gələrəm, dadına-imdadına çataram!..

Ayrılıq zamanı nə içə hər iki dost birdən kövrəldi, onlar qol-boyun oldular. Loğman yelqanadlı boz atının belinə qalxıb, cilovunu tərpətdi, Muğan düzündə gözdən itdi.

Bu söz-söhbətdən sonra Ovqanın boynuna ağır yük düşdü. O, iki il aranda ilan axtardı, urcahına heç nə çıxmadı. "Bəlkə, Loğman ilanların dilini bilirdi", – deyə Ovqanın fikri dolandı. – "Bəlkə o, mənim dərdimdən ilanları dilə tutub, Muğandan çıxarıbdır? Bəlkə də boz atının üstündə qanadlanıb Muğana sehrli dava-dərman səpib, ilan-çayanı tamam qırıbdır?. Axı necə ola bilər ki, ildə azı-azı yüz ilanla rastlaşan Ovqanın urcahına bir ilan da çıxmasın, onun toppuz çomağının qabağında dil çıxarıb yalmanmasın? Nə isə, Loğmandan ayrılanın üçüncü ili Ovqan qoyunlarını yaylaqdan aran şoranına endirirdi. Gün qovurmuş torpağın cadarından kömür kimi qara qartmaqlı bir ilan çıxıb, onun üstünə cumunca, Ovqan çomağını çəkib "İlanın ağına da lənət, qarasına da!" – deyə cəld bu məlunun başını əzmək istədi. İlan əyri-üyrü dişləri arasından nazik dilini çıxarıb yalmandı, zil qara şüşəni andıran gözlərindən gildir-gildir yaş tökdü.

– Öldürmə məni, Ovqan!

– Axı, sən məni öldürəcəkdin. İndi mən hansı hesaba görə səni sağ-salamat buraxım?

– Əvvəlki yüz-yüz hesaba görə!

– Necə əvvəlki yüz-yüz hesaba görə?

– Çünki mən hər ili azı-azı yüz kərə səni çalmaq istəmişəm, ancaq sən mənə girəvə verməmisən, məni sağ-salamat buraxmısan!

– Bəs niyə indiyəcən məndən üzülüb əl çəkməmisən?

– Çünki ilan olanın xasiyyəti belədir!

– İndi bəs mən haradan bilim ki, sən xasiyyətini dəyişib, bir günü girəvə tapanda məni çalmayacaqsan?

– And içirəm sənə, Ovqan, sənə and içirəm! Mənim bu əyri-üyrü dişlərim heç zaman sənin bu sapsağlam canına qıymayacaqdır!

– Bəs andını pozsan necə?

– Həmişə ayıq olarsan, Ovqan! İşdir sənin qəsdinə duraramsa, bu başımı o qurğuşun çomağınla əzərsən, sonra da bir qaratikan kolunun üstündən üzüaşağı asarsan, ta gecə göydə ulduz görüb ölləm!..

– Mən sənin andına inansam, öz zəhər tuluqlarınla sağ-salamat qoysam necə?

– Sən məni salamat buraxsan, mən əhdimə vəfa edib, dostun Loğmanın hikməti ilə əzəlki halıma qayıdıb, mələk ollam!

Bu söz-söhbətdən sonra Ovqan toppuzbaşlı çomağını dayandırdı. Qara qartmaqlı ilan bir bölük qoyunun da keşiyini çəkməyə başladı. Ovqan ürəkdən inanıb, ilanla ülfət bağladı. Yazda ilan selə düşəndə onu dartıb çıxartdı, qışda ilan donanda onu öz yapıncısının altına alıb, qızdırıb donunu açdı. Belə-belə yenə də azı yüz kərə ilana aman verib, onu ölümdən qurtardı. Ancaq qara qartmaqlı ilan hər il yenidən qabıq qoysa da, dişlərinin dibindəki zəhər tuluqları ilə birlikdə dəyişməz qaldı. Xeyirxah niyyətlə yaşayan Ovqana elə gəldi ki, zahiri görünüşünü dəyişə bilməyən ilan içəridə xasiyyətini dəyişibdir. İndi bu ilanı bir neçə sınaqdan da çıxarmaq gərəkdir ki, Ovqan Loğmanı çağırsın, əhvalatı açıb ona desin, təvəqqe eləsin, ilanı ilanlıqdan çıxarıb, əzəlki mələkliyinə qaytarsın!

Ancaq buna aman olmadı. Ovqanın ovqatı gündən-günə təlx oldu. Onun ağzında dad qalmadı. "Yəqin qızdırma tutmuşam", – deyə Ovqan gümana düşdü... Yerdə sərili qalan Ovqanın dili tərpənəsi olmadı, ürəyindən Loğmanı keçirdi. Yelqanadlı boz atını minən Loğman özünü Ovqana yetirdi, ancaq dostu ilə kəlmə kəsmək mümkün olmadı. Loğman qar kimi dümağ saqqalına həkimanə əl gəzdirib düşünə-düşünə durdu. Dönüb diqqətlə yan-yörəyə baxdı. Qamış dəyənin qapısının astanasında, yumşaq torpaq üstündə əyri-üyrü iz gördü... O, tez Ovqanın bütün bədənini diqqətlə yoxladı. İlanın dişindən çobanın bədənində heç bir iz-əlamət görmədi. Loğman mühakiməsi ilə müəyyən etdi ki, öz əhdini ağ-açıq poza bilməyən, çobanın fürsətini oğurlayıb, girəvə tapa bilməyən ilan Ovqanın körəyinə zərrə-zərrə zəhər damızdırıb, ömrünü azı-azı altmış il azaldıbdır. İş işdən keçdiyinə görə, Loğman dostunun dərdinə dərman tapa bilmədi. Nəhayət, Ovqanı Muğan torpağına tapşırdı.

Loğman onun toppuzbaş çomağını yadigar götürdü, atına süvar olub getdi. Bir bölük qoyun qəbrin yan-yörəsində mələşə-mələşə qaldı. Elə bil ki, Muğan düzünə heybətli ağlaşma düşdü. Ovqanın ölümünün ili tamam olunca, Loğman çomağı götürüb yelqanadlı boz atını mindi, dostunun qəbrini ziyarətə gəldi. Üstündə ot-ələf dikələn qəbrin bir yerdən oyulub-deşildiyini gördü. Loğman tamam-kamal şübhədən

çıxdı, hər iki gözündən dümağ saqqalına qanlı göz yaşı axıtsa da, axır ki, özünü toxtatdı. Loğman uzağa getmədi, girəvədə durub gözlədi, gecə-gündüz gözünə çimir gəlməyə qoymadı. Bir sabah ertə qara qartmaqlı ilan qəbirdən çıxar-çıxmaz Loğman Ovqanın toppuzbaş çomağını qaldırdı, girəvəsi kəsilən ilan eynən dilini çıxarıb yalmansa da, Loğman fürsəti fövtə verməyib, onun başını əzdi, göydəki ulduzu görüb biryolluq ölməyi üçün onu çomağı ilə ortasından götürüb quru qaratikan kolunun başından üzüaşağı asdı. "İlanın ağına da lənət, qarasına da!" – deyib Ovqana xatırlatdığı misalı özlüyündə dönə-dönə təkrar etdi, boz atının belinə qalxıb Aran ölkəsinin küləklərinə qarışdı...

iyun 1963-cü il

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 4

POVEST

Məhtaban 15

ƏFSANƏLƏR

Kəsilməyən kişnərti 153
Güzgü göl əfsanəsi 215
Arpaçay əfsanəsi 255
Gülən balıq 266
Ovqan və ilan 281

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*

Korrektorlar: *Elmira Teymurova*
Pərinaz Səmədova

Yığılmağa verilmişdir 22.11.2004. Çapa imzalanmışdır 07.06.2005.
Formatı 60x90 $^{1}/_{16}$. Fiziki çap vərəqi 18. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 147.

Kitab "Şərq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.

AHF 237111
R32